REVISTA ISTORICĂ

Anul XVIII, N-le 1-3. Ianuar-Mart 1932.

DĂRI DE SAMĂ
DOCUMENTE ŞI
NOTIŢE
PUBLICATE
DE

N. IORGA

cu concursul
mai multor specialişti

SUMARIUL:

Valeriu Papahagi: Familia Şaguna în documente veneţiene din secolul al XVIII-lea.
Anton Oprescu: Un călător rus la noi în 1866.
„ „ La bibliografia Războiului pentru Independenţă (1877-78).
Pr. Octavian Popa: Basarab în „A csiki székely Krónika".
N. Iorga: Încă un călător în ţerile noastre.
„ „ Din vremea rătăcirilor literare.
A. M. Nour: Balaciu şi Bălăceni.
D. Ionescu: Ce învăţau Grecii din Sud-Estul european despre noi la începutul secolului al XIX-lea.
„ „ Ajutoare româneşti pentru şcoala grecească din insula Chios.
Documente de *N. Iorga* şi *D. Sirouni.*
Dări de samă de *N. Iorga, Elena Eftimiu, D. Ionescu* şi *N. Smochină.*
Cronică de *N. Iorga.*

1932
TIPOGRAFIA „DATINA ROMÂNEASCĂ". VĂLENII-DE-MUNTE (PRAHOVA)

Preţul 35 Lei.

www.dacoromanica.ro

DIRECTOR:

N. IORGA

BUCUREŞTI, 6, ŞOSEAUA BONAPARTE

SECRETARĂ DE REDACŢIE:

VIRGINIA SACERDOŢEANU

FACULTATEA DE LITERE, BUCUREŞTI

---

www.dacoromanica.ro

REVISTA ISTORICĂ

— DĂRI DE SAMA, DOCUMENTE ŞI NOTIŢE —

PUBLICATĂ de N. IORGA, CU CONCURSUL MAI MULTOR SPECIALIŞTI

Anul al XVIII-lea, n-le 1-3. Ianuar-Mart 1932.

Familia Şaguna în documente veneţiene din secolul al XVIII-lea

E cunoscută originea macedo-romînă a Mitropolitului Andrei Şaguna. Familia acestuia emigrase din Albania, şi anume din comuna Grabova (lîngă vestita Moscopole), în Ungaria. Andrei Şaguna s'a născut în 1808, la Miskolcz.

Documentele veneţiene din secolul al XVIII-lea, care ni-au permis reconstituirea istoriei comerciale a oraşului Moscopole [1], înfloritorul centru cultural aromânesc din epoca aceia, ni-au dat şi dovezi despre originea moscopoleană a strămoşilor lui Andrei Şaguna. Aceste documente sînt din anii 1720, 1721, 1750, 1751 şi 1755, cu alte cuvinte dintr'o vreme în care negustorii din Moscopole îşi trimeteau mărfurile în cetatea dogilor şi veniau în contact cu consulii veneţieni din Durazzo şi cu ambasadorii şi baiii Serenisimei Republici la Constantinopol.

Documentele despre care e vorba ni s'au păstrat în corespondenţa consulilor veneţieni din Durazzo adresată celor cinci *savî alla mercanzia*, la Veneţia, şi în poliţile de încărcare, *polizze di carico* sau *manifesti di carico*, alcătuite de aceşti consuli, unde se găsesc numele tuturor negustorilor moscopoleni şi listele mărfurilor pe care aceştia le expediau sau le primiau din oraşul lagunelor.

Numele de Şaguna ni este redat în două forme: *Siguna* sau *Sigguna* şi *Senguna*. Consulii veneţieni din Durazzo din vremea aceia, Pietro Rosa, Francesco Cumano şi Giambattista de Rossi, nu ştiau să redea în scrierea cu litere latine sunetul *ş* din dialectul macedo-romîn pe care Aromînii îl vor fi redat în greceşte prin σι. De aceia şi forma *Siguna* (în loc de *Siaguna*, cum ar fi fost mai corect), în care silaba *si* redă pe *ş* din pronunţarea aromonească.

[1] Într'o lucrare nepublicată încă şi intitulată *Les Roumains de l'Albanie et le commerce vénitien aux XVII-e et XVIII-e siècles.*

www.dacoromanica.ro

Cealaltă formă, *Senguna*, e şi ea o transcriere greşită a consulilor veneţieni, a căror ureche nu putea să perceapă bine anumite sunete din numele aromâneşti.

E foarte probabil că familia Şaguna îşi iscălia numele în greceşte cu doi γ, deci cu γγ, pentru a da lui γ grecesc valoarea cu *g* gutural romînesc. Ni explicăm astfel de ce găsim numele de Şaguna scris în italieneşte *Sigguna* şi *Senguna*. Aceste două forme nu sînt decît o transcriere din grecescul Σιγγούνα, sau Σεγγούνα şi foarte probabil chiar a lui Σιαγγούνα. Avem a face deci cu familia marelui Mitopolit.

Alături de familia Şaguna din Moscopole, care face comerţ cu Veneţia, apar în aceleaşi documente şi alte nume de Moscopoleni ca: *Ghira*, corect Ira (în greceşte Γίρα) redat *Gira* sau *Jra* în italieneşte, *Vretu* (în italieneşte *Vreto)*, *Bisuca*, *Papa*, *Naum* (redat *Naon)*, etc., nume care se întîlnesc şi astăzi printre Aromîni.

Pe ziua de 30 April 1720, Ioan Şaguna trimite cu corabia *Madonna del Rosario*, condusă de căpitanul Stefano Tripcovich, un Dalmat, cinci colete de ceară cîntărind 1555 de livre, lui Dimitrie Chierassari, negustor din Veneţia:

Durazzo, 30 April 1720.

„Manifesto del carico del fregadon nominato Madonna del Rosario, capitan Steffano Tripcovioh, per Venetia.

....Per conto di Giovanni Siguna, per consegnar al signor Demetrio Chierassari.

Cera, colli no. 5, libbre 1555.“

(Cinqe Savî Mercanzia, Lettere dei Consoli, Durazzo, 662=1712-1738.)

În veacul al XVIII-lea, locuitorii din Dulcigno, cari se îndeletniciau cu contrabanda, pricinuiau mult rău comerţului veneţian. Scrisorile consulilor veneţieni sînt pline de informaţii relative la neliniştea pe care o aduceau în Marea Adriatică aceşti Dulcignoţi, cari, profitînd de faptul că republica Veneţiei cerea taxe mari pentru transportul mărfurilor, căutau să atragă mulţi negustori din Albania în afacerile lor de contrabandă. Astfel Moscopoleanul Ioan Şaguna consimte ca *rais*-ul dulcignot Lico să-i aducă pînzeturi din Veneţia.

Iată ce scrie consulul Pietro Rosa pe ziua de 30 April 1721:

„La sudetta tartana del rais Licco ha estratto da cotesta città 27 balle panni, delle quali tre erano d'un tale Georgio Teodoro da

www.dacoromanica.ro

Velagrada [1], *cha col medesimo rais quì ritornò, tre di Nicola Ioanni Carà, e sette d'un tale Joanni Siguna da Moscopoli, e l'altre tutte de' Scuttarini, ch'il predetto rais da Dulcigno fece portare in Bogiana*".

Iar în altă scrisoare cu aceiași dată:

„*Tutti questi panni erano per lo più de' Scuttarine, eccettuate le tre suacennate di Giorgio Teodoro e tre di Nicolò Ianni Carà da Velagrada, e sette d'un tal Ioanni Sigguna da Moscopoli, dal rais Licco quì portate.*"

(Inquisitori di Stato, 505=17191770.)

Mai sînt negustori moscopoleni cari se servesc de corăbiile dulcignote. În general însă, ei sînt devotați consulului venețian din Durazzo, care caută să-i mulțămească, făcîndu-li multe înlesniri.

Pe ziua de 23 Iunie 1750, Moscopoleanul Constantin Șaguna primește din Veneția cu corăbiile *Madonna del Rosario* și *Sant' Antonio di Padova,* conduse de Marcu al lui Trifon Vulovich din Dobrota, pînză, catifea, hîrtie, pahare:

„*Di ragione di Constantin Senguna da Moscopoli:*
Panni, pezzi 19 1/2
Veluto, ocche sette
Sforzier [2] *uno con merci*
Più una cassa con merci
Carta, balle 5
Una cassa gotti.

(Cinque Savî alla Mercanzia, Lettere dei Consoli, Durazzo, 664=1748-1758.)

Același Constantin Șaguna primește pe ziua de 15 Iunie 1751 prin tartanele *Madonna della Salute* și *S. Francesco di Paola,* conduse de Antonio Radimiri din Dobrota, pînză, olărie, sticlărie și hîrtie:

„*Di ragione di Constantin Senguna da Moscopoli:*
Panni, tagli 34
Merci, cassa 1
Bocali et altre teraglie, casse 27

[1] E vorba de orașul Berat (Arnaut-Beligrad) din Albania și nici de cum de Belgradul sîrbesc.

[2] *Sforzier,* forziere=ladă.

www.dacoromanica.ro

Vetri, casson uno
Carte, balle 2.

(Ibid.)

Pe ziua de 28 Iunie 1755, Constantin Şaguna primeşte din Veneţia, prin tartanele *Santissimo Crocefisso* şi *Madonna del Rosario,* conduse de Marco Ivanovich din Dobrota, pînză veneţiană şi franceză, mătasă, cositor lucrat, pistoale şi hîrtie:

Di ragione di Constantin Senguna da Moscopoli:
Panni veneti, pezze 12
Detti a metodo di Francia, pezze 5
Robba di setta, ocche 3
Stagno lavorato, ocche 43
Pistole 9
Carta, balle 7.

(Ibid).

După 1755, Moscopolenii dispar din scrisorile consulilor veneţieni. Numele lor nu mai apar în poliţile de încărcare, iar, în 1761, consulul Antonio Bartolovich, care face un raport amănunţit asupra decăderii comerţului veneţian în Adriatică, constată că Moscopolenii au părăsit cu totul raporturile cu Veneţia din causa taxelor mari la care sînt supuşi şi că ei se îndreaptă acum spre Viena, unde îşi transportă mărfurile, adecă lîna şi pielăria. Bartolovich e de părere să se scadă ceva din taxe pentru a putea atrage din nou pe Moscopoleni către Veneţia:

„*Il punto risveglia importantissime riflessioni per procurar di far riffiorire e redimere il commercio, verso il quale pare che questi mercanti e particolarmente li Greci di Moscopoli, che commerciano in Germania, transportando quantità di cottoni e pellami fino a Viena, ripiglierebbero il loro commercio con Venezia ogni quando fossero addolciti li dazi.*"

(Cinque Savî alla Mercanzia, Lettere dei Consoli, Durazzo, 665=1757-1781.)

Moscopolenii începuseră deci înainte de 1761 comerţul lor cu Viena şi cu posesiunile Habsburgilor. Legăturile lor cu Austria şi cu Ungaria n'au încetat pănă la începutul secolului al XIX-lea. Mulţi Moscopoleni se stabilesc la Viena, Budapesta, Miskolcz, în

www.dacoromanica.ro

Galiția. Acei dintre ei care se duc prin părțile polone capătă nume cu terminație polonă: Kosmiski (numele lui Gheorghe Tricupa Moscopoleanul, cu a cărui cheltuială se tipărește *Protopiria* lui Cavallioti), Mutowski și Grabowski (rudele lui Andrei Șaguna). Constantin Ucuta Moscopoleanul e protopop la Posen, în Prusia.

Familia Șaguna, care trecuse, probabil după decăderea Moscopolei, în localitatea vecină Grabova, s'a stabilit și ea, urmînd curentul general, în Imperiul austriac.

Reiese deci din documentele venețiene originea moscopoleană a familiei Șaguna.

Valeriu Papahagi.

Un călător rus la noi în 1866

Scriitorul rus Grigore Petrovici Danielevschi[1], funcționar la Ministeriul Instrucțiunii Publice din Rusia, mergînd în anul 1866 spre Budapesta și Viena, i s'a părut anevoioasă și nesigură calea cu trenul și a ales calea cu vaporul pe Dunăre. Impresiile sale de călătorie poartă titlul *Dunaischiia Cniajestva* și se găsesc în lucrarea sa *„Pisĭma izŭ za-graniț"*, cap. XIV. Traducem în întregime acest capitol.

Principatele dunărene.

Toți se grăbiau să plece pe mare, din causa holerei, care a început să iea proporții în Ecaterinoslav, Nicopol, Cherson și Odesa.

În ziua de 10 Iulie s'a răspîndit în Odesa vestea despre victoria Italienilor lîngă insula Lisa asupra Austriacilor. Dar consulul austriac a afișat prin cafenele comunicatul care spunea că pe Mare au învins nu Italienii, ci Austriecii. Încurcătura de zvonuri a ieșit neînchipuită. Odesa s'a asociat la opiniunea că învinși sînt Austriecii, că în Viena nu se poate pătrunde, că între Pesta și Viena căile ferate sînt distruse și că de la Galați încolo vapoarele nu vor circula. Din această pricină o mulțime de călători s'au înapoiat prin Cherson la Nord, în ziua de 10. Eu am vrut să știu dacă într'adevăr nu se poate merge la Viena sau prin Viena. M'am dus la

---

[1] Născut la Danilovca, în guvernămîntul Harcov, la 26 Aprilie 1829, mort la Petersburg în anul 1891.

www.dacoromanica.ro

Societatea de Navigaţie şi Comerţ, la consulul austriac, la agentul Companiei austriace de Navigaţie, d-l Etlinger (care e şi consul bavares), la d. bancher Efrussi, la redacţiile ziarelor din Odesa. La 11 Iulie nimeni n'a putut să răspundă positiv la întrebările mele. Atunci m'am hotărît să plec pe Dunăre.

Vaporul a pornit spre Galaţi la 11 seara. În salonul pasagerilor erau cîţiva Greci, un Rus din Tiflis, un Frances din Chiev şi cîţiva Ruşi din Odesa. Bărbaţii discutau despre victoria Nemţilor la Königgrätz. Doamnele vorbiau despre noul roman al lui Dostoievschi: „Crimă şi pedeapsă" şi despre excelentul roman al lui Tolstoi: „Anul 1805". Eu îmi înveseliam privirile cu coastele muntoase dobrogene, cu dealurile violete ale Tulcei şi Isaccei. Cu tristeţă priviam malurile Dunării pustii, acoperite cu stuf, unde ici şi colo erau presărate bordeiele de piatră ale pichetelor şi se zăriau soldaţii turci cu pantaloni roşii, cari de o bucată de vreme păziau cu îngrijire malurile României. La Tulcea s'a ivit un şir de corturi verzi ale unui mic lagăr cu soldaţi spălând rufe la mal printre o cireadă de vaci negre.

Şi la Galaţi s'a ivit holera. Şi aici vorbeşte toată lumea despre Laudanum şi Nux vomica. Grădina publică de curînd înfiinţată e părăsită. Toţi sînt parcă încurcaţi; vorbesc în şoapte. În vitrinele fotografilor, lîngă portretul nefrumosului prinţ Carol de Hohenzollern, s'au pus portretele lui Cuza şi al soţiei sale.

— De ce îl expuneţi pe Cuza ca şi mai înainte şi încă în ramă de aur, desemnat în colori?

— Dar dacă se întoarce pe neaşteptate? Atunci ce? Căci Napoleon poate totul.

— Ce face Carol al vostru?

— Este ocupat mereu cu soldaţii. Bani n'are, bucate nu s'au făcut, mălura a stricat grîul, cînepa n'a crescut nicăiri; în sate e holeră. Ţeranii sărăcesc pe fiecare zi, ca o turmă de cerşitori, bătuţi şi înfricoşaţi de boieri. Despre căi ferate nici nu se vorbeşte. Guvernul din Bucureşti iarăşi sporeşte trupele. Acum sînt la noi şase regimente de infanterie şi două de cavalerie. Se zice că Kotzebue al vostru merge să ocupe Principatele. Ziarele liberale „Trompeta" şi „Romînul" prezic că trupele noastre vor merge să-l întîlnească, că trebuie să cucerim de la voi Basarabia întreagă. Solda trupelor nu s'a plătit de mult. Soldaţii, pe această căldură, cum vedeţi, umblă în postav; haine de vară nu sînt. Multe senti-

www.dacoromanica.ro

nele ameţesc. Ziarele vorbesc de eroi, „soldaţii din noaptea de la 11 Februarie“, de Leca şi Haralambie... Iată şi portretele lor în vitrine.

— Cîţi abonaţi au ziarele?

— La „Romînul“ 2.300. Poliţia ne face să ne abonăm cu sila. La „Trompeta“ sînt 600. Editorul ei, Cesar Bolliac, fost adiutant al lui Kossuth, edita înainte „Buciumul“, suprimat de Cuza. El e vestit prin aceia că, precum spun ziarele de aici, a furat pietre preţioase din Coroana Sfîntului Ştefan, pe care Kossuth i-a dat-o s'o ascundă.

La 12 Iulie am pornit spre Pesta. Cu vaporul austriac „Sophie“ mergeau mulţi Romîni, negustori, proprietari, pensionari din pensionul din Bucureşti al lui Schewitz, cîţiva emigranţi poloni, în numărul cărora fiul lui Vaclav Rzewuski, Ebn-Emir Gutapa, care a îmbrăţişat odinioară în Arabia religiunea musulmană şi care a fost cîntat de Mickiewicz în poemul „Faris“. Tînărul Rzewuski e acum profesor în familia unui proprietar moldovean care merge cu el la băi în Nordul Dunării. Lui i-e dor de Rusia şi de multă vreme vrea să se întoarcă acolo.

Iată la staţii vin pasagerii: toţi sînt Greci, Turci şi Lipoveni. Iată un frumos ţerm muntos la stînga.

— Acesta e Carabunar, un teren de două sute desetine dăruite de Sultan poetului Lamartine, împreună cu Bedelgamar, dăruit la Liban. Cel din urmă înseamnă „casa lunii“.

— Şi primeşte Lamartine venituri de aici?

— Şi încă cîte! Toate casele din Galaţi se construiesc numai din piatră lamartiniană; terenul lui e administrat foarte iscusit de doctorul Reno.

Iată un mare sat tot la stînga (adecă pe malul drept turcesc al Dunării) numit Bezdareşti[1] cu două mii suflete de Lipoveni, al căror hatman poartă numele de Grigorie Raznoţvetov. Pe maluri se văd basmalele roşii ale femeilor; una din ele cu poalele albastre spală rufe în Dunăre, bătîndu-le cu maiul ca şi în Rusia. În cîmpii se îngălbenesc clăile de grîu secerat. La capătul satului, pe pămînt pietros, trei cai mînaţi de un băieţaş treieră snopii culcaţi la pămînt. Vaporul nostru merge pe lîngă mal. O lotcă cu un flăcău cu cămaşă de stambă se grăbeşte să iasă de supt pupa vaporului.

[1] Este vorba de comuna Ghizdăreşti din jud. Constanţa.

www.dacoromanica.ro

—„Vania! Dracul te dă supt Neamț?, îi strigă din stuf un bătrîn gol, dar cu pălărie de paie, probabil tatăl său.

Mai departe Cernavoda, orășel pe malul turcesc, de unde vine calea ferată din Constanța. Ziduri albe de piatră. Cîmpiile presărate cu fesuri turcești, picioare desculțe, golani zdrențuroși, printre cari se văd fețele negre ale Arabilor, două-trei uniforme albastre ale autorităților locale, o sentinelă turcească desculță, cu fes, și cu pușca pe umăr. O mașină specială cu roata în cupe neîntrerupte scoate din bărci grăunțe de grîu în sus pe malul stîncos, de unde le cară pe galerii cu roaba și le varsă direct în vagoanele acoperite, ca în hambare. Acesta e grîul care în cantitate mare merge acum din Principate prin Constanța și care a concurat în 1858 și 1860 cu pieţele noastre de grîu din Sud, care n'au legături de cale ferată cu cîmpiile noastre.

Nu ni s'a dat voie să coborîm din vapor, nici la Cernavoda, nici la Silistra, unde Turcii au făcut carantine de cinsprezece zile. Ce nostimadă! Turcii se despart de Ruși prin carantine. Dar prin cine a pătruns holera în Rusia?

Malurile românești nu-s așa de frumoase ca acelea turcești — stîncoase, înalte, păduroase. Malurile românești amintesc pe ale noastre, nisipoase, sălbatece, deșerte și sărace, — malurile Donului: nici păduri, nici stînci, nici viile satelor. De ce avea năzuințe Cuza și de ce acum Prințul Carol pronunță jurăminte solemne?

Pentru deslegarea acestei chestiuni ne adresăm mai bine unei persoane interesante, care merge cu noi pe vaporul „Sophie". Mărunt, uscat, cărunt, cu ochii negri, cu barbă albă à la Napoleon, cu mustăți albe, cu manta albă, ghete galbene, cu stea pe caschetă albă, el stă serios și tăcut cît ține drumul de la Giurgiu, neieșind pe puntea vaporului și nevorbind cu nimeni. „Acesta e generalul Nicolae Golescu, fost ministru de Interne în timpul revoluției de la 1848 și fost ministru de Războiu în guvernul provisoriu de la 11 Februar până la 11 Maiu 1866, care a izgonit pe Cuza", îmi spune pe șoptite căpitanul austriac. S'a ridicat luna. O scenă lîngă Vidin, unde a fost păcălit un Grec bogat care merge cu noi, dîndu-i-se pentru un cervoneț un tutun miserabil, pe urmă incendiu într'un sat pe malul românesc lîngă Calafat mi-au dat prilej de a face cunoștință cu d. Golescu. Am început să vorbesc cu dînsul despre lagărele noi turcești de 40.000 oameni lîngă Silistra, Rusciuc, Vidin, ale căror corturi verzi sar în

www.dacoromanica.ro

ochii tuturor călătorilor pașnici pe Dunăre, iar apoi am vorbit despre Principate în general.

Iată ce spunea d. Golescu:

— Principatele dunărene, aceasta-i o regiune cu un mare viitor. Fiind membru în cele două guverne revoluționare provisorii, eu, în calitate de ministru al lor, m'am încredințat că guvernele detronate n'au avut altă țintă decît să întroneze în Principate hoția și furarea banilor poporului și avutului. În 1848 pe mine și pe colegii miei ne-au luat Turcii și ne-au condamnat la cinsprezece ani la galere. O lună întreagă ne-au dus pe Dunăre cu barca. Ne-am oprit unde apa nu era mare și pescarii sîrbi ni-au dat prilej să fugim în Franța, omorînd pe ofițerul turc. Am apărut aici după războiul Crimeii. Pe principele Cuza l-am ales ca să nu ne despărțim de frații moldoveni. Cuza a fost ispravnic în Focșanii ruseşti și apoi în Galați: a fost ales ca principe al României, pentru că mai puțin decît alți pretendenți avea rude bogate și legături. Am greșit însă amar. Față de înălțimea tronului românesc, el a rămas un erou de toate zilele de localuri de petrecere, cum era înainte, petrecînd nopți supt sau pe mese de biliard. Acesta era cu totul altfel decît trebuia tinerei noastre Românii. El n'avea nimic sfînt; nimeni nu-i era apropiat din niciun strat al societății. Cum schimba el pe buna, drăgălașa, cu inima de înger soție a sa cu cea dintăiu actriță, așa trecea de la complesența față de Napoleon la cea față de Austria, etc. Din pricina lui suferiau finanțele Principatelor. Pe vremea lui Știrbei și Bibescu budgetul amînduror Principatelor de la 30.000.000 de piaștri a ajuns la 40.000.000, iar Cuza l-a ridicat la 165 de milioane de piaștri (aproximativ 50 de milioane franci), din cari un șfert se întrebuința pentru armată. Și ce armată? Dacă s'ar fi gândit să facă o campanie în ultimul an al Domniei sale, nu i-ar fi servit la nimic: din 110 tunuri, numai 13 erau bune. Și tot așa mai departe. El turna tunuri în țară și la trimetea în Anglia să le găurească. Și afacerea cu mănăstirile grecești! Cum se vede, a confiscat averea lor pe sama Statului, hotărînd să dea poporului două milioane de piaștri anual. Cele două milioane de piaștri se plătesc, dar nimeni nu afirmă că a văzut contract. Poporul asuprit de imposite de mult murmura. Miniștrii Florescu și Crețulescu au voit să încerce stabilitatea principelui. Cînd a fost el la Ems, în vara trecută, ei au pus poliția să turbure poporul la București. Mulți naivi au căzut în cursă. S'au tras focuri asupra lor. Se credea că

www.dacoromanica.ro

și opoziția va cădea în cursă; dar Rosetti, editorul „Romînului", precum și Brătianu, au priceput cursa și nu s'au înfățișat poporului. Pe noi ne-au arestat la casele noastre și ne-au trimes o lună la închisoare în aceiași cameră cu hoții. Cuza s'a întors și ne-a eliberat. La începutul Domniei lui eu am fost ministru, dar nu puteam să mă împac cu felul lui de a guverna și mai ales cu risipa banilor poporului, și l-am lăsat.

— Cum s'a petrecut lovitura la 11 Frbruar 1866 ?

— Foarte simplu. Din noi, constituționali adevărați, s'a format mai întâiu un comitet de trei-patru persoane; s'au mai adăugat cîțiva. Unul din noi, Brătianu, cu două luni încă înainte de 11 Februar a plecat în Occident să afle părerea Curților de acolo, a miniștrilor, a presei. Prin el ne-am înțeles cu Filip de Flandra, dar el, ca Bourbon, nu era pe placul lui Napoleon. Totuși [l-am ales] după lovitură ca să arătăm mai bine Europei toate legăturile care ne legau pretutindeni și în toate. Atunci ne-am adresat Principelui Carol, mai întâiu neoficial, apoi în mod oficial. Acest superb tînăr, cu adevărat foarte bine educat nemțește, a ascultat glasul nostru. Moldovenii au voit să se despartă, alegînd pe Sturza. Ne-am împăcat cu un străin, și Principatele nu s'au despărțit, cum doria Turcia.

Cum s'a petrecut însăși lovitura, probabil știți. Ne-am adunat în casa lui Blaremberg; celor trei ofițeri li-a căzut la sorți să propuie lui Cuza renunțarea la tron și să-l aresteze.

Semnul cu batista a fost făcut de caporalul care conducea pe d-na Obrenovici (născută Catargiu) în castelul principelui, că el singur o conduce și că a întrat în apartamentele sale. Ofițerii au întrat după două oare și, spărgînd ușa, au găsit pe Cuza împreună cu d-na Obrenovici. Aceasta era soția divorțată a contelui sîrb Mihai Obrenovici. Principesa Cuza aici a aflat scandalul desonorant cu soțul arestat și mi-a spus mie: „Ce să fac ? Eu am dat sfaturi principelui, dar ele nu i-au folosit la nimic". Iscălind pe spatele unui ofițer renunțarea pregătită, Cuza prin niciun cuvînt n'a dat să înțeleagă că se interesează de urmările loviturii: cine-l schimbă, cine va guverna poporul după el. Adus la mănăstirea Cotroceni, lîngă Capitală, pe care el o luase din mîna Grecilor, a voit să mă vadă scriind prin mine cunoscuta declarație despre intenția sa de a pleca din Principate; mi-a zis de o dată: „să-mi restituiți punga; acolo nu-s mulți bani, dar îmi ajung la început, căci vă spun: corpul mieu ssa s'a obicinuit, să mănînce mult și

www.dacoromanica.ro

bine". De altfel cînd căpitanul Silion, la Braşov, după ce Austriecii au cerut lui Cuza să plece răpede mai departe ca să nu scandaliseze oraşul lor cu priveliştea soţiei lui mîhnite şi lîngă dînsa favorita liniştită, a început să-i spună multe adevăruri amare şi între altele i-a spus: „Domnia Voastră, Principe, sunteţi de vină că banii Principatelor au fost aşa de îndrăzneţ furaţi, Domnia Voastră aţi dat exemplul la toate acestea". Cuza l-a întrerupt cu cuvintele: „Nu mai criticaţi. Eu mă voiu adresa Europei: nu las aşa afacerea ţerii mele, care mă interesează mai mult cînd sînt mai departe de ea."

Biată România! Interlocutorul mieu vorbia despre ea aproape cu lacrămile în ochi.

— Cînd am luat în mînă frînele guvernului şi am rămas la cîrmă exact trei luni, cu groază am văsut cum se fura din Tesaur. Un lacheu moldovean, chelner la cîteva oteluri cu cinci ani mai înainte, un anume Liebrecht (aţi auzit probabil de numele acesta), a devenit pe neaşteptate, în timpul lui Cuza, inspectorul Telegrafelor mai întăiu, şi apoi de-odată directorul Poştelor şi Telegrafelor, în fine toate afacerile Cabinetului Principelui au trecut în mînile lui. Nimeni nu primia fără ajutorul lui întreprinderi sau servicii de Stat, şi iată la Liebrecht s'a văzut îndată după îmbogăţirea sa casă la Bucureşti, cu mobile din Paris, cu mătăsuri din Lyon, cu bronzuri din Londra şi capital de 4.000.000 de piaştri. L-am arestat, l-am predat parchetului şi acum la tribunal; din care causă, mai sînt chemaţi foştii miniştri ai lui Cuza, Florescu şi Creţulescu. La venirea Principelui Carol eu am ieşit din guvernul provisoriu şi acum sînt şeful gardei naţionale a Principatelor"

Complectez cuvintele d-lui Golescu cu povestirile altor Romîni.

România din vremea de acum, România Principelui Carol de Hohenzollern — îmi spuneau ei mie — vrea de acum să trăiască în pace, ridicînd starea materială a poporului, iar nu cu formarea unei armate de prisos. Ca să micşoreze greutatea budgetului Armatei, Carol vrea să deie drumul la cele şase regimente de infanterie şi două de cavalerie împreună cu dorobanţii (ţerani făcînd slujba pe rînd cîteva săptămîni pe an). În locul miliţiei permanente el introduse pentru garda internă garda naţională, iar, în casul apărării de vrăjmaşii României, un Landwehr asămănător cu cel din Prusia, aşa că România, după cîţiva ani, fără să se ruineze cu imposite pentru armata permanentă, va fi devenit ca în Prusia popor înarmat, iar nu „armată permanentă înarmată". El îngrijeşte ca în

www.dacoromanica.ro

Principate să se răspîndească și cultura grîului de Novorusia, iar în munți la Telega scoaterea sării. Se vorbește că Universitatea din București i-a înaintat un proiect de a scoate aur din munții Carpați.

Țeranii plătiau în vremea lui Cuza 48 de piaștri fiecare Acum impositele sînt la pămînt. Deci să le mărească în paguba boierilor! Fiecare prăvălie din București plătia circa 100 de ruble imposite, și la fiecare marfă se plătește separat. Cei fără pămînt și străinii (în numărul cărora intră 3.000 de Poloni rămași din timpul Domniei lui Cuza, ca un contingent de conspiratori împotriva Rusiei, ca ingineri hotarnici, profesori la boieri, telegrafiști, șefi de gară, etc.) plătesc totuși imposit prestație cinsprezece piaștri. Și cum să nu se ieie de la „călătorii drumurilor străine", se gîndesc acum Romînii.

Am văzut pe Prințul Carol. E un student neamț, înalt, blond, mai de grabă decît ofițer, de și el are a face cu paradele de-o-camdată. Favoriți mari încunjoară fața Hohenzollernului romîn. În loc de douăzeci și patru de feluri de bucate, ca la masa lui Cuza, el face să se gătească numai șase. „Ce face prințul vostru?" „Face mereu economii", mi se răspunde pretutindeni la București. Jumătate din fetele romînce sînt amoresate de el Multe la trecerea lui îi aruncă flori — nu rare ori cu numele lor. Se vorbește că el visează o Rusoaică frumoasă din depărtare.

Am plecat mai departe la Pesta chiar pe același vapor „Izlaia", pe care în haine civile și cu ochelari mari verzi, în clasa a II-a, cu geamantanul în mînă, a venit în satul Turnu-Severin Prințul Carol ca să guverneze Iată și blonda bucătăreasă a vaporului „Amalchen", căreia i-a dat la plecare un sfanț. „Îmi pare rău că nu l-am felicitat, cînd a plecat de pe vaporul mieu", îmi spunea căpitanul. „Îl feliciți la iarnă, cînd o merge înapoi", îl întrerupse un Grec din Constantinopol, negustor din Giurgiu, blăstămînd pe Romîni din pricina impositelor.

Anton Oprescu.

BASARAB

în „A csiki székely Krónika".

Adunînd din diferite cărți și reviste date vechi despre Făgăraș, am răsfoit și „A csiki székely Krónika", publicată de dr. Ludovic Szádeczky, membru al Academiei maghiare, în Budapesta, la 1905.

La sfîrșitul acestei cronici latinești se spune că a fost scrisă

www.dacoromanica.ro

la 1533 şi copiată la 1695 şi la 1796. În 1797 a fost tradusă pe ungureşte şi prevăzută cu comentarii şi cu note.

La pagina 128 cetim: „Inter filias nominari mererentur: Sigismundus, qui Basaradi uxorem pulchram creaturam Transalpinensium Blacorum Vayvodae adamaverat, verum Tamás Deák illo tempore Vayvode palam denunciari jussit se Valachum Barbarae e ferali ergastulo extracturum".

La pagina 164 e tradus astfel (în traducerea de la 1797): „A fiak közt emlitést érdemlenek Sigmond, a'ki az Oláhországi vayda, Bazarád felesgit szereté.—De Tamás Deák az akkori vajda nyilván megizené, hogy az Oláhot a vadhelyekböl szakállánál fogva kihuzza", iar în notă se comentează aşa: „Ez itt igen egybezavarva van eléadva. Lásd Bonfiniust a 320—dik lapon. Elsöbben ez elött a'szó elött: „De Tamás" héjja vagyon a kéziráswak. Másodszor deákul is rosszul van irva: Le Walachum Barbaro e ferali ergastulo extracturum". Mert Bonfinius szerént a'király szava sa' Tamás deák izenete e volt: „Se demissa barba Valachum e feralibus lustris extracturum". En nékem most nem czélom ezt á' történetet elöadni. De azd nem állhatom, hogy meg ne jegyezzem, hogy ez 1330-beli dolog. Masodszor, hogy a'szegény Bazarádnak ekkor elébb igen rosszul voltdolga. Sándor István a'feleségit szerette sa' vajda, Tamás nagy ellensége volt, mert az egész háboru tüzének az a' Vayda volt a' fuvója. És végre Károly adta meg ártatlanul az árrát".

Traduc, pentru o bună înţelegere, textul maghiar: „Intre fii meritä să fie amintit Sigismund, care iubia pe soţia lui Basarab, Voevodul din Ţara Valahilor (Muntenia). Tamás Deák (magistrul Tămaş) însă, Voevodul de atunci, a dat pe faţă de ştire că pe Valah îl va scoate de barbă din locurile cele sălbatece", iar în notă se spune: „Aceasta aici e predată foarte confus. Vezi Bonfinius, pagina 320 Înainte de toate, înaintea cuvântului „Însă Tămas" manuscriptul are un defect. În locul al doilea e şi rău scris latineşte: „Se Walachum Barbaro e ferali ergastulo extracturum". Pentru că după Bonfinius cuvîntul regelui şi înştiinţarea magistrului Toma a fost aşa: „Se demissa barba Valachum e feralibus lustris extracturum".

Nu mi-e acum scopul să explic această istorie. Dar nu mă pot opri să nu însemn că aceasta e o afacere din 1330. În locul al doilea, că înainte de aceia afacerea sărmanului Basarab a

www.dacoromanica.ro

stat foarte rău. Ştefan Sándor a iubit pe soţia lui şi Voevodul Toma i-a fost un mare duşman, pentru că Voevodul a fost urzitorul focului întregului războiu. Şi, în sfîrşit, regele Carol a plătit nevinovat, preţul".

Causa războiului lui Carol Robert contra lui Basarab a fost, după această cronică, dragostea unui Săcuiu faţă de soţia lui Basarab. Aşa dar ni-am avut şi noi războiul nostru troian.

Pr. Octavian Popa.

Încă un călător în ţerile noastre

În rarisima carte *Ricordi di un viaggio in Oriente di monsignor Francesco Nardi, pubblicati per le felici nozze del conte Cesare Meniconi Bracceschi, Guardia nobile di Sua Santità, colla contessa Maddalena Savorgnan di Brazzà* (Roma 1866), se dă ziarul de călătorie al prelatului Francesco Nardi, începînd cu sosirea la Pesta în ziua de 4 Septembre 1852 (mai fusese acolo, o spune însuşi, şi la 1836). Merge pe Dunăre cu princesa Voronţov, soţia guvernatorului Caucasului, şi cu generalii Fonton şi Potocki: ea pleacă la Brăila spre Crimeia. Pe la Orşova se văd „cerdacele" grănicerilor de pază. Se descrie „Orşova turcească", adecă insula Ada-Calè. Cu acest prilej se vorbeşte de visita acolo a Împăratului Francisc-Iosif, întovărăşit de Domnul muntean. Nu lipseşte un pasagiu despre Podul lui Traian. Severin ar fi „un general al lui Constantin-cel-Mare" (p. 26). Şi se adauge: „poate că Severin n'a fost decît restauratorul vechii zidiri".

Acuma vine rîndul să se vorbească de Romîni, de „Valahi". Reproduc cele cîteva rînduri care-i privesc:

„Ţara mi-a părut şeasă şi foarte roditoare; naţia e, cum toţi ştiu, o ramură a marelui trunchiu latin, dar desfăcut de atîtea veacuri, şi aproape stîrpit *(inaridito)* între naţii străine. Romînul are faţa măslinie *(olivastra)*, ochii foarte vioi şi poartă limpede semnul formelor latine; ba la femeile din popor afli o minunată asămănare cu Transteverinele. Limba e şi ea mai toată latină, şi rădăcinile slave nu ajung la o cincime. Dar aici se opreşte asămănarea; lunga şi aspra sclăvie şi sărăcie a şters la Romîn o mare parte din acele nobile instincte ale legionarilor lui Traian. Şi acea scîrboasă *(schifosa)* şi prea miserabilă sărăcie! Boierii *(i signori)* au case tolerabile, dar ţeranii sau locuiesc în bordeie de noroiu şi

www.dacoromanica.ro

paie, sau trăiesc supt pămînt ca iepurii de casă. Văzînd cum iese fumul din pămînt, bănuiam vre-o exploatație de pucioasă *(solfatara)*, dar, apropiindu-mă, am văzut o gaură, că n'aș putea să-i spun ușă, prin care întrînd, sau, mai curînd, coborîndu-mă, găsiiu o largă odaie luminată de o deschizătură oarecare, și neagră toată de fum, care, plecînd de la vatra pusă în mijloc, nu ușor își găsia legiuita ieșire. Era ceasul de prînz și pe un taler *(tagliere)* larg fumega *mămăliga*, adecă polenta noastră, de care, iarăși, Romînul își aduce aminte. Acea odaie subterană era bucătărie, grajd, grînar și cameră de odihnă. Așa, sau cam așa, am văzut lucrurile în toate locurile Valahiei unde s'a oprit vasul" (pp. 25-6).

La Vidin călătorul află mai mult farmec în priveliștea minaretelor decît chiar în arhitectura Italiei sale: e de învățat acolo; e „un un stil mai sprinten *(leggiadro)* decît al nostru". În față iată priveliștea, puțin simpatică, a Calafatului: „Calafatul e un tîrg mare, în care toți și-au înfipt casele unde li-a plăcut *(dove loro talentò)*, așa încît ți se înfățișează o masă în desordine *(scompigliata)* și confusă de edificii, fără piețe și împărțiri *(contrade)*. Magasii cuprinzătoare aleargă de-a lungul malului, și se continuă cu lazaretul. Dar comerțul e foarte vioiu *(operosissimo)*, pentru că de acolo prin Craiova și Slatina merg mărfurile la București; însă adevăratul port al Bucureștilor e Giurgiul și portul a toată Valahia e Brăila." Urmează considerații asupra acțiunilor militare, în acest războiu al Crimeii, pe care le-a făcut Omer-Pașa.

La Giurgiu, conflict cu căpitanul unui vas *(trabaccolo)* grec, cu care s'a ciocnit vaporul. Romînii ieau partea Grecilor. Numai bandiera rusească și presența principesei Voronțov aduc potolirea gîlcevii. „Am stat la Giurgiu două ceasuri. E o biata țară distrusă și refăcută cel puțin de șase ori într'un veac, pentru că și ea e disputată cu stăruință între cei doi stăpîni ai Orientului. [Orașul] are o mare stradă murdară *(sudicia)*, case joase, dar de zid, și o biată biserică de arhitectură mongolă" — moștenire de la Ruși, cari transformaseră o moschee —; „în sfîrșit negoț, și alta nimic".

În ce privește Oltenița, „ea nu are decît o casă a carantinei, și vastul cîmp care o încunjură e des înecat de rîu, care lasă, spre marea pagubă a locurilor vecine, ape stagnante și stricate." Omer-Pașa e lăudat pentru că, după cunoscuta bătălie, a plecat de aici.

În traiectul prin Dobrogea se pomenește de diligența, apoi suprimată, care ducea de la Rasova la Chiustenge și se arată nece-

www.dacoromanica.ro

sitatea unui canal, indicându-se şi care ar trebui să-i fie linia (pp. 28-9).

Descriind aspectul Dunării în aceste părţi, se ajunge la înfăţişarea Brăilei. Asistăm la ceremonia primirii oaspeţilor ruşi în trecere: „Pe mal sta înşirată frumoasa trupă munteană, şi musica ei cînta imnul rusesc; apoi ofiţerii veniră pe bord să salute pe prinţesă. Erau îmbrăcaţi franţuzeşte şi purtau stema crucii muntene cu semiluna şi steaua turcească (?!), ciudată şi stranie legătură a semnelor a două religii atât de deosebite."

Anume „ca să visiteze puţintel interiorul Valahiei", Monseniorul italian iea pe uscat calea spre Galaţi.

Iată în ce fel îi apare lui ţara: „Partea în adevăr pitorească e cea de la munte, şi toţi într'un glas asigură că sînt foarte frumoase povîrnişurile Carpaţilor, cu ale lor coaste împădurite, cu ale lor două sute de mănăstiri bogate şi primitoare, adăpost al călătorului şi al săracului, cu ale lor porturi naţionale întregi şi vechile şi sacrele tradiţii. În schimb, valea e monotonă, şi nu ţi se presintă nimic decît un bielşug într'adevăr uimitor. Arta a făcut foarte puţin, dar natura a vărsat abundent comorile ei, şi din acel pămînt întunecat sau roşietec vezi crescînd dîrze şi dese grîiele care hrănesc atîta lume. Cînd străbăteam acele cîmpii, era pe ele încă porumbul, şi pe înaltul cotor sta întreit, ba chiar împătrit, rodul pe ogoare abia brăzdate şi fără nicio împrejmuire."

La Brăila însăşi, „nu era de văzut nimic decît întinderi *(contrade)* largi şi noroioase de case joase şi de un aspect umil, şi niciun monument, niciun edificiu, în sfîrşit nimic decît negoţ."

De aici cu un Veneţian, pe care prelatul l-a sfătuit să lase pentru comerţ „şcolile latine", se porneşte într' „unul din acele fatale care valahe (căci nu se pot spune trăsuri), care torturează şi sfarmă *(scassinano)* membrele". Vizitiul e evreu. Călătorul nu ştie, atît sînt de rele drumurile, dacă trebuie sau ba să le prefere celor ungureşti şi chiar — cît s'a schimbat de atunci! — suedese (p. 31). Bine măcar că se poate merge pe alături, „pe cînd în Suedia nu-ţi dau voie stîncile şi în Ungaria desele ogoare". Prin „Viserskoi" *(sic)* şi Mărtineşti, se ajunge, de bine, de rău, la Siretiu.

La graniţa moldovenească, *brutta burla*. Lipsia pe paşapoarte pecetea de la Brăila. Dar se nemereşte că ofiţerul era... Veneţian. Cedează „iubirii pentru patrie" şi, în dialect, doreşte compatrioţilor drum bun. „Dacă nu mă înşeală memoria, îl chema Del Re."

www.dacoromanica.ro

Galaţii apar prosperi: „Pe cît Brăila are aspectul de decadenţă, pe atît de înfloritori şi în creştere sînt Galaţii. Goale sînt străzile oraşului muntean, foarte frecventate cele din oraşul moldovean, în ciuda glodului care nu-şi are părechea şi în care se cufundă oameni şi vite. S'a încercat a se drege, acoperind străzile cu nişte fatale alcătuiri de scânduri *(assiti di panconi)*, care la început au fost de folos, dar apoi, desfăcute şi putrede *(sconnessi e fracidi)*, au făcut drumul mai desastros şi plin de primejdii". Se începe însă un pavagiu de piatră.

„Minunată e pe acele străzi rîvna *(fervor)* a negoaţelor, şi la fiecare clipă ea se dovedeşte în sunetul celor mai deosebite graiuri, în harnica alergare a oamenilor în treabă, în acele lungi procesii de care, în multele case în lucru sau abia sfîrşite, în vastele magasii care tot ieau locul săracelor bordeie de lemn din oraşul de jos, în consulatele tuturor Puterilor, în societăţile de comerţ şi în apropiata Dunăre, care-ţi dă icoana unui mare port. Am observat aproape orice bandieră, dar mai ales cea munteană, cea grecească, cea englesă, cea austriacă, cea sardă, cea austriacă şi cea rusească. Am rămas uimit văzînd cum mica Sardinie biruie în aceste locuri marea Francie. Exportul e de grîne de orice fel; importul de orice fel de manufacturi.

Oraşul, cum spuneam, e împărţit în cel de jos şi cel de sus; pentru comerţ se preferă primul, pentru locuinţile mai sănătoase şi mai întărite cel de al doilea. Unul e simţitor depărtat de celalt, dar intervalul se tot restrînge prin clădiri noi, de oare ce Galaţii, cari acum treizeci de ani avea 7 000 de locuitori, numără acum 40.000".

Dar otelul Veneţianului *Sior Antonio* are şoareci şi în mindire, şi afară se aud cîni, pui şi porcul, „locuitor obişnuit al oricării case muntene sau moldoveneşti".

E şi un teatru, dar „ca al lui Thespis în vechea Grecie". „O colibă sau, mai bine zis, un încunjur de scînduri goale *(tavole greggie)*, cu *stuoie* jos pe pămîntul gol şi, ca plafond, pînze de corabie. Pe acele *stuoie* erau la intervale notabile *scanni* şi pe acestea, bătute în cuie, scînduri *(assi)*, aşa cum le dă fierăstrăul, care, plecîndu-se şi ridicîndu-se la orice aşezare sau ridicare a spectatorilor, formau un sistem de echilibru foarte complicat. Nu era cortină, şi scena, tot deschisă, înfăţişa un obiect întunecat, care trebuia să fie un munte scăldat de mare. Oribilii cîntăreţi

www.dacoromanica.ro

pretindeau că ni dau *Furioso* al lui Donizetti." Mergeau la... Erivan.

Se laudă „eleganta și frumoasa" nouă biserică a catolicilor, din orașul de sus. „E rotundă, cupola sprijinită pe măreațe coloane, absida, simplă, împodobită cu pictură bună, puține, dar grațioase ornamentele, și o aleasă curățenie, cu totul neobișnuită în această țară. Misiunea e ținută de părinți conventuali poloni."

Se va lua un vas al Lloydului, societate despre care se vorbește cu laude. Echipagiul de pe „Schild", cu căpitanul Anderlich, e mai mult venețian.

La plecare, cînd se văd, cînd dispar „casele împrăștiate ale orașului împoporat și bogat, dar nu frumos". Se trece de gura Prutului. Apare Reni, „cheia Basarabiei", apoi păpurișul fără margeni.

Se descriu pe larg, și cu elemente de arheologie, gurile Dunării. Cu interes se cercetează care e viitorul singurului braț navigabil: al Sulinei. Se dau lămuriri tehnice cu privire la mașina de curățit rusească, care lucrează atît de rău, încât se poate bănui intenția Rușilor de a depărta comerțul din aceste locuri.

Isaccea se pomenește numai. La Tulcea se ieau noi călători, bulgari și turci. Pe vas călugărițe bulgăroaice în drum spre Ierusalim, soldați turci cari merg la Constantinopol, Greci și doi bieți dervișI. În Dobrogea vecină „deșerturi fără locuințe, fără copaci, fără alt semn de viață decît dese ierburi de baltă și papura bătută de vînt... Rari colibe ale Cazacilor, păzitori ai malului stîng, dintre cari cîte unul cu istorica luntre trecea de strajă înaintea ușii acelui bordeiu, iar alții stăteau degeaba, lăsîndu-și luntrile cu botul înfipt în găurile vre-unei bănci, la răsăritul colibei."

Nu se uită, în aceste locuri, nici Ovidiu, al cărui exil e fixat la Chiustenge, pe cînd un Portughes ar fi descoperit că era Napolitan (?) (p. 39).

La Sulina, vase oprite de puțina adîncime a apelor și de lipsa vîntului, și „cîte o lună, două". „Orașul" cuprinde un far și „o construcție militară rusească joasă"; aproape luntrea de pază cu steag rusesc. Operația trecerii e presentată cu aceleași amănunte de om priceput la navigație.

Vorbindu-se de Marea Neagră, cu amănunte savante, se menționează numele românesc al vîntului de Nord, Crivățul, *il Grivetz*.

Descrierea Varnei, a Constantinopolului sînt deosebit de pitorești și cu totul vioaie, cu aspectul, bine prins, al tuturor raselor. E printre ce a dat mai bun literatura de călători în Orientul european.

www.dacoromanica.ro

De tot frumoasă e și presintarea ceremoniei curban-bairamului. Și un portret, foarte reușit, al tînărului Sultan: stă în loc „zece minute“ ca să se informeze cu privire la un soldat care a căzut. Și presintarea inscripțiilor occidentale de la cele Șapte Turnuri (Venețienii din 1714, prisonierul din 1695: „Deus solus cum me“, versuri francese, Eszterházy la 1697-8, un Venețian și un German din 1600). **N. Iorga.**

Balaciu și Bălăceni

Dacă porneşti pe calea ferată din Costeşti spre Turnul-Măgurele după aproape o oră de drum, trenul se opreşte într'o gară mică şi singuratecă, pe a cării brîu se cetește Balaciu. De aici la patru chilometri spre Apus, răsturnate pe malurile rîuleţului Burdea, odihnesc puţinele case ale satului cu acelaşi nume. Aşezat în lungul văii, prin care trece lenevoasă apa Burzii, satul Balaciu este spintecat de-a lungul de două şosele largi, cu şanţuri adînci şi bine ţinute, care duc, una la Bucureşti, şi alta la Piteşti. Cea d'intăiu, vechiul drum de poştă, înainte vreme singura doar lega capitala Olteniei cu Bucureştii. Cea de-a doua, spre Dunăre, ducea drept şi fără grijă la „tîrgul Giurgiului“. Aici, la întîlnirea lor, în prima jumătate a secolului trecut, Balaciul era satul de cinste şi de mare vază. Şi, dacă astăzi nevoia şi grija au îmbătrînit săracuţele case din sat, printre ele şi miezul satului, biserica jupuită şi înfrîntă de vreme şi cele două-trei ziduri dărîmate de peste drum spun cunoscătorului că aici a fost leagănul bătrînei familii a Bălăcenilor. În mijlocul săraciei de azi, singure doar mai povestesc de cinstea şi îndestularea vremurilor lui Aga Constandin Bălăceanu.

*

Strîns legat de familia Bălăcenilor, numele satului, ca şi începutul lui, se pierd în primele timpuri de înjghebare românească. Istoria însă nu ni spune nimic până la 1400. Singură doar o poemă populară sîrbească, „Nunta lui Duşan“ [1] (Caragici, *Piesme*, II, p. 151), pomeneşte— dacă e să credem pe Hasdeu — pe un oarecare *Bălacico* sau Basarabă, ce ar fi luptat contra

[1] *Magnum Etymologicum Romaniae*, adaus la col. 2927.

www.dacoromanica.ro

lui Miliutin, Voevodul Sîrbilor, trimes[1] de către Bărbat-Vodă să răsbune „Domniţa alungată cu ruşine". Pe acest Bălacïco, care — zice balada — moare în luptă omorît de Miloş, Hasdeu şi d. Ghibănescu îl socotesc ca primul Bălăcean cunoscut, cneazul Bălăcïco, stăpînitor de pămînturi pe locurile acestea trăind pe la 1250 şi avînd legat de numele lui numele satului. De şi existenţa lui nu o mărturiseşte decît balada sîrbească, totu i — zice Hasdeu— „*el este învederat Romînul Bălaciu*"[2]. De altfel „acest nume, Bălaciu, ne întîmpină o singură dată în literatura poporană sîrbă, iar în cea bulgară niciodată"[3].

Cuvîntul Balaciu ar avea după Hasdeu o origine adiectivală: băl-blond, adăugîndu-i-se sufixul -aciu, ca şi la stîngaciu; presupuindu-i şi o formă adiectivală femenină *bălace*, ar da *bălăciţa*, de unde numele unui sat Bălăciţa în jud. Mehedinţi. Ca nume personal se întîlneşte doar la Macedo-Romîni (I. Caragiani). Numele propriu Balaci sau Balaciu (s'a zis Balaci după noua ortografie, şi fiindcă s'a socotit ca nume de sat, la plural, nu la singular cu *u* în urmă) îl mai poartă încă vre-o trei sate: unul în Vîlcea şi două în Ialomiţa. De altfel aceiaşi origine are şi cuvîntul Bălăceşti, numele a două sate: unul în Vîlcea şi altul în Argeş.

Oricare ar fi însă origine cuvîntului, lucrul principal, dînd crezare baladei sîrbeşti, e că a existat un cneaz Bălacïco, pe la 1250 şi că acesta e primul membru cunoscut al familiei Bălăcenilor. Cum a putut însă căpăta satul numele Bălaciu din Bălacïco, nu se aduce niciun argument. Dacă satul şi-a luat în adevăr numele de la acest cneaz, urma să-i zică mai degrabă Bălăcïceşti, nu Bălaciu. S'ar putea presupune mai curînd că acest cneaz şi-a luat numele de la Bălaciu, înţelegînd pe Bălacïco din Bălaciu. Totuşi o lămurire definitivă nu s'ar putea da în acest sens, lipsind cu desăvîrşire un testimoniu istoric care să hotărască şi existenţa personagiului legendar Bălacïco. Destul că, dacă în adevăr a existat cîndva un cneaz Bălacïco, neapărat că trebuia să existe şi un sat sau un loc care să aibă o strînsă legătură cu acest nume şi care să justifice existenţa sa-

[1] Poema ar spune că iea cu el 600 de Olteni.
[2] *Ibid.*, col. 2981.
[3] *Ibid.*

www.dacoromanica.ro

tului Bălaciu din timpul lui Mircea-Vodă. Că acest sat, din cele patru cîte sînt în țară, e neîndoios cel din Teleorman, lămurește perfect faptul că aici a fost leagănul familiei Bălăcenilor și că aici se pomenesc cei dintâiu Bălăceni.

Mai târziu, cu vre-o sută și mai bine de ani, printre căpeteniile oștirilor lui „Mircea Vodă Cozianul" e și un oarecare Constantin Bălăceanu sau din Bălaciu, care luptă alături de el pe la 1387. Acesta e cel d'intâiu Bălăcean de care vorbește vre-un izvor istoric[1]. Tot atunci, pe la 1392, un istoric ragusan, Luccari, zice: „Paisit tornò in Europa, ripassò il Danubio alla città di Severino, opera di Severo imperadore, et fece giornata campale con rè Mirce sotto la citta di Chraglievo, e vi fu mezzo rotto. Marco Chraglievich, figliolo di Vucascin Margnacicich ch'haveva seguitato il Turco, fu morto a caso da Ratko Valako, el il suo corpo messo sopra un cavallo.. fu portato a sepelire in monasterio di Bullacciani".

Prin urmare iată că acest istoric străin pomenește numele familiei Bălăcenilor, care pe acea vreme trebuia să fie printre cele mai neînsemnate.

Satul Bălaciu fiind locul de baștină al acestei familii, merită să-i vedem importanța în fiecare secol, urmărind firul genealogic al familiei bălăcenești până la 1690, cînd moare în luptă Aga Constantin Bălăceanu, cel ce nutrise gîndul de a face din satul domeniilor sale un loc mai de frunte al țerii. În fiecare secol, și aproape supt fiecare Domn, găsim hrisoave domnești în care, alături de numele Bălăcenilor, întîlnim și numele satului lor, Bălaciu. Cele mai multe hrisoave însă sînt dovezi de cumpărare de pămînturi în jurul satului Bălaciu. Ținuturile peste care stăpîniau Bălăcenii pe vremea lui Șerban Cantacuzino începeau cam de de-asupra Turnului-Măgurele până supt dealurile Costeștilor, cuprinzînd aproape tot județul Teleorman de azi.

Constantin Bălăceanu, căpetenie în oștirea lui „Mircea-Vodă Cozianul", avu un fecior, Dragomir, despre care nu știm nimic, și acesta pe un oarecare Giaicu. Fiul lui Giaicu fu unul cu numele Nedelcu, căsătorit cu o oarecare Ana, cu care zidește în București la 7000 (1492) biserica Sf. Gheorghe Vechiu. Nedelcu

[1] Arborele genealogic ce se află în colecția St. D. Grecianu, în legătură cu Gherasim, episcopul Buzăului, care era după mamă Bălăceanu, pomenește pe Constantin, căpetenie a oștirii lui Mircea-Vodă, ca primul Bălăcean.

www.dacoromanica.ro

avu ca fiu pe Moşu, care la rîndu-i n'avu decît o fiică, Pria (?), măritată cu „Stanciul de la Poienari“ [1]. De la acest Moşu, genealogia sare la un nepot al său, Spata Spătarul, căruia, printr'un hrisov de la 9 Februar 1532, „Vlad Voevod“ îi dă moşia din Balaciu. Nu ştiu de ce Şt. Grecianu [2] arată pe acest Spata ca fiu al lui Moşu, cînd hrisovul citat mai sus spune că el n'a avut decît o singură fiică.

Pe acest Spata Bălăceanu rînd pe rînd îl arată hrisoavele în ranguri boiereşti, pănă la cele mai mari. A fost căsătorit cu Maria, „călugăriţa cea bătrînă Bălăceanca“, a cării familie nu se cunoaşte şi cu care avu mai mulţi copii: Mihai Clucerul, Dumitraşco Postelnicul, Ancuţa, Badea şi Dragomir. Despre Mihai, Dumitraşco şi Ancuţa se ştie prea puţin, iar cei doi din urmă, Badea şi Dragomir, au rosturi foarte mari în dregătoriile ţerii. Badea e mai puţin însemnat decît Dragomir; se zice despre el că a fost Spătar şi căpetenie de oştire. Într'un hrisov din 12 Iunie 1584 [3], dat de „Pătru-Vodă sin Pătraşcu Voevod, vnuc Radu Voevod“ către Stan, se pomeneşte şi Badea Bălăceanu ca Păharnic. Acest Badea avu trei feciori: Badea, Barbu şi Constantin, despre cari nu se ştie aproape nimic. Pe Badea îl pomeneşte doar un document de la 30 Maiu 1628 [4] ca frate cu Barbu Postelnicul, fii ai lui „Badea Logofătul ot Balaci“. Barbu moare la 10 Septembre 1634, supt Matei-Vodă, în războiul dintre Turci şi Poloni la Cameniţa.

În tot acest timp, din pricină că boierii Bălăceni, ocupînd situaţii mari în dregătoriile ţerii, stăteau mai mult pe lîngă Domn, în Capitală, Logofătul Dragomir, cumpărînd întinse ţinuturi în jurul satului Balaci, stă mai mult la ţară, dînd loc fiilor săi în slujbe. Toate aceste pămînturi le cumpără cu hrisovul din Octombre 1569 [5], dat de „Alexandru Voevod sin Mircea Voevod, vnuc Mihnea Voevod“, pe care-l reproduc după Şt. Grecianu ca să se vadă pe de o parte proprietatea Logofătului Dragomir, iar pe de altă parte învecinările satului Balaciu:

„Către Dragomir Logofătul şi cu feciorii lui, cîţi Dum-

[1] Hrisovul lui Mihnea Voevod şi Alexandru Voevod din 1-iu Ianuar 1591.
[2] St. Grecianu, *Genealugiile familiilor boiereşti*, I, p. 100.
[3] Arch. St., Episc. Rîmnic, pach 59, doc. 5.
[4] Arch. St., Cond. Brîncov., fol. 963 roşu, 785 negru.
[5] Acest hrisov e acum în stăpînirea d-lui Bălăceanu din Stolnici.

www.dacoromanica.ro

nezeu îi va da, ca să fie lui moşie la Bălaci, partea Deadiului toată, dintr'o funie care se chiamă Hodobanţul jumătate. Şi altă funie Pudregeasca oricâtă se va alege, partea Diadiului, însă iar jumătate, pentru că au cumpărat Dragomir Logofătul de la Deadiul drept 450 de aspri şi-au vîndut Deadiul de a lui bună voie.

„Şi iar să fie lui Dragomir cu feciorii lui moşie la Balaci, din cealaltă jumătate de funie Hodobanţul şi din Pudregeasca, oricît au rămas la feciorii lui Hobalţul, însă partea lui Drăgoi şi a Radului şi a Fierăi, feciorii lui Neagoe, toată, oricîtă se va alege ale lor părţi dintr'amîndouă funiile, pentru că le-au cumpărat Dragomir de la Drăgoi şi de la Radu şi de la Fiera Şchiopul drept 120 de aspri gata.

„Şi iar să fie lui Dragomir Logofătul moşie la Bălaci partea feciorilor lui Dobrin toată, oricîtă se va alege, şi din cîmp şi din silişte şi de pretutindinea, pentru că au cumpărat Dragomir Logofătul de la feciorii lui Dobrin, de la Şerban şi de la Manea drept 400 de aspri turceşti.

„Şi iar să fie lui Dragomir Logofătul moşie la Bălaci, loc în silişte, partea lui Ignat toată, oricît se va alege, cu casele si cu grădina şi cu pometul şi cu viile, pentru că au cumpărat Dragomir Logofătul de la Ignat drept 250 de aspri turceşti. Însă feciorii Neagului şi feciorii lui Dobrin, ce sînt mai sus zişi pe anume, şi Ignat ei au fost slugi Domniei Mele la ceata armaşilor şi au rămas a Domniei Mele bir de curte, unul cîte 250 de aspri turceşti; ei n'au avut de unde să dea de la dînşii să-şi plătească birul lor nicicum, de sărăcie şi lipsă, ci şi-au vîndut toate ale lor moşii lui Dragomir Logofătul, dinaintea Domniei Mele şi dinaintea tuturor megiaşilor. Şi acei bani de birurile de curte i-au dat Dragomir Logofătul în mîna lui Ivaşco Vel Stolnic i Tăuraş Logofătul, care au fost birari de curte, de au plătit pe mai sus numiţii oameni de-ale lor biruri de curte.

„Şi iar să fie lui Dragomir Logofătul moşie la Balaci din partea Tlhului, un pămînt de 30 de paşi, la drumul moşii, la hotar, pentru că l-au cumpărat Dragomir Logofătul drept 45 de aspri turceşti.

„Şi iar să fie lui Dragomir Logofătul şi din Gagulești două pămînturi de către 30 de paşi, însă unul din drumul Sitişeştilor până la zăgaz şi alt pămînt din zăgaz până în drumuşor, pentru că le-au cumpărat Dragomir Logofătul de la Tihul drept 200 de aspri turceşti.

„Şi Iar să fie lui Dragomir Logofătul un pămînt din vălceaua lui Tatul spre drumul Zămbreştilor de 60 de paşi, pentru că l-au cumpărat drept 60 de aspri turceşti.

„Şi iar să fie lui Dragomir Logofătul un pămînt la Bălaci de treizeci de paşi la vălceaua Bujorului, pentru că l-au cumpărat de la Sutilă drept 60 de aspri turceşti.

www.dacoromanica.ro

„Şi iar să fie lui Dragomir Logofătul moşie la Stoileşti din partea Colţu drept 50 de aspri turceşti.

„Şi iar au cumpărat Drăgomir Logofătul moşie la Stoileşti de la Cracea douăzeci de paşi, drept 20 de aspri.

„Şi iar au cumpărat Dragomir Logofătul moşie la Stoileşti de la Borda treizeci de paşi, drept 30 de aspri.

„Iar după aceia să fie lui Dragomir Logofătul, cu fraţii lui (de moşie) Liică şi Bunilă, moşie la Gaguleşti şi la Tină şi la Crucişoara, partea Anii toată, de pretutindinea; însă din Brugleşiţa, de lîngă satul cel bătrîn Gaguleşti, pănă în Bucov, la hotarul cel bătrîn, pentru că au cumpărat Dragomir Logofătul împreună cu fraţii lui, de la Ana drept 500 de aspri turceşti.

„Drept aceasta am dat Domnia Mea ca să fie lui de moşie şi ohavnică lui şi feciorilor lui şi de către nimeni să nu se clătească, după zisa Domniei Mele." (Urmează numele boierilor martori ai Divanului.)

Logofătul Dragomir avu doi feciori: pe Badea şi pe Moşu, despre cari nu ştim aproape nimic. Urmaşii lor fiind femei şi căsătorindu-se în alte familii boiereşti, s'au înstrăinat şi s'au depărtat de trupul familiei bălăceneşti. N'au rămas pe ţinuturile din Bălaciu decît urmaşii lui Constantin, feciorul lui Badea Logofătul, fratele lui Dragomir Logofătul. Aceştia împart neamul Bălăcenilor în două ramuri mari: una care începe cu Badea Bălăceanu şi merge pănă în veacul al XVIII-lea, sfîrşindu-se cu cele trei Bălăcence, fiicele lui Ion „groful" Bălăceanu, şi alta care începe cu Pătraşcu şi se continuă şi astăzi.

Constantin Bălăceanu, nepotul de frate al Logăfătului Dragomir, împarte moşia sa între cei doi fii ai săi, Badea şi Pătraşcu. Celui d'intăiu îi revine şi satul Balaciu, şi cu acesta se continuă ramura ce ţine în stăpînire satul şi din care iese Aga Constantin Bălăceanu.

Feciorul lui Constantin, Badea Bălăceanu, este unul din cei mai însemnaţi boieri Bălăceni. Pus în dregătoriile cele mai mari ale ţerii, el duce cu cinste pănă la capăt misiunea sa: Matei-Vodă Basarab, în cearta cu Vasile Lupu, îl trimite să ceară ajutor lui Rákóczy, Craiul Ardealului; Constantin Basarab îl trimete, „pe cînd era numai căpitan"[1], cu o scrisoare la Ştefan-Vodă, Domnul Moldovei, să ceară „slobozania" lui Toma şi Iordachi Cantacu-

[1] Ion Neculcea, în *Letopisiţe*, II, p. 207.

www.dacoromanica.ro

zino [1]; Duca-Vodă îl face Mare Vornic, şi Şerban Cantacuzino îl trimete să puie în Scaunul Moldovei pe Duca-Vodă [2]. Cutezător în lupte [3], viteaz, de şi cronicarul îi zice „hoţ rău“ [4], Badea Bălăceanu e totuşi boierul de cinste şi de pildă al tuturor Domnilor pe cari i-a slujit. Legătura-i de strînsă prietenie şi devotament o face el Cantacuzineştilor, „de cari multă milă a avut“ [5], şi cu cari îşi înrudeşte familia mai tărziu.

De şi aproape toată viaţa a fost pe drumurile luptelor şi cu grijile ţerii, totuşi se gîndia adesea şi la satul unde-şi avea pămîntul. Se hotărîse chiar să-l împodobească, făcînd o biserică mare şi frumoasă, dar desele schimbări de Domni şi neliniştile luptelor îl împiedecă să-şi poată înfăptui dorinţa. Totuşi, mai tărziu, feciorul şi urmaşul cinstei sale, Constantin, cu gînduri mari, puse să se înalţe în Balaciu biserică mare şi palat încăpător.

La moartea tatălui său, Constantin începuse să urce scara boieriilor. Astfel de la 1665 până la 1679, în timpul Domniei lui Leon-Vodă, Antonie-Vodă, Grigore Ghica şi Duca-Vodă, îl vedem făcînd parte din Divanul ţerii. La 1677 ajunge Postelnic, şi puţin mai tărziu Agă. La 1683, Ianuar 8 [6], un act îl pomeneşte ca Vel Agă şi cu acest titlu rămîne pănă la moarte.

Legătura de credinţă pe care o făcuse Badea Cantacuzineştilor o întăreşte cu multă loialitate Constantin Bălăceanu. La moartea tatălui lui, Şerban Cantacuzino arătă deosebită dragoste boierului tînăr Constantin, căruia îi dă de soţie pe fiica sa Maria. Această alianţă sfinţeşte pentru totdeauna devotamentul căruia Constantin îi rămîne credincios pănă la moarte.

După asediul Vienei (183), la care iea parte şi Constantin Bălăceanu, Şerban Cantacuzino, spre a întări prietenia cu Casa de Austria îl trimete cu patru boieri în acest scop la Leopold I-iu. Constantin pleacă la 2 Octombre 1688 spre Viena, ducînd scrisorile de îndatorire ale socrului său. Pe drum însă, cum trecuseră în Ardeal, prinde vestea că a murit Şerban Can-

---

[1] Constantin Căpitanul Filipescu, *Ist. Domn. Ţerii Rom.*, ed. N. Iorga, pp. 131-2.

[2] *Ibid.*, p. 196.

[3] N. Iorga, *Studii şi Documente*, IX, p. 157.

[4] Constantin Căpitanul Filipescu, *o. c.*, pp. 179-80.

[5] Ion Neculcea, *l. c.*

[6] Arch. St., Mănăstirea Radu-Vodă, pach. 34, doc. 30.

www.dacoromanica.ro

tacuzino şi că Logofătul Constantin Brîncoveanu, nepot Domnului mort, luase tronul ţerii. Puţin mai în urmă chiar noul Domn, care nu împărtăşia prietenia cu Austria şi care ură de moarte pe Bălăceanu, trimete slujitori să prindă pe trimeşi şi să-i aducă în ţară. Slujitorii însă nu-şi pot împlini datoria, şi Constantin Bălăceanu cere ajutorul lui Leopold I-iu.

Mai înainte însă de a porni spre Viena, Bălăceanu, care după moartea socrului său se gîndia să pună mîna pe Scaunul ţerii, puse să se zidească în Balaciu o biserică şi un palat mare, socotind ca după moartea lui Şerban Cantacuzino, cînd va ajunge Domn, să-şi aibă un sălaş de preferinţă în satul său. Însă moartea neaşteptată a socrului îi zădărniceşte planurile.

Leopold I-iu, căruia Bălăceanu îi ceruse ajutor, îi dă pe generalul Heissler cu 4.000 de ostaşi şi-l numeşte general al armatelor împărăteşti, după ce la 10 Februar 1698 îi făcuse colonel. Cu acest ajutor Bălăceanu porneşte să-l alunge din Scaunul ţerii pe Brîncoveanu. Acesta însă, bănuind gîndurile lui, cere ajutor Turcilor, cari-i trimet mai multe mii de-ai lor şi de Tatari. Brîncoveanu se retrage la Drăgăşani, iar armata turcească porneşte în sus, pe valea Oltului, şi se întîlneşte cu cea imperială la Zîrneşti (1690). Lovirea a fost fulgerătoare şi, cu tot curagiul său, Bălăceanu căzu mort, „lovit de un glonţ tocmai în gură“ [1].

Vestea morţii îmbucură peste măsură pe Brîncoveanu, care trimese să-i aducă la Bucureşti capul şi puse, spre batjocură, să-l aşeze „în ziua de Sîntămărie, într'o suliţă în ograda sa, să-l vadă toţi“ [2]. Îi confiscă toate averile şi sileşte să fugă din ţară pe feciorul lui, Ion Bălăceanu, iar, ca să justifice această ură, caută să-l arăte în faţa lumii ca pe cel mai periculos duşman al ţerii [3].

Zidurile palatului început în Balaciu, ridicate pe jumătate, au rămas neputincioase în faţa vremii, care zi cu zi le roade şi le preface în pămîntul din care au pornit, îngropînd supt ele mîndria şi ambiţia celui mai mare boier Bălăcean. Biserica, terminată aproape la 1690, rămîne părăsită până la 1825, cînd se învredniceşte un urmaş îndepărtat s'o mîntuie şi s'o sfinţească, puind să scrie de-asupra:

---

[1] Şincai. *Hronicul*, p. 239.

[2] Ion Neculce, *Letop.*, II, p. 262.

[3] Un hrisov către mănăstirea Sf. Pavel şi către arhimandritul de acolo.

www.dacoromanica.ro

„Această sfîntă şi dumnezeiască biserică s'a zidit din temelie de răposatul Vel Agă Constandin Bălăceanul în zilele prea-fericitului Io Şerban Cantacuzino, ţinînd în căsătorie pe prea-iubita fiică a Mării Sale, Domniţa Maria, la leat 7192 (1684), Avgust 2, care biserică de atunci şi pănă acum, nefiind tencuită, lipsindu-i şi pisania, am tencuit-o, am zugrăvit-o, am pus şi pisania eu Constantin Bălăceanu, Vel Ban, împreună cu fiul mieu, biv Vel Hatman Ştefan Bălăceanu i dumnealui Vel Comis Iancu Bălăceanu şi dumnealui Grigore Bălăceanul, spre veşnică pomenire, în zilele prea-fericitului Domn Grigorie Dumitriu Ghica, la anul 1825, Dechemvrie 4".

După moartea lui Aga Constantin Bălăceanu, fiul lui, Ion „groful", pribegeşte din loc în loc, neputînd să-şi capete pentru totdeauna moşiile, pănă cînd boala îl opreşte în mănăstirea Cozia, unde, la 15 Mart 1738, fu omorît de Turci. Fiicele lui, Smaranda, Maria şi Ileana, fug în Austria, unde cele mai mici, catolicisate, ajung, nevroind să se mărite, domnişoare de onoare la Curtea Împărătesei Maria Teresa. Cea mare, Smaranda, se căsătoreşte în Bucureşti cu fiul starostelui de negustori Manu. Moşiile lor, abia tărziu căpătate prin stăruinţa Împărătesei Maria Teresa, sînt parte vîndute, parte dăruite mănăstirilor pentru pomenirea tatălui lor [1]. Şi cu aceste trei Bălăcence, pe care duşmănia şi nenorocul le-au aruncat departe în ţara unde s'au stîns în altă lege şi cu alt graiu se sfîrşeşte cea mai însemnată ramură a familiei Bălăcenilor.

Moşiile fiind împărţite, neamul mîndru al lui Aga Bălăceanu acoperit şi cu noile nevoi către stăpînire, începu să-şi iea calea lungă şi anevoioasă a sărăciei. Încetul cu încetul alţi Domni, cu altă stăpînire, în altă împărţire schimbă cu desăvîrşire urma vremurilor de îndestulare din timpul „boierului Constandin", pe care şi astăzi îl pomenesc cîntecele bătrîneşti.

La 1762, Constantin Mavrocordat se gîndi la o nouă împărţire administrativă şi Balaciul făcea parte atunci din plasa Cotmenei, iar mai în urmă din plasa ce se numia Mijlocul [2]. Iar, ca o urmă a vechii sale străluciri, el fu ales ca una din reşedinţile celor şapte căpetenii ale judeţului, rămînînd astfel. pănă cînd s'au desfiinţat.

De la 1835 pănă la 1870, satul s'a numit Balaci-Pădureţi, iar de la această dată pănă la 1876 a stat lipită de satul Surduleşti.

A. M Nour.

[1] *Ibid.*

[2] Dionisie Fotinò.

www.dacoromanica.ro

Din vremea rătăcirilor literare.

Între ciudățeniile literaturii noastre de împrumut și de copie dintre 1830 și 1870 e „romanul visionar" („ipocondria mea"), iscălit „Constantin I. Romanu", apărut la București, în „Imprimeria Națională a lui I. Romanov et Comp.", la 1856.

Ciudatul autor îl dedică, în calitate de „fidel servant", „doamnei Efrosina Gherghi", pe care „avu fortuna să o salute pentru prima oară" când „era o copilă", întîmpinînd „o indiferență care esprima refusul, subiect al inocenței pe care natura l-a stampat pe genele vergine, ca un miracul instinctiv". Urmează o „epistolă d. Alessandru Dumasŭ fiiulŭ", pe care-l tratează de „dragulŭ meu Dumasŭ", începîndu-și „epistola" cu constatarea: „cîteva limite despartŭ Francia de Romania, și suntŭ tristŭ". Autorul e plin de filosofie. „Amicii" primesc a treia prefață, în care autorul li vorbește despre „amanta sa Rosamunda". A patra e închinată „d-lui censorŭ alŭ Statului, domnul Lorenti", arătînd că „legalisarea se făcu de d. G. Marcovici".

Un prolog e precedat de citate din „Sainte Thérèse", din Fénelon și din F. Lacroix: omul avea lecturi. O rețetă în latinește deschide expunerea în care se arată data exactă, 19 Septembre 1837, cînd pacientul a luat rețeta, fiind „un băiețoiu de cîți-va anișori", dar totuși, „unŭ dracŭ cumŭ se cade": cu un oarecare haz se povestește cum autorul, fiul unui „plebeu", Ioan Roman, a scăpat, cu „poame și gioc", de boala copilărească de pe urma căreia ar fi trebuit să moară. Urmează amintiri de somnambul și altele în legătură cu clasa, din „1839 ori 1840", a profesorului Alexe Marin, „cui suntŭ obligatŭ a dedica una din marile gratitudine, pentru nobilele Domnii Sale maniere cu elevii": se vede că se întrebuința o aritmetică germană, a cării traducere era dictată școlarilor. Apoi lecția se învață „pe din afară". Limbagiul heliadian, amestecat cu sforțări de glumă parisiană, dă acestor amintiri un caracter ca acesta: „Domnulŭ Ianuariŭ vinea cu pompă pe bariera lumei, și neaua cădea suflată de vîntulŭ Norduluĭ-Estŭ, în o iregularitate inoportună" (p. 30). Natura, de ar găsi-o, „i-așĭ săruta mîna, și pe urmă'ĭ așĭ da unŭ micŭ bobîrnacŭ".

Povestirea „ipocondriei" începe cu un drum la Băneasa, pe „la pavilionulŭ principelui Bibescu" și „pe la Merii Nanii". E

www.dacoromanica.ro

dispus „a ama“ cu „o ardoare secretă“. Dar se trece îndată la desfășurarea unei imaginații desfrînate și fără nicio putință de înțeles. Se pare că autorul vrea să atace neajunsurile guvernării lui Vodă-Știrbei, presintînd o societate fantastică în care astfel de lucruri nu se petrec. Iubirea cu o neexistentă Rosamundă se împletește cu această critică de nepătruns și, după o debarcare la Galați, avem plîngeri pentru cutare doamnă, „sublimă femee“, pe care a pierdut-o „Moldavia“ și pentru un prieten al autorului, „Carlŭ Maerŭ“, „amicŭ alŭ justiției și verității“. La sfîrșit, cu o citație din „Fedra“, „epistola la doamna Elena U...“. E vorba și aici de o „carceră“: autorul să fi fost nebun adevărat, sau face numai literatură de imaginație după anume modele parisiene? „Epistola amicului meu XXX“ e cu un motto de Pierre Nicole.

N. Iorga.

Ce învățau Grecii din Sud-Estul european despre noi la începutul secolului al XIX-lea

În Ἠπειρωτικὰ χρονικά, Ianina, fasc. a și b (1931), pp. 32–74, d. Gh. Hovitachi editează un ms. al lui Atanasie Psalida despre „ἡ Τουρκία κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ιθ' αἰῶνος“, în care se pomenesc o mulțime de lucruri despre noi.

Autorul acestei lucrări inedite a trăit între 1764 și 1829 și face parte din generația dascălilor greci cari s'au ocupat, pe la 1800, cu instrucția poporului în școli, pregătindu-l pentru mișcările politice și naționale de la începutul secolului trecut. Între mss. rămase de la el s'a găsit și o geografie, din care editorul a publicat numai o parte. Manuscrisul a fost scris între 1810 și 1820, în greaca vulgară, cu multe expresii originale, și are titlul: „Γεωγραφία κατὰ Ἀθανάσιου Πέτρου Ψαλίδα, ἀρχιδιδάσκαλου τῆς ἐν Ἰωαννίνοις καπλανικῆς σχολῆς“, 1817; el se află în proprietatea editorului.

În informațiile generale pe care le dă despre Turcia europeană spune că cel mai mare rîu care o străbate este Dunărea, căreia îi cunoaște o parte din afluenți. Printre popoarele care locuiesc în Turcia sînt și „Vlahii“; ocupă Vlaho-Bogdania și vorbesc o limbă italică alterată cu cuvinte slavone, *„fiindcă Vlahii sînt vechi coloni din Italia“* [1]; dintre celelalte neamuri creștine din

[1] *O. c.*, p. 40: ἐπειδὴ εἶναι ἄποικοι παλιοῦθε ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν“.

www.dacoromanica.ro

Turcia, care s'au turcit mai mult sau mai puțin, *numai Vlaho-Moldovenii au rămas creștini curați.* Caracterisînd popoarele din Balcani, despre Romîni spune că sînt „oameni de nimic, neînvățați, pizmuitori, mărgeniți și nu au de loc aplicație pentru arte și științe, cu toate că nici cîrmuirea, nici religia nu-i împiedecă, ci din potrivă: Domnii greci cari i-au guvernat din cînd în cînd i-au silit să învețe și li-au înființat școli, li-au adus dascăli greci. Sînt oameni de rînd, femei desfrăbălate și risipitoare; risipa o socotesc o calitate; răi gospodari, și stăpîni și mai răi" [1].

Psalida a predat la școlile din Ianina și cunoștea oarecum pămîntul peninsulei balcanice și popoarele care-l locuiesc; ca profesor de geografie era însă dator să le cunoască bine. Pe la noi n'a fost, s'a informat probabil indirect prin dascălii greci din Principate și a căpătat vești despre firea poporului, așezare, aspect natural, orașe și populație. Informațiile sînt însă necontrolate: de aceia multe din relatările geografice sînt greșite, altele au o valoare mai mult documentară și puține sînt foarte bune.

Am insistat cam mult asupra Geografiei lui Psalida, care nu merita multă atenție. Ea a fost editată însă într'o publicație grecească contemporană nouă, foarte căutată. Și trebuie să adaog, cu toate greșelile pe care le conține, că pentru noi are o importanță deosebită: anume aceia de a cunoaște felul în care eram înfățișați de către Grecii din peninsulă cari ni datorau, pentru multe motive, dacă nu altceva, cel puțin vederi clare și obiective. Nu confundăm pe toți cu Psalida, dar editorul era dator să observe în note lucrul acesta, și n'a făcut-o.

Redăm în traducere capitolele referitoare exclusiv la noi.

Dimitrie Ionescu.

§ 34. Muntenia [2].

Muntenia [3], care se zice și Dacia, se mărginește la Apus cu munții Transilvaniei (Ardealului), la Nord cu Moldova, la Răsărit

---

[1] *Ibid.*, p. 45: εἶναι σμικρολόγοι, ἀμαθεῖς, ζηλότυποι, ὀλιγόνοες καὶ ὁλότελα ὄρεξι δὲν ἔχουν εἰς ταῖς τέχναις καὶ ἐπιστήμαις μ'ὅλον ὁποῦ οὔτε ἡ διοίκησις, οὔτε ἡ θρησκεία τοὺς ἐμποδίζει, ἀλλὰ ἐξ ἐναντίας οἱ κατὰ καιροὺς ἕλληνες ἡγεμόνες τοὺς ἀναγκάζουν νὰ σπουδάζουν καὶ τοὺς συσταίνουν σχολεῖα καὶ διδάσκαλους ἕλληνας. Εἶναι κοινῶς ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἄσωτοι καὶ τρυφηλοὶ καὶ τὴν ἀσωτίαν τὴν νομίζουν ὡς προτέρημα, κακοὶ οἰκόνομοι καὶ κάκιστοι κύροι.

[2] Pretutindeni întrebuințează cuv. Βλαχία și Βλάχοι.

[3] *O. c.*, p. 50.

www.dacoromanica.ro

și Sud cu Dunărea și cu Banatul Ungariei. Are cîrmuire locală și Domnul se trimete din Grecii cari se află în Constantinopol; se numesc Vlah-bei, au însă rangul Vizirului cu trei tuiuri. Cu toate acestea cabanița pe care o îmbracă și cuca sînt împodobite regește. Au putere să facă legi. Locuitorii sînt Romîni, și prin orașe se găsesc puțini Greci plecați din Elada.

Boierii țerii vorbesc greaca, nu de plăcere, ci din nevoia administrației grecești. Museul grecesc din București este neglijat. Toate artele lipsesc în Muntenia. Acum douăzeci și cinci de ani un Domn a dat poruncă și s'a întocmit o gramatică a limbii romîne. Biblia este tradusă în întregime în limba romînă, care este amestecată cu slavona, de oare ce limba romînă este încomplectă și s'a complectat cu slavona. Ignoranța, precum și neîndemînarea boierilor munteni și a oamenilor de jos sînt tot atît de mari cît și fertilitatea pămîntului lor în cereale, vin, animale, din care boierii trăiesc luxos. Clima este rece, dar higienică în ținutul de cîmpie; în margenile Ungariei sînt mai mult munți. Are rîuri foarte multe, toate afluenți ai Dunării, ca Oltul, Dimbovița, care curge prin mijlocul Bucureștilor, Buzăul și altele. Are și lacuri, însă mici. Are coaste mari împădurite: din causa aceasta casele lor sînt din lemn. Cîrmuirea se împarte în două: a Bucureștilor și a Craiovei, și Domnul stă în București, iar în Craiova trimete un represintant. Agricultura este neglijată, creșterea animalelor însă este desvoltată și se produc cai frumoși și buni, miere multă și sare din destul, încît aprovisionează Bulgaria întreagă și Tracia. Locul de unde se scoate se numește ocnă [1] și în aceste locuri Domnul trimete pe mulți să scoată sare drept pedeapsă.

§ 35. Orașele Munteniei.

Cele mai însemnate orașe ale Munteniei sînt următoarele: București, sediul Domniei, pe malurile Dîmboviței, oraș populat și comercial, cu clădiri rele, din lemn, și cu străzi podite. Mai înainte sediul Domniei era la Tîrgoviște, spre Nord-Vest de București; acum însă acest oraș este neînsemnat. Craiova, sediul represintantului domnesc, adecă al Caimacamului, Buzăul, pe malurile rîului Buzău, Rîmnicul, pe malul drept al Oltului. Turnul, Giurgiul Brăila sînt trei cetăți ocupate de Turci pe malul stîng al Dunării: Turnul este în fața Nicopolului, Giurgiul în fața Rusciucului și

[1] In text "Οκναις.

www.dacoromanica.ro

Brăila în fața Măcinului. Focșanii, oraș limitrof între Valahia și Moldova, este străbătut prin mijloc de micul rîu, limitrof și el, Milcovul. Acestea sînt cele mai însemnate orașe ale Munteniei. Din rîurile Munteniei, care toate sînt afluenți ai Dunării, cel mai mare este Oltul.

§ 36. **Moldova.**

A patra provincie a Turciei europene este Moldova, care se zice acum și Bogdania. Se mărgenește la Nord cu Polonia, la Apus cu Bucovina Austriei, la Sud cu Muntenia și la Răsărit cu Basarabia, care pe turcește se zice Bugeac. Clima ei este rece și higienică, pămîntul este productiv și nu așa de întins cît plin de coline și împădurit. Partea apuseană este muntoasă. Vinuri nu se produc, afară de Odobești [1], unde se desparte de Muntenia. Creșterea vitelor este desvoltată ca și a cerealelor. Apicultorii ei însă sînt vestiți. Mai înainte rîul de margene era Nistrul, acum însă este Prutul, afluentul Dunării și care în vremea veche se numia Τύρασος [2], și se varsă în Dunăre lîngă Galați. Celelalte rîuri pe care le are țara sînt mici afluenți ai Dunării și ai Nistrului; în Moldova sînt și puține lacuri, iarăși mici, care provin din rîuri vechi.

§ 37.

Administrația în Moldova este ca și în Muntenia. Domnul se trimete din Constantinopol. Limba și religia sînt aceiași ca și în Muntenia. Luminile culturii lipsesc aici complect, ca și artele. Boierii însă sînt mai deștepți și mai gospodari decît Muntenii, și poporul de rînd este mai curat și mai muncitor. Orașul capitală al Moldovei este Iașul, cu case vechi, din lemn, cu străzi podite; afară de puține mănăstiri care au clădiri frumoase, altceva frumos Iașul nu are, fiindcă ulițile lui înguste sînt mărginite cu garduri. Iașul este așezat pe malurile Bahluiului. Celelalte orașe ale Moldovei sînt neinsemnate, afară de Galați, care este portul Dunării, și de cetatea Hotin, ocupată de Turci ca și Benderul.

§. 38. **Basarabia.**

A cincea provincie este Basarabia, care pe turcește se chiamă Bugeac și pe care la pacea din urmă au luat-o Rușii [3]. Aceasta

[1] În text Τουμπέστι.
[2] Τύρασος în loc de Ἴέρασος.
[3] Redacția ms. este deci ulterioară anului 1812, cînd s'a încheiat pacea dintre Turci și Ruși.

www.dacoromanica.ro

se mărgeneşte la Nord cu rîul Nistru, la Răsărit cu Marea Neagră, la Sud cu Dunărea şi la Apus cu Moldova. Are deci trei hotare de apă: Marea Neagră, Dunărea şt Nistrul *(sic)*. Prin mijloc are rîuri de Mare şi afluenţi ai Dunării. Astfel pămîntul este productiv în cereale şi vite. Locuitorii aici sînt Scito-Turci [1] şi puţini Valahi creştini. La vărsarea Nistrului este cetatea Acherman. Pe Dunăre sînt două cetăţi puternice: Chilia şi Ismailul; mai ales a doua este foarte întărită şi foarte populată. Celelalte oraşe care sînt în Basarabia sînt mici şi neînsemnate. Instrucţia şi artele lipsesc aici cu totul. Insulele pe care Dunărea le formează, vărsîndu-se prin trei guri în Marea Neagră, sînt acum nelocuite. D. I.

Ajutoare româneşti pentru şcoala grecească din insula Chios

În ultimul număr al revistei Ἑλληνικά (an. III, t. 2, Atena, 1930), d. C. Amantos, profesor de studii bizantine la Atena, publică, la paginile 381-414, un studiu despre „ἡ Παιδεία εἰς τὴν τουρκοκρατουμένην Χίον (1566-1822), care interesează şi istoria noastră în legăturile pe care le-a avut cu Sud-Estul Europei, oprimat, nu numai de Turci, dar şi de stăpînirile apusene, franceză, genoveză, veneţiană, etc. Cele petrecute în insulă, din acest punct de vedere, sînt caracteristice. În intervalul de la 1346 la 1566, cît au durat stăpînirile latine, n'a putut exista în Chios nicio mişcare culturală printre Greci. Abia în secolul al XVI-lea încep cîţiva insulari să se instruiască prin Italia la dascălul Hermodor Lestarchos, care a călătorit pe la 1560 şi prin Moldova.

Cel d'întăiu dascăl grec care a înfiinţat şcoala în Chios a fost călugărul Pahomie Rusan, din mănăstirea Zachint, şi una din cărţile cele mai importante s'a publicat la 1768 în Bucureşti: ἐκ συνδρομῆς τῶν φιλοχρίστων καὶ φιλολόγων ἀνδρῶν,τῶν τε ἐν Χίῳ καὶ τῶν ἐν Βουκουρεστίῳ (p. 390, cit. din Sathas, Νεολλ. φιλολ., p. 510).

Într'o scrisoare din 1802 către Grecii din Trieste se spune că locuitorii din Chios au cerut ajutoare de la Domnii ţerilor romîne, cari au primit bucuros să ajute şcoala cu o subvenţie anuală.

[1] În text Σκυθοτοῦρκοι.

www.dacoromanica.ro

S'a păstrat chiar hrisovul domnesc (publicat împreună cu scrisoarea menţionată de M. Paranica, în Ἑλλ. φιλολ. Σύλλογος, XI (1878), p. 83, dat de Alexandru Moruzi, în Iunie 1800, prin care fixează ajutoarele anuale. Între altele spune: „καὶ δὴ διὰ τοῦ αὐθεντικοῦ ἡμῶν χρυσοβούλλου τοῦδε λόγου ἀποφαινόμεθα, διορίζομεν ἵνα ἡ ῥηθεῖσα ἐν Χίῳ σχολὴ λαμβάνῃ κατ' ἔτος γρόσια διακόσια διδόμενα ἀπὸ τῶν αὐθεντικῶν ἡμῶν βαμμάτων" şi sfătuieşte pe urmaşii săi la Domnie să dea pentru şcoala din Chios ajutorul anual (p. 398).

Că ajutoarele au fost date se vede din prefaţa unei Metafisici tipărite în Veneţia la 1802 şi închinată de oraşul Chios *preaînălţaţilor, credincioşilor şi de Dumnezeu păziţilor Domni şi puternici stăpînitori Alexandru Constantin Moruzi şi Constantin Alexandru Ipsilanti,* pentru ca subvenţia să nu se taie niciodată. Şi pănă tîrziu mulţi profesori greci de la Academia din Bucureşti veniau în Chios, iar cele mai mari ajutoare băneşti se primiau din ţerile romîne.

Dintr'un catalog publicat (Λόγιος Ἑρμῆς, Chios, 1819, p. 676) se vede că în 1817 s'au primit din Iaşi 4.500 de lei, trimeşi din iniţiativa Domnului Scarlat Ghica; în 1819 se trimet tot din Moldova 6.669 groşi: Scarlat Calimah a dat 2.000; Scarlat Ghica 869, Mitropolitul Veniamin 500; episcopul Romanului, Gherasim, 300; Marele Vornic Const. Mavrocordat 300; Marele Postelnic Constantin Suţu 140, etc., etc., iar Scarlat Calimah şi Scarlat Ghica lasă prin testament cîte 5.000 de lei pentru şcolile din Chios. La 1820, cînd Stolnicul Stamate Furnarachis, convins de Korai, îşi trimete pe cei doi fii la gimnasiul din Chios, se obligă să dea şi cîte 1.000 de lei pentru şcolile insulei (pp. 412-13; vezi şi Operele lui Korai, ed. N. Damalà, III (1885), p. 138).

Dimitrie Ionescu.

La bibliografia Războiului pentru Independenţă (1877-78).

Scrieri literare în limbi străine

ALTMANN, A. — *Unsere Krieger.* Gedichte von Vasile Alecsandri. Nachdichtungen aus dem Rumänischen, Bucureşti, Cartea Românească, 1921-22. Face parte din „Bibliothek rumänischer Schriftsteller in deutscher Uebertragung".

www.dacoromanica.ro

Cuprinsul: Balkan und Karpathen; Peneş der Truthahn; Der Feldwebel; Hirten und Bauern; Die Brüder Jderi; Hauptmann Romano; Rundtanz von Plewna; Rundtanz vor der Grivitza, Reitermarsch; Ode an die rumänischen Krieger; Brief an General Florescu; Die Helden von Plevna, Nachwort, Anmerkungen.

BERGAMENTER, FRANZ. — A tradus în versuri, între altele, şi poesii războinice.

BRUN, JULES. — L'Âme roumaine. Bucarest, Imprimerie de l'État, 1902. Un ciclu de poesii este intitulat: Le roi et le dorobantz.

Poesiile au titlurile următoare:

La revue du dix mai; Le premier obus; Le signe de la croix; Grivitza; Le pain du soldat; Soir de victoire; La couronne d'acier; La couronne d'or.

Este o scriere jubiliară cu ocasia împlinirii a douăzeci şi cinci de ani de la declararea războiului pentru independenţă.

CARMEN SYLVA.—*Rumänische Dichtungen.* Ediţia a III-a, Bonn. Emil Strauss, 1889, in 8°, VIII + 340 pagini.

În această culegere de poesii, Carmen Sylva a tradus „Peneş Curcanul" de V. Alecsandri şi cîteva poesii patriotice ale lui Candiano Popescu.

Iată titlurile cîtorva poesii: Grivitza, die Fahnenwacht, der Hauptmann an seine Soldaten, der Zweifel, Osman-Pascha.

CARMEN SYLVA. — *Bucarest.*

Paris, Hachette, 1892, gr. in 8°, în colecţiunea „Les Capitales du Monde".

„Multe scene duioase şi sfîşietoare mi-au deschis ochii în vremea de războiu în privinţa firii acestui popor ciudat, plin de superstiţii, de pietate copilăroasă, de melancolie şi tot odată glumeţ la vorbă. Am văzut la femei cel mai mare devotament. Am văzut mame pe care vitejii lor fii le strigau cînd aveau cele mai crunte dureri şi cărora li acoperiau mînile de sărutări.

Fusesem chemat lîngă un tînăr căruia i se tăiase un picior şi a cărui durere era grozav de mare. De oare ce nu fusesem faţă la operaţie, nu ştiam care picior i se amputase. Mă aşezasem pe margenea patului său, vorbindu-i mai bine de o jumătate de oară. Îmi răspundea mereu, zîmbindu-mi blînd. Cînd mă

www.dacoromanica.ro

sculăiu, doamnele care-l îngrijiau observară că şezusem tocmai pe piciorul tăiat.

— Sărmane flăcău!, negreşit că te-a durut rău.

— Aş fi răbdat încă multe ceasuri, numai să ascult glasul Măriei Voastre.

Cu toate îngrijirile date în timp de patru luni, nu reuşisem să scap pe un tînăr rănit. În cele din urmă ceasuri din viaţa lui, mi se vorbia cam tare lîngă patu-i. Mă apropiăiu de dînsul.

— Nu e aşa că facem prea mare zgomot?

— Ce are a face, dacă pot să vă privesc?

CARMEN SYLVA. — *Meine Ruh'*.

Ediţia a III-a, Berlin, Alexander Duncker, 1901.

În partea a IV-a, intitulată „Balladen und Romanzen" se găsesc poesiile: Calafat, ein Kriegsbild, der Krieg.

CARMEN SYLVA. — *Durch die Jahrhunderte*. Bonn, Emil Strauss, 1885, in 8°, VIII + 360 pagini.

În acest volum, la p. 331, der Fall von Widdin.

DAMÉ, FRÉDÉRIC. — *Le rêve de Dochia*. Poème dramatique. Musique de M. Ang. Caune.

Bucarest, Szöllösy libr. édit., 1877 juill. 30 pagini.

Are următoarea dedicaţie:

„A Son Altesse Sérénissime La Princesse Elisabeth

A l'Ange de charité,
A la Mère de qui pleure,
Au Dévoûment, à la Bonté,
A la plus Grande, à la Meilleure."

F. D.

„Are şi această înştiinţare:

La musique pour piano du Rêve de Dochia se trouve chez M. Gebauer à Bucarest".

DAMÉ, FRÉDÉRIC. — *Le réveil de la Roumanie*, Poésie, Bucarest, Szöllösy 1877.

Broşură in -18°, s'a vîndut cu preţul de 50 bani în folosul răniţilor.

VON FRANKWELL, VICTOR UMLAUFF. — *Romaenenlieder*. Wien, Wilhelm Branmüller & Sohn, 1881, 40 pagini.

Trei poesii şi anume Plewna, pp. 30-33, Kriegslied, pp. 34-35

www.dacoromanica.ro

şi Fürstin Elisabeth, pp. 36-37, se referă la războiul pentru independenţă.

LINCHE, ALEXANDRE de.—*Chants patriotiques* dédiés à S. A. S. Monseigneur le Prince Charles I-er de Roumanie.

Paris, Amyot frères, 1887 (Imprimerie d'Arnous de Rivière), în -8°, 52 pagini şi tabla.

MELISURGO-VEGEZZI RUSCALLA, IDA.—*Il Curcan.*

Povestire romantică în ziarul La „Lombardia". A apărut apoi în volum, Milano, Civelli, 1882.

Povestirea e inspirată dintr'un episod al războiului de la 1877.

„O tînără bogată, Elena Popescu, educată la Paris, cu talent la pictură, vine să petreacă vara, pentru prima oară, în castelul părintelui său din Carpaţi. Cercetează colibele ţeranilor, ori pictează pe vîrful munţilor. Desemnează mai ales costume ţerăneşti. Face cunoştinţa unui cioban tînăr, bastard, Dumitru. Îl iea ca model, îl învaţă să cetească, îi vorbeşte de mişcarea de la 1848, îi insuflă iubirea de patrie.

Cînd Elena bagă de samă că o iubeşte, îl părăseşte, ducîndu-se la oraş. Dumitru se înscrie voluntar într'un regiment de curcani şi cade luptînd vitejeşte. Ultimele sale cuvinte au fost: „Elena, iubita mea, trăiască România".

Povestirea Idei — Melisurgo Vegezzi Ruscalla — este dedicată Mariei C. A. Rosetti.

NIZET, MARIE. — *România (Chants du Danube).*

Paris, Auguste Ghis., libraire éditeur, 1878, 2 + 218 pagini.

În prefaţă Marie Nizet justifică astfel de ce a fost îndemnată să scrie şi să publice Cîntecele de la Dunăre:

„Droits méconnus, engagements violés, compensations dérisoires: voilà ce que nous offre l'histoire de l'année actuelle, qui vient de ratifier, par le traité de Berlin, la trahison la plus insigne, le marché le plus honteux que ce siècle ait à enregistrer dans ses annales: nous parlons de la rétrocession de la Bessarabie.

Le moment nous semble venu de fixer l'attention de tous les gens de coeur sur cette malheureuse Roumanie qui a tant de titres à nos sympathies et à laquelle il ne manque que le repos et une administration plus sage pour qu'elle puisse tenir dignement son rang, à côté de la Suisse et de la Belgique.

www.dacoromanica.ro

„La poésie nous à paru être la voix qu'on écoute le plus volontiers, celle qui parvient le plus vite à éclairer, parce qu'elle s'adresse au coeur".

Sînt de remarcat poesiile:

A la Roumanie	1/13 mai 1878.
Appel aux peuples de l'Europe	mars 1877.
Le vent qui vient de Moscovie	8/20 mai 1877.
An camp	13/25 sept. 1877.
Moscou et Bukarest	19/31 août 1878.
Chair à canon	11 sept. 1877.

(Data acestei poesii corespunde luării Griviţei.)

Le Dorobantz	7/19 février 1878.
Anathème	3/15 février 1878.

NIZET MARIE. — *Le Capitaine Vampire.* Nouvelle roumaine. Paris, Auguste Ghio édit., 1879.

Autoarea, o Belgiană, a trăit multă vreme în România. Cunoştea şi limba şi obiceiurile româneşti.

În nuvela românească autoarea ni înfăţişează ţerani la munca cîmpului, vorbind despre întîmplările vremii, „discutînd evenimentele", cum am zice azi, făcînd apropieri despre Ruşi şi Romîni şi despre războiu. Ni înfăţişează pe Ruşi brutali, beţivi, mulerateci, îngîmfaţi, umblînd fără rost prin Bucureşti. Şi pe cîmpul de luptă au rămas neschimbaţi.

Autoarea ştie că au existat animosităţi între Ruşi şi Romîni.

Găsim în această nuvelă familia boierească a lui Androclès Comanesco nu tocmai favorabil descrisă — afară de Aureliu Comanesco, care a participat la războiu şi a murit ca un viteaz.

SAMAROV, GREGOR, *Plevna.*
Roman, I-II. Band, Stuttgart und Leipzig, 1884, in -8°.

TAVAN, ALPHONSE, majoral du félibrige, chevalier de l'Ordre de la Couronne de Roumanie: *Cinq poésies roumaines d'Alecsandri,* traduites en vers provençaux et accompagnés d'une version française.

Montpellier, Imprimerie centrale du Midi, 1886, 44 pagini.

Între cele cinci poesii se găseşte şi *Sergentul.*

ZAMFIRESCO, DUILIUS, *Temps de guerre.* S'a publicat mai întăiu ca fragment în „Literatura şi Arta Romînă", an. 1899.

www.dacoromanica.ro

Revista anunţa într'o notă în josul paginii apariţia unui roman cu titlul de mai sus.

În adevăr a apărut romanul: „traduit du roumain": Paris, Société d'éditions littéraires et artistiques, Librairie Paul Ollendorf, 1900. V + 309 pagini.

Anton Oprescu.

DOCUMENTE

Bilete boiereşti către vechili la pădure.

La Slon (Prahova) am găsit aceste hîrtiuţe relative la raporturile, cu totul necunoscute, între boieri şi vechili pe la jumătatea veaculni trecut.

1. Nicolae sin popa Costandin au răspunsu toată datoriia moşii pă leat 836; răvaşi de seamă. 1837, Ghena. 16.

Alecu Lă...

2. Necolai sin Costandin s'au plătit pă doi ani din toate moşii căt am fost cu isprăvnicel la coconu Costachi Cerașan. 845, Iulie 4.

Niţă Ilă ot Slon.

3. Logf. Andrei să dai obezi de căte doo roate celor mai jos însemnaţi, dar cu băgare de seamă. 848, Iuni 7.

1. Matei Cerchez.
2. Vasile Cursar.
3. Dincă Lăcătuşu.
4. Radu Popa.
5. Bucur Blendea.
6. Gheorghe Oprea.
7. Gheorghe zet Toma Lăcătuşu.
8. Teodor Iocumencu *(sic)*.
9. Enaichi Buzea.
10. Ioniţă Cuşoi.

A. N. Filipescu.

4. Logf. Andrei. Să dai Licŭsandrului Bratu lemne de cară şi obezi de patru roate pentru a sa trebuinţă. 848, Iunii 24.

A. N. Filipescu.

5. Andrei. Să dai cinzeci corlăţi Stanĉului sin Ionu Obru ce le are făcute de an. 848, Dechemvr. 5.

A. N. Filipescu.

www.dacoromanica.ro

6. Andreiu. Să dai lu Manole Lupea obezi pentru caru lui; 849, Martii 20.

A. N. Filipescu.

7. Andreiu. Să dai lui Ionu Văcărelu o sută pari şi o sută cinzeci corlăţi, obezi de un cal; 849, Mai în 23.

A. N. Filipescu.

8. Andrei, să dai lui State Păişu a-şi ardica doo sute corlăţi ce le are făcute pe sania lui, dooă sute pari obezi de căruţa lui; 849, Mai 26.

A. N. Filipescu.

Vo. 200 corlăţi au trecut, 100 pari au trecut.

9. Andreiu. Să dai lemne lui Ene Rogozea pentru unu coşar, însă din plopu sau de aninu. 1849, Ocutomvre 18.

A. N. Filipescu.

10. Andreiu. Să dai lui Nae saşi *(sic)* obezi de patru roate, doo osii. 849, Dechemvrii 14.

A. N. Filipescu.

Se adaugă alte două acte contemporane.

Primul arata sarcinile fiscale ale sătenilor la 1840.

Foiţă de socoteală a părcălabului Danu Negoiţă la sfertu Sfăntului Vasilie, căt să ia de tot numele, unsprezece lei şi jumătate de nume, adică bani capitaţii şi bani plăiaşilor, leiţa cutii, leiţa candedatului, leiţa logofătului, simbriia părcălabului şi cheltuelile mărunte. 1848, Ghenarie 22.

139 opriţi de Mirti.
6 Radu Burtea.
20 Tot Radu, rachiu.

Celalt e o socoteală de familie din 1847, de interes pentru preţuri:

Ştiinţă pentru căte parale am dat maichi din lei 70, care i-au avut la mine.

Lei	par.	1847, Maiu 12.
2	12	I-am dat din mănă.
1	14	I-am luoat ulcele şi păine de la Ispas.
3	24	Am plătit nişte rachiu lu Niţă.
11	10	I-am dat din mănă.
		I-am dat căndu s'au dus cumnatu Radu să tărguiască pentru pomană de jumătate de an.

www.dacoromanica.ro

10	30	I-am luoat cisme.
	14	Potcovitu cismelor.
		I-am dat cumnatului Radu, cându s'au dus să tărguiască pentru pomană de an.
	20	I-am dat din mănă.
	36	Am lucrat neşte carne la pomană.
1		I-am dat cându s'au dus la masă la finu-său Mirică.
	8	I-am dat cându au plătit parastasu popi la Joi Mari.
2	12	I-am dat de ş'au luoat rachiu când au fost bolnavă.
4		I-am dat de ş'au luoat căte ceva de Moşi.
1	6	I-au dat Niţă, să-ş ia rachiu.
1	20	I-am dat la Sămpetru.
3		I-am dat maichi de ş'au luoat un androc de la târgu.

Lei	par.	1849, Martie 29.
	24	I-am mai dat la păini, să împarţă la Joi Mari.
„	4	I-am dat la parastas.
„	20	I-am dat la parastas.
„	14	I-am dat la Moşi, să ia vin şi să plătească parastasu.
1	30	I-am luoat o oca de lănă neagră să-şi facă o fotă.
2		I-am mai dat iar pă o ocă de lănă, iar pentru fotă.
6	34	În 3 sfanţi i-am dat maichi.
12	6	De au împrumutat pă cumnatu Neculai de ş'au luoat mălaiu.
1	32	I-am dat de ş'au luat colăcei şi oale de Moşi.
17	28	

* * *

Inscripţii din Cerneţi.

Pe chipurile ctitorilor bisericii Sfîntul Nicolae:

Io Alexandru Costantin Moruzi Vvd.

Pan Nicolae brat ego. Pan Teohar Vel Şătrar sin ego.

Panŭ Ioanŭ Glog. 3 logft., biv Vel Logoft.

Paniţa Mărin.

Ioan (?) Glogovean log.

Paniţa Stanca sin ego.

Pan Radu Pleşoian.

Paniţa Bălaşa.

www.dacoromanica.ro

Ghiță sin ego.
Pan Dimitrie Pleșoian.
Panița Maria.
Pan Gheorghie.
Panița Ancuța.
Pan Stoian.
Panița Păuna.
Pan Stefan.
Panița Ilinca.
Panița Maria Calafeteanca.

La biserica Sf. Treime:

Ăcastă sfântă și dumnezăiască Evanghelie s'au cumpăratŭ și s'au înfrumusețatŭ cu totă cheltuiala dumnialui Nicolae Mumgiu și s'au dăruitŭ biserici Sfântului Ioanŭ otŭ Cerneți, liato 1836. Pomiani gospodi rabi thfoi Nicolae, Magdalina, Dumitrie, Statie; morți: Dima, Gherga, Sandu, Stana, Joița, Anghelina, Sfetco, Caterina și cu totŭ niam lorŭ.

Ăcastă sfântă Evanghelie s'au cumpăratŭ și s'au înfrumusețatŭ precumŭ să vede cu totă cheltueala dumnealui Nicu sinŭ Armași Anghelŭ Lupulescu și s'au dăruitŭ biserici Sfintei Troiță dinŭ Cerneți, primită la Înpărățiia Ceriului.

Pe o cruce:

Popa Ionŭ clireu otŭ Cerneți au făcut-o l'anu 1823, Noevri 10.

Pe o Evanghelie:

1784. Legatu-s'au această sfântă și dumnezeiască Evanghelie de mine, păcătosul Dionisie diadoh, ierodiaconul și psaltul sfintei mănăstiri Tismana, la Sfânta Troiță din târgul Cerneții, prin osteneala Ghenadie protosinghelu, 1838.

La leat 1837, Mai 27, au venit Înpăratu Mulsumanu Sultan până la Rusciucŭ; Ghenade protosinghel.
Ghenadi protosinghelu, 1819.

† Anul 1843, Fevruarie 14, au încetat din viiață duhovnicescul meu părinte, Sfinției Sa păr. Gh. Protul, în care zi au fost lăsatul de carne și încoronației D-lui Gheorghie Dimitrie Bibescu Voevoda. (Preotul învață) în anul 1827 la dascălul Thoma Paraipan Bucureș-

www.dacoromanica.ro

teanul... cîntări musicești și din anul 1835 am stat cîntăreți pînă în leat 1848. Apoi din pîra mai multor fețe boierești am fost rîdicat în car la Văcărești cu triumf de spangi, pușci încărcate și săbii goale afară din sulițile Cazacilor rușî (și care în anul 1812 îngrozise chear pre Înpăratul Napoleon), întrînd făr de voe în mînăstire la 7 de Noemvrie, și, după cercetare Comisii în trei rînduri arestanților politici în sumă de 175, întocmită din boerii țării: Mihalache Cornescu, bizadea Scarlat Ghica, maior Gerbaschii și procoror Iancul Suțio, iar secretar Theodorache Iatropolu, drept a zice cam grobianu triumf și cercetare, dar ce-i face, că așa să soarbe politica și pre care sfînta Evanghelie au bătut-o și o izgonește ca și pre toți slujbași ei, amin, și la 12 Fevr. la anul 1849 am fost slobozit; poprit din slujbă, apoi la Septemvre mi s'au dat voe iarăși... Tot rău am fost tratat de Marele Sărdar Dimitrie Pleniceanu, epitropul bisericii, numai din pîrile purtătorilor de javralîc, iar nu că urmam faptă sau precugetare de a le fi supărător, afară numai de cele ce să atingea de mîntuirea sufletelor, în genere, că cu preacurvii, măcar de le și i-am cam dus în ceafă, dar fie numele Domnului binecuvîntat de acum și pînă în veac.

Pe o cruce din 1846: Calin, Minia.

* * *

Din Sicrita.

Pe un Mineiu pe Decembre de Lavrentie de Hurezi:

Să să știe acestŭ Minei că iaste alŭ mieu, a popei Radului de la O... ot Hodaie de Beilicŭ. Și l-amŭ cumpăratu în bani gata, tal. 13, treisprezeace, să-lŭ stăpănescŭ eu și să copii miei, anume Dicu, dară altă cineva nu iaste volnicŭ pe cărțăle mele.

Octoih, 1750; Penticostarion Rîmnic, 1743.

* * *

O învoială de reforme din 1848.

Prințipiile noastre pentru reformarea patriei!

1° Desființarea boerescului și a orice alte dări a lăcuitorilor săteni cătră proprietari.

2° Rădicarea beilicurilor, a lucrului șoselilor și a tuturor împovărărilor fără plată cătră stăpînire.

www.dacoromanica.ro

3° Împroprietărirea lăcuitorilor săteni fără nicio răscumpărare din partea lor.

4° Nimicirea tuturor privilegiilor şi prin urmare de o potriva purtare a sarcinilor Statului de către tot poporul în de obştie, precum şi de o potriva împărtăşire a lui la drepturile politice şi ţivile.

5° Întemeiarea instituţiilor ţării pe prinţipiile de libertate, egalitate şi de frăţietate, desvoltate în toată întinderea lor.

6° Unirea Moldovei şi a Valahiei într'un singur Stat neatîrnat românesc.

12/24 Maiu 1848.
Braşău (?).

Teodor Sion.
Costachi Negri.
I. Russet (?).
Fraţii Vasili şi Ion Alecsandri.
Gheorghe Cantacuzino.
M. Costand. A. Ruso.
Grigori Balş. Zaharia Moldovan.
P. Cazimir.
Ioan T. Curius. Georgi Sion.
N. Ionesco.

(Colecţie privată.)

* * *

Un act de la Matei Basarab.

Bucureşti, 19 Ianuar 7141 (1633). „Mateiu Voevod şi Domn a toată ţara Ungrovlahiei, nepotul marelui şi prea-bunului bătrînului răposatului Io Basarab Voevod" (вн8к великаго и пр҃кдобраго стараго поконнhwм Iw Бкскрав Воєвод) către „sluga Domnie-Mele *Iancul căpitanul* (românește) şi cu fii săi ce-i va da Dumnei zeu", dîndu-i „ocină şi vecini în Micşeneşti, în judeţul Ilfov, din şes, etc., care aceasta mai sus scrisa ocină şi vecini din Micşeneşti a fost de cumpărătoare (şters), а кьда єст бил сєда вь днїи гєвдми, а нєкѕла бист. wн вь станѕл сєсѣт над врьх гєвдми и хорєв със воиска и със тътари и със молдовѣни, тєрє єс дошєн сь плєнєнїє и сь погобленїє, іакоу єдин непрїатєл соущи гєвдми и хорєв, вь то слѣг гєвдми іанкѕл кьпитанѕл wн сь подвигом добро подвизасѧ, и вь ничтож нєща дѣша крыз ємѕ за дѣдїнѕ.

www.dacoromanica.ro

îi dă ocină. Marturi: Ivașco V. Vor., Gherghe V. Log., Radul Năsturel Vel Vist., Teodosie Vel Spat., Stroe V. Stol., Nica Vel Comis, Barbul V. Păh. și Costandin Vel Pah. Scrie Gherghe Vel Log. cu mîna lui Soare Gramatic.

Monogram, pecete pe hîrtie, iscălitură.

N. Iorga.

* * *

Un act de vînzare armenesc din 1679[1].

Prin presenta se certifică:

Subsemnata Geaș Hatun, care sînt fiica părintelui Luca, din toată inima am vîndut averea noastră lui Khogea Latif, spre a fi proprietatea și moșia lui și a copiilor lui, în schimbul sumei de 90 arslanlù (= lei). Am primit banii, cu cari am înmormîntat pe mama și am făcut parastas, pomană, tot.

Nicio rudă de a mea nu mai are nimic asupra acestei averi. Dacă însă cineva va îndrăzni și va face proces, să fie obligat a plăti amendă 10 boi către Poartă[2] și 5 boi mănăstirii.

Marturi sînt la aceasta: Petrașco, Dumitri Nalbă, Vătaful Iordache, Iorga, fratele Paraschivei, Asadur, fiul părintelui Simon, căldărarul Vasile, săpunarul Pavul, meșterul Mustafà, Andrei, Axinte, Irina, Irina.

S'a scris acest act în 18 Maiu 1128, data armenească (= 1679), cu mîna părintelui Alexianos, martori fiind Khogea Sefer, ginerele său Hacig și Șirvoc.

Eu Asadur, fiul părintelui Simon,
am pus degetul Geaș Hatun.

(Urmează degetele celorlalți martori.)

Traducere de **D. Sirouni.**

DĂRI DE SAMĂ

Artur Gorovei, *Descîntecele Romînilor, studiu de folklor* (în publicațiile Academiei Romîne), București 1931.

Lucrarea d-lui Gorovei e fundamentală. Importanța studiului premergător e tot așa de mare ca și a inéditului pe care îl pre-

[1] Dăruit Academiei Romîne de d-na Glogoveanu.

[2] A lui Vodă *(N. I.)*

www.dacoromanica.ro

cedă. Unde informația despre cele străine e neîndestulătoare sau învechită, aceasta se datorește condițiilor grele în care a lucrat autorul. Interesante, la pagina 57, mărturiile străine despre superstițiile la noi.

La pagina 62, „Anghira" e Angora.

* * *

Festschrift Seiner Hochwürden D. dr. Friederich Teutsch gewidmet zu seinem 25jährigen Bischofs-Jubiläum vom Ausschuss des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, Sibiiu 1931.

Frumoasa lucrare oferită episcopului Friedrich Teutsch de „Societatea pentru cunoștința țerii Ardealului" cuprinde un studiu, de d. Wilhelm Bruckner, asupra familiei celui serbătorit. D. Heinz Brandsch cercetează dacă „Sașii din Ardeal au avut cel d'intăiu învățămînt de caracter general" (de sigur că preocupația lui Carol-cel-Mare era de ordin pur religios și că el nu se putea gîndi la obligativitate; lupta între catolici și protestanți în domeniul școlar are același caracter. Pentru țerile noastre școala primară e adeverită încă din veacul al XVI-lea, la Focșani și aiurea, ba chiar în Ardeal, la Brașov, pentru același timp; trimeterea la V. A. Urechiă e întîrziată; „Istoria învățămîntului" a mea nu e cunoscută autorului; școala sîrbească a Țarului Dușan e în legătură cu cea bizantină și aceasta cu cea românească; școli săsești au fost de sigur și la sfîrșitul evului mediu, dar nu se poate afirma că în așa număr „ca nicăiri aiurea": ar trebui găsit, atunci, motivul). Multe contraziceri va ridica articolul de filologie al d-lui Gustav Kisch, *Reflexe romanisch-germanischer Kulturberührungen im Wortschatze des Gotischen und Rumänischen* (interesantă observația că Ulfila, predicînd și latinește, se adresa elementului romanic; de sigur că la el sînt urme din *coloratura* limbii latine la Dunăre). D. Karl Kurt Klein presintă pe un Sas în Pensilvania secolului al XVII-lea și al XVIII-lea, Kelpius; a fost un distins scriitor. Raporturile dintre comună și biserică la Sași sînt analisate de d. Friedrich Müller. D. Georg Müller se ocupă de „conții" sași din Ardeal, pe cari-i consideră ca nobili; raportul între ei și cnejii noștri era de înțeles, nu ca o derivație, ci ca o adaptare la nevoile noii țeri, adecă așa cum autorul spune în titlul la paragraful 2: „Beamte der Dorf- und Marktgemeinden"; unii ajung de sigur și la nobleță, prin privilegiul regal.

www.dacoromanica.ro

De altfel lucrarea, sprijinită pe o îndelungată cercetare a izvoarelor, e de cel mai mare merit. D. Netoliczka tratează despre o scrisoare către doi Saşi a lui Bullinger, d. Karl Reinerth despre breviariul Bisericii săseşti, păr. Victor Roth despre „problematica istoriei artei Saşilor din Ardeal" (frumoase reproduceri pe lîngă idei abstracte interesante; se relevează ceia ce e comun ardelenesc în manifestările artistice ale deosebitelor naţionalităţi; de sigur că în „cetăţile-biserici" — v. p. 241 — e o moştenire de la Teutoni, care poate să fi trecut şi la noi pentru cetăţuile moldoveneşti; legăturile artei populare săseşti cu a noastră sînt relevate la pagina 255, fără a admite în unele privinţi o derivaţie). D. Andreas Scheiner se ocupă de influenţa scrisului lui Luther în Ardeal, d. G. A. Schuller de contra-reforma ardeleană în secolul al XVII-lea. Pelerinagiile medievale săseşti şi ungureşti sînt tratate de d. Richard Schuller (Unguri merg şi la Aachen; Saşi din Bîrsa şi la Loreto şi Compostella).

* * *

Radu Vulpe, *Piroboridava, consideraţiuni archoologice şi istorice asupra cetăţuii de la Poiana, în Moldova-de-jos,* Bucureşti 1931.

Amănunţită presintare a resultatului săpăturilor de la Poiana, lîngă Nicoreşti, aproape de Siretiu. Mai multe strate preistorice sînt suprapuse. Se dovedeşte că acolo a fost Piroboridava lui Ptolomeu. Papirusul Hunt arată trei „presidii": aici, la Boridava şi la Tyras. După discuţii asupra numelui, se încearcă o reconstituire istorică a cetăţii getice.

* * *

Preotul Constantin P. Burducea, *Biserica episcopală din Buzău,* Bucureşti 1931.

Cartea, bine informată, a păr. Burducea începe cu consideraţii istorice asupra oraşului Buzău; aici etimologiile părintelui se cam clatină. În ce priveşte episcopia, e uitat tocmai actul fundamental, care s'a publicat în *Revista istorică,* IX, p. 173 şi urm. „Pitacul" răposatului Iorgulescu (p. 12) rămîne a fi căutat. Presintarea bisericii înseşi e întovărăşită de bune ilustraţii. E curioasă pomenirea, la ctitori, a lui Vintilă-Vodă şi a Doamnei Neaga. Se pare că e vorba de Mihnea, soţul adevărat al Neagăi: două Doamne cu acest nume nu se cunosc. Foarte frumoase anaforniţele de la paginile 44 şi 45. Şi alte odoare de argint sînt date în continuare (la p. 47:

www.dacoromanica.ro

Κωνσταντίου, Costandie, nu „Constantin". „Imgos" și „Konu" de la pagina 49 trebuie să fie lecturi greșite). La cărți, Evanghelia greacă pe două coloane e a lui Antim, iar Patriarhul Hrisant Notara (din Ierusalim) e de la 1711, nu de la 1811. Interesant clopotul din 1776 (p. 58). „Obiceiul mieu" de a resuma inscripții recente n'are nimic criticabil (v. p. 59). Inscripțiile de după 1850 nu pot fi date „corect" cu toată ortografia lor. În schimb e foarte rău redată, cu „luatî", „începutulî", „Antimî" și cu atîta parte neînțeleasă, inscripția din dosul palatului, iar trimeterea la „Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice" e fără an (p. 65). De fapt, e anul VIII, și părintele n'a făcut decît să copie, cu greșeli, lectura păr. Bobulescu. „Pivnițaru" e „pivnița cu", „mau" e„ mangopia", bucătăria; „ca (?) al episcopiei", trebuie să fie „ctitor al episcopiei". Poate trebuie fotografiată și retipărită. O cercetare îngrijită a palatului însuși e necesară. Capitolele din urmă sînt pline de binevoință.

Un apendice de documente termină lucrarea. Bună tablă alfabetică.

* * *

Henri Focillon, *L'art des sculpteurs romans,* Paris (1931).

D. Focillon consideră arta romană ca un tot („o nouă formă a conștiinții umane") și nu ca un inel într'un lanț întreg de evoluție. Strîns legată de arhitectură, ea se interesează în special de om. Chiar și în părțile cele mai abstracte, forma e de o rară și cu totul nouă frumuseță.

Alături de scenele de viață comună în regiunea galo-romană (p. 47) ar fi de pus cele de pe margenile Rinului. Și acolo e „stilul popular". Foarte neted sînt notate influențele „siro-palestiniene" și cele ale barbarilor stepei, cu arta lor scito-elenică, ducînd cu ea și elemente din Persia, stil geometric și stil animal. Se admite trecerea pe piatră a modelelor din măruntele obiecte de lux. Pentru înriuririle sasanide p. 483 și urm. Observații noi asupra artei arabe, p. 92 și urm. Un larg loc e acordat spiritului ciudat al Irlandei, p. 97 și urm.

Bogate și foarte frumoase planșe (și un pectoral scit de aur).

* * *

Coudenhove-Kalergi, *Stalin et Co.,* Leipzig-Viena (1931).

Foarte interesantă broșură, scrisă în sentințe scurte și impre-

www.dacoromanica.ro

sionante. Cum o făceam și eu, într'un articolaș din *l'Europe Nouvelle,* evidența superiorității economice a regimului rusesc se impune față de capitalismul european divisat și înfeodat Americei-de-Nord, unde este un singur Stat și un singur sistem. Aceasta nu înseamnă, cum iarăși o spuneam, o aprobare a ce e odios în imperialismul moscovit, care păstrează numai numele marxismului bolșevic. El distruge, între multe altele, orice libertate umană. În numele acestei libertăți luptătorul pentru *Paneuropa* chiamă pe toți Europenii, pe Americani chiar, în vederea unei mai depărtate „Atlantide", la lupta contra sclăviei noului Ginghiz-Han care e Stalin. Se înseamnă și lașitatea capitalismului trădător, care aleargă după cîștiguri la Soviete.

* * *

Torouțiu și Cardaș, *Studii și documente de istorie literară, I, Junimea,* București 1931.

Acest gros volum, bine tipărit, cuprinde scrisorile pe care le-a putut păstra Iacob Negruzzi din corespondența sa cu membrii, vechi și noi, ai „Junimii".

Oamenii se văd altfel de cum îi știam; masca a căzut. Unii cresc, alții scad. Maiorescu apare fără sentiment și fără acea înălțare a cugetării, acea grijă de demnitate, acel simț al euritmiei, pe care l-am fi putut aștepta. Scrisorile cuprind insulte personale. Judecata e nedreaptă: caricatura crudă a bunului Ioan Bogdan revoltă. Maiorescu e cel care pierde mai mult; cîștigă de neînchipuit Duiliu Zamfirescu: de o rară finețe a impresiilor, de o delicată nuanțare a formei, de un plăcut *abandon,* de o generoasă dispoziție a ierta nedreptățile. E singura corespondență în adevăr literară. De un patriarcalism simpatic Naum. Linii tari de gîndire serioasă în lungile expuneri ale lui Gh. Panu, atît de just în judecarea tradițiilor învățămîntului frances. Senine, de o clarítate care poate servi de model, pline de note exacte asupra oamenilor și locurilor, asupra tendințlor scrisorile din Rusia ale lui I. Bogdan. Restul putea fi și lăsat la o parte.

* * *

Paul Valéry, *Regards sur le monde actuel,* Paris 1931.

Poetul frances cel mai prețuit de astăzi dă aici și o serie de cugetări asupra istoriei. În cele mai multe privinți are dreptate. Istoria, așa cum se scrie de obiceiu, e legarea împreună a unor

www.dacoromanica.ro

mărturii mai mult sau mai puțin criticate și al căror ultim resultat, dacă este unul, e înțeles *ca azi*. Personalitatea nu poate fi izgonită; rare ori ea se adaptează la timp și izbutește a-l atinge cu oarecare aproximație. Așa fiind, de sigur că, pe de altă parte, ea influențează presentul și determină viitorul într'un sens, care, adăugim noi — și d. Paul Valéry o vede — *nu e măcar al ei.* Cînd d-sa se plînge de relele pe care prin copiare — se citează Carol I-iu=Ludovic al XVI-lea, Napoleon=Cesar — le face istoria în desvoltarea societății omenești, istoria cea adevărată se poate plînge de invasia presentului în interpretarea trecutului.

Îi lipsește istoriei curente simțul valorilor și întrebuințarea „similitudinilor". Cine, ca în a mea „Încercare de sintesă", se preocupă de ele trezește critici pe atît de violente, pe cît de lipsite de competență sau face să se oprească judecata deprinsă cu propuctiile erudiției singure. Subscriu cu căldură, potrivit cu tot ce am scris în ultimii ani, la critica părăsirii a ceia ce nu se află în izvoare, *în prima linie,* la suprafața lor. Tot așa la observația că terminii întrebuințați sînt vagi sau necorespunzători (ancheta d-lui Henri Berr la „Centrul de sintesă" caută a remedia răul).

Foarte pătrunzătoare e critica Europei care se sinucide din lăcomia brutală care o face, năvălind în alte continente mai mari, să le educe pentru ca, prin armele de împrumut, materiale și morale, ele să reducă importanța de pănă acum a stîngacei învățătoare.

După această prefață de 46 de pagini urmează pătrunzătoarele „note asupra măririi și decadenței Europei". Dar nu e numai istorismul care e vinovat de aceasta, ci un josnic materialism, căruia totul i s'a subordonat și care a sacrificat totul cîștigului clipei ce trece. *El* a împiedecat solidarismul care ar fi menținut această Europă, mai divisată astăzi decît oricînd. *El* a ucis ideile comune, religioase și morale, care erau ale tuturora.

De la pagina 64 înainte procesul istoriei se scrie într'un ton mai iritat. Istoricii cari văd peste gardul seminariului de istorie știu partea acceptabilă a criticei. E drept că azi, în universalitatea relațiilor umane, e alta măsura, dar adevăratul istoric nu pretinde a impune tipare, ci a crea în suflete tocmai *simțul relativului și al devenirii.* Și acesta e instrumentul de care schimbările de azi au nevoie. Dar oare *a fost o epocă fără interdependențe?* Și a fost vre-un istoric vrednic de acest nume care să nu le fi simțit totdeauna și realisat une ori?

www.dacoromanica.ro

Restul sînt consideraţii de caracter general asupra unor subiecte deosebite.

Din ele culegem:

„Trebuie să se amintească naţiilor în creştere că nu e copac în natură care, pus în cele mai bune condiţii de lumină, de sol şi de teren, să poată creşte şi a se întinde fără capăt."

„Partidele retrag pentru a subsista ce promiteau pentru a lua fiinţă."

„Nu trebuie să stai la îndoială a face ceia ce depărtează de tine jumătate din partisani şi face pe ceilalţi să te iubească de rei ori atîta."

„Sînt creatori, conservatori şi destructori prin temperament."

„Cînd adversarul exagerează forţele noastre, scopurile noastre, adîncimea noastră, cînd, pentru a excita contra noastră, ne zugrăveşte supt colori de speriat lucrează pentru noi."

Cu totul remarcabile părerile d-lui Paul Valéry asupra naţiei sale (p. 105 şi urm.). E o operă de antropogeografie de prima ordine, exprimată cu o precisiune şi fixată cu un relief care trezesc admiraţia. Ce a dat natura însăşi rasei se uneşte cu ce aduce „vîntul viu al popoarelor, suflînd din Nord şi din Est la intervale intermitente şi cu intensităţi variabile".

Dreaptă observaţia că aceia ce se impune totdeauna în istoria Franciei e şi ceia ce ajută mai mult la menţinerea unităţii ei. De aici rolul Parisului. Se atrage atenţia istoricilor asupra necesităţii de a expune cum s'a desvoltat organul de unitate şi de desvoltare (p. 124 şi urm.). Rolul limbii, al cărui caracter e fixat cu o delicată putere, e stabilit cum nu s'a mai făcut pănă acum. Ce se spune de principiul arhitecturii francese, unitatea în simplicitate, e adevărat pentru această nobilă artă supt toate latitudinile. Da, „trebuie gîndit în materiale" „caracterul producţiei spontane a solului unde se ridică".

O altă parte revine asupra „funcţiunii Parisului", care arde materialele Franciei ori, „ca o glandă", îi resumă şi dirige vitalitatea, în viaţa „naţiei celei mai misterioase, de şi mai deschise din lume".

Note juste despre China şi consideraţii asupra progresului încheie această carte, aşa de suggestivă, a unui spirit superior.

* * *

www.dacoromanica.ro

Ferdinand Lot, *Bretons et Anglais aux V-e et VI-e siècles* (în „The Sir John Rhys Memorial Lecture British Academy", 1931: „Proceedings", aceiași Academie, XVI), Londra 1931.

Și în acest studiu d. Lot strecoară o sumă de idei noi. Citățm: năvălind, barbarii caută „o retragere, odihna". „Cronica Anglo-Saxonă" e de sigur o simplă culegere de tradiții populare (dar casul de la noi al mormîntului Doamnei Neaga arată că nu se poate scrie: „Le peuple ne se rappelle rien. Les plus grands événements glissent sur lui sans laisser aucune trace"; p. 6) și de legende create după nume geografice, întocmai ca *Anonymus* al Ungurilor. Se arată și inanitatea ca informație a operei latine a lui Nennius. Gildas nu e tratat mai cruțător. Viața Sfîntului Germanus din Auxerre, scrisă în secolul al V-lea, e decisivă: la 441-2 ocupația anglo-saxonă se îndeplinise. Dar la Gildas se păstrează, pe lîngă nume de șefi indigeni, acelea ale lui Ambrosius Aurelianus și Aurelius Cuninus (Conan celticul), unui conte Paul (p. 13), cari trebuie să fie, ca Aegidius și Syagrius, din Galia, șefii *Romaniei* autonome. Se semnalează invasii anglo-saxone în veacul al IV-lea, și în Galia *(Obolinga-Saxa,* „Saxonii nobili", și alte nume). Cumberland arată o menținere a Cimrilor celtici. Strathclyde, Lothian, Dumbarton, Tamisa, Kent represintă ultime adăposturi celtice.

* * *

Ferdinand Lot, *A quelle époque a-t-on cessé de parler latin?* (din „Bulletin Du Cange", VI, 1931).

Orice lucrare a d-lui Lot e de o rară bogăție de informație. Pentru chestia „latinei vulgare", pe care o crede, cu dreptate, *latina vorbită,* latina familiară și usuală deci, se vor găsi bibliografii abundente la paginile 6, 19, 132. E uimitor adesea la ce depărtate mijloace de a afla recurge eruditul.

Foarte interesantă semnalarea pasagiilor de izvoare care primele vorbesc, în Franța, de „vulgară", „deschisă", „rustică": un capitular al lui Carol-cel-Pleșuv, Viața Sf. Adelard, un poem despre dînsul (p. 8, nota 3), mai ales hotărîrea conciliului de la Tours în 813, poate chiar un capitular al lui Carol-cel-Mare. Se înlătură posibilitatea *romanei* în predici ca ale Sfîntului Eligiu. Glosele, greșelile de limbă în texte „clasice" sînt și ele invocate. E și o trecere în revistă a literaturii latine tîrzii (aceiași informație deplină). Bună alăturarea cu cele două „grecești" p. 19.

www.dacoromanica.ro

Poate Răsăritul şi Apusul nu trebuiau puse împreună. Se revine la scriitorii creştini mai vechi ai Romei. La schimbarea fisiologică a sunetelor (p. 21) o reservă, pe care încep a o face filologii: a retenţiunii. De mare folos şi notele asupra primei forme a liturgiei latine, asupra traducerii Bibliei. Un paragraf (p. 48 şi urm.) priveşte reforma carolingiană.

* * *

Andrei Veress, *Istoricul Marele Serdar Gheorghe Saul (1743-1785)* (din „Memoriile Academiei Romîne", secţ. ist., III, V, 4).

Şi aiurea (aceleaşi „Memorii" 1929) d. Andrei Veress dăduse ştiri de preţ asupra învăţatului boier moldovean, cu preocupaţii istorice, Gheorghe Saul, pe care-l pomeneşte şi Sulzer. Îl îndemnau pe eruditul maghiar raporturile intelectuale ale lui Saul cu Iesuiţii unguri veniţi în Moldova supt Constantin-Vodă Mavrocordat (nu „Vodă Scarlat", ci „de Scarlati"), cu privire la călătoria cărora, în 1743, se dau şi date nouă. Misiunea de a lucra şcolar la Ceangăi nu-mi pare a fi putut să fie dată oficial (p. 84). Se revelează şi cearta noilor veniţi cu franciscanii italieni, cari-i siliră să şi plece. Numai moartea ar fi oprit pe Pétérffy de a scrie, cum fusese însărcinat de Domn, o istorie a principatului în latineşte. Semnalasem proiectul, care s'a păstrat: d. Veress îl dă întreg. Se fixă o „perioadă ungurească de la 1300 până la 1627" *(sic)*, urmată de una „turcească". Ideia de a întrebuinţa izvoarele cele mai variate o avuse, cu o jumătate de veac înainte, Constantin Cantacuzino Stolnicul. Iesuitul făcuse recurs şi la cunoştinţile lui Saul: ştirile au trecut apoi şi în „Disertaţiile" lui Pray.

Se presintă o biografie amănunţită a lui Saul, cu studii de medicină, la Padova şi Bologna, cu călătorii repetate la Leipzig, Halle, în Olanda, Anglia şi Polonia, unde a fost agent domnesc (v. ale noastre „Documente Callimachi"). A avut şi o misiune secretă în Ungaria, unde s'a împrietenit cu eruditul Cornides. La 1779 era la Viena, şi atunci a avut legături şi cu Şincai. La Bucureşti se afla în 1785, şi apoi urma i se pierde.

Citeva scrisori din 1769-70, în limba francesă, se dau la sfîrşit. Saul explică, odată, moneda unui Bogdan moldovenesc şi aceia a lui Despot. **N. Iorga.**

* * *

L. C. Berg, *Naselenie Bessarabii. Etnograficeschii sostav i cislennosti S 10 verstnoi khartoi*, Petrograd 1923.

www.dacoromanica.ro

E un studiu de etnografie asupra Basarabiei, publicat în „Analele Academiei" ruse din Petrograd, Secția de cunoaștere a popoarelor vecine.

Din punct de vedere etnografic autorul împarte Basarabia în trei părți:

a) Regiunea Hotinului, locuită, în cea mai mare parte, de Ucrainieni indigeni;

b) Regiunea de mijloc, cîmpia Bălților și a Codrilor, locuită în cea mai mare parte de Moldoveni și

c) Regiunea Bugeacului, locuită de coloniști ucraineni, bulgari, găgăuți, nemți, moldoveni, velicoruși, etc. (p. 7).

In partea istorică părerea lui Șahmatov *(Povesti vremennîch let,* 1916, vol. I, p. 46) că *„leagănul poporului rus a fost teritoriul Anților, adecă regiunea dintre Prut (sic) și Nipru"*, Anți pe cari-i numește Slavoni, iar Hrușevschi Ucrainieni, este cu totul fără temeiu; cercetările și descoperirile ulterioare din Republica Moldovenească a Sovietelor, din potrivă, dovedesc existența de elemente romane și dincolo de Nistru, iar, Romînii transnistrieni își au ființa lor pe acele meleaguri încă înainte de descălecarea Moldovei.

La anexarea Basarabiei (1812) în Bugeac erau 41.160 de familii, — peste 240.000 de suflete, după Zașciuc, iar, după Scalcovschi (p. 193), mai multe suflete.

Revisia lui Bahmetiev (1816) găsește 98.526 de familii sau 491.679 de suflete, cea din 1897-1 935.412 suflete; femei 0,03% mai mult ca bărbați.

La 1-iu Ianuarie 1915 se socotiau 2.686.000 suflete.

După calculele Comitetului Central Statistic din 1897 Moldovenii din întreaga Basarabie represintau: a) la orașe — 14,16%; în județe, fără orașe, — 53,55%. *La numărul total al populației din întreaga provincie numărau 47,58%.*

Berg corectează aceste date cu o mică favorisare pentru Moldoveni. El găsește *numărul total al Moldovenilor drept 47,6%* (p. 11).

Îndreptările sale față de statistica din 1897 presintă următoarele variații:

Statistica din 1897:		*Corectările lui Berg:*
Moldoveni	47,58%	47,6%
Velicoruși	8,05%	8,1%

www.dacoromanica.ro

Ucrainieni	19,62%	19,8%
Ruşi Albi	0,13%	— —
Poloni	0,60%	0,4%
Bulgari	5,33%	5,3%
Germani	3,11%	3,1%
Ţigani	0,45%	0,45%
Evrei	11,79%	11,8%
Turci	2,88%	— —
Alte popoare	0,46%	— —
Găgăuţi	— —	2,9%
Armeni	— —	0,1%
Greci	— —	0,0%
Albanesi	— —	0,04%
Francesi	— —	0,02%
Cehi	— —	0,02%
Caraimi	— —	0,005% (p. 11).

Moldovenii ocupă, ni se spune, locul de frunte, de şi la totalul populaţiei ei nu compun o majoritate absolută. Fără oraşe ei constituie majoritatea absolută (1907). Aşa, jud. Chişinău are 93,7%; judeţul Orheiu 80,2%; judeţul Bălţi 71,5%; judeţul Soroca 71,5%; judeţul Tighinea 52,7%; judeţul Ismail 46,3%; judeţul Cetatea Albă 16,8% şi judeţul Hotin 25,3% (p. 28).

De sigur cifrele, nefiind luate la faţa locului, sînt departe de-a corespunde adevărului.

Ucrainienii supt numele de *„Ulici"* ar fi existînd în Basarabia încă din anul 914, cetatea lor fiind Peresecina, azi sat cu acelaş nume în judeţul Orheiu, care la 1907 avea 4.090 de Moldoveni, despre cari letopiseţul din Sofia (V, 1851, p. 97) zice: „Ugori *Svenfeld* a pus bir pe Ulici, numai Peresecina s'a opus prin luptă". Aşa dar cei de la Nordul Basarabiei ar fi autohtoni (p. 14).

Polovţii, sau Cumanii, venind în contact cu Rominii (la jumătatea veacului al XII-lea), au împrumutat multe cuvinte româneşti.

Nestorovschi şi Cociubinschi *(ciastnîa moldavschia izdania dlea russchi şcolî*, în *Jurnal Ministerstva Narodnago Prosveşcenia,* 1903, no. 6, p. 389-418) recunosc că Ucrainienii, din contactul cu Moldovenii. se *romanisează*, nu numai cu limba, ci şi cu obiceiul. Sînt familii unde fratele cel mare vorbeşte liber ucrai-

www.dacoromanica.ro

niana, iar cel mic nici n'o înțelege. De aice vorba cunoscută: *„tata Rus, mama Rus, numa' Ivan-Moldovan", Pentru autor e o mirare cum Moldovenii, cari n'au o cultură superioară celei ucrainiene, îi romanisează atît de iute pe aceștia din urmă* (p. 16).

Velicorușii după statistica din 1897 se socot la 155.774 de suflete. Iar statistica lui Butovici (1907) dă numai 40.412 suflete (2,2 %), căci mulți s'au întors în Rusia.

Greșit autorul consideră drept indigeni pe Lipoveni și alți sectanți veniți în Basarabia pe vremea Turcilor; numărul lor neînsemnat a crescut puțin după răscoala lui Bulavin, în frunte cu atamanul Ignat Necrasov, împotriva lui Petru-cel-Mare.

Bulgarii (după Scalcovschi) datează din veacul al XVIII-lea.

Cehi la 1907 erau 270, în Novograd.

Germanii, la 1813-1815, vin din ducatul Varșoviei în număr de 1.500 de familii. La 1814 ei fundează Tarutino, iar în Sărata (1822) se așează cei din Bavaria și Württemberg.

Francesii (1824) se fixează în Șaba, 5 familii. La 1827 se complectează cu „coloniști elvețieni".

Greci la 1897 erau 2.737 de suflete; Evrei 228.168, iar Armeni 2.080.

Autorul recunoaște că Moldoveni *sau Romîni* se mai află și dincolo de Nistru: afară de cei din Podolia și Cherson, ei mai locuiesc în gubernia Ecaterinoslavului. Îi trece însă cu vederea pe cei din Crimeia, Taman, Siberia, Turchestan, regiunea Mării Negre. *„Toți aceștia"*, zice el, *„se deosebesc de Munteni sau Valahi doar prin dialectul lor foarte puțin accentuat".*

Originea limbii moldovenești e cea romanică (latină), amestecată cu slava (p. 29). Limba populară are cam 45 % de cuvinte slave, 31 % latine, 8 ½ % turcești, 8 % grecești, 6 % maghiare, 0,6 % albanese! În limba cultă însă se găsesc numai 30 % cuvinte slave, de oare ce intelectualii le înlocuiesc cu cele latine.

Greșit susține Berg, basat pe vechi izvoare rusești, că Romînii ar fi apărut în Basarabia în veacul al XIV-lea numai.

Cercetările recente rusești afirmă existența Transnistrienilor cu două veacuri înainte de această dată; dar Transnistrienii cu Basarabenii totdeauna au constituit o masă compactă, dependentă una de alta.

În anexă se dă harta etnografică (scara 10 diume în verstă), după datele adunate prin învățători de către V. N. Butovici și

www.dacoromanica.ro

datorită lui Auzan şi Alexeev, membri ai secţiei militaro-topografice.

Ea cuprinde unele dificultăţi, recunoscute de autor: a) lipsa de control local în decurs de cinsprezece ani şi b) nu indică linia de demarcaţie între sate, ambele defecte lăsate pe sama cercetătorilor localnici. În schimb arată locurile păduroase şi pustii.

N. Smochină.

* * *

Piero Misciattelli, *Savonarola*, Milano 1929.

Orice carte asupra lui Girolamo Savonarola trebuie să aducă înainte mai ales problema sufletească a dominicanului martir care a tulburat până în adînc Florenţa şi a precedat, în criticile sale contra Bisericii romane, protestantismul german, mult mai puţin original de cum se crede.

N'avem a face, de sigur, cu un simplu fanatic, nici cu un „inocent" ca Ioan de Capistrano, care, acesta, atacînd luxul şi conrupţia în genere, departe de a întra în conflict cu oficialitatea bisericească, a fost consacrat de dînsa ca sfînt. E mai curînd un tovarăş de spirit al Sfîntului Antonin, mai vechiu decît dînsul cu un veac. E un om cult, un poet, un gînditor, — şi pasagiile despre artă, despre elocvenţă, pe care le citează autorul, chiar şi versurile religioase, arată de ce era el capabil, ca justeţă şi ca formă. O iubire de femeie îi stă în urmă. În sfîrşit, departe de a urî antichitatea, a cării influenţă păgînă o răspinge însă, el culege din tradiţiile ei ideile, dominante, de libertate şi de republică.

Dar, mai presus de orice, el e *omul cu misiune.* Şi pentru manifestarea ei, până la cele mai dîrze atacuri contra unui Papă credincios, dar muieratec, el întrebuinţează înfocata elocvenţă a Vechiului Testament. O comparaţie între dînsul şi Sf. Ioan Hrisostomul, care a trecut pe lîngă moarte şi a murit în exil, ar fi de oarecare interes.

Încetul pe încetul el „a făcut un partid", al „criticilor", al „plîngătorilor", *piagnoni,* şi alţii, pe cari aceştia i-au botezat „turbaţii", *gli arrabiati,* i-au stat în faţă. În luptă el a căzut victimă, împreună cu acoliţii săi, după o luptă sîngeroasă pe care n'a voit-o. Guvernul florentin n'a voit decît linişte, şi fără moartea aceluia care nu voià să se îndepărteze ea nu s'a putut face.

* * *

www.dacoromanica.ro

Gh. I. Moisescu, *Istoria şcoalelor din Vălenii-de-Munte, 1831-1931,* Vălenii-de-Munte 1931.

Lucrarea d-lui Gh. I. Moisescu poate servi de model şi prin bogăţia unei informaţii culese şi în izvoare inedite, din Arhivele Statului, şi prin buna presintare a acestui îmbielşugat material.

Şcolile încep cu veacul al XVII-lea, de sigur în legătură cu mănăstirea. Oraşul însă e mult mai vechiu, supt cetatea Teleajenului din luptele lui Ştefan-cel-Mare cu Muntenii. În nota 1 la pagina a 7-a autorul a adunat multe ştiri răzleţe asupra lui. Altă notă, a doua, la pagina 8, dă şi o bună istorie a mănăstirii. După condica schitului Văleni se dă şi actul de închinare la Cotroceni, pagina 9, nota 1. Nouă e şi relevarea şcolii greceşti a negustorilor, care se ţine până la 1845 (pp. 9-10). Se arată şi soarta noii şcoli a lui Vodă Carageà (p. 11-2).

Ioan Gherasim Gorjan, cunoscut prin opera sa literară, prin amiciţia cu consulul engles Blutte, deschide seria în epoca Regulamentului Organic. Orăşenii cereau de la dascăl „ştiinţă de sfranţuzeşte, rusеşte şi elinică" (p. 21). El se aşează în casa Mîrzea, care şi acum trăieşte (p. 23). Nu găseşte local, nici sprijin, şi predecesorul, popa Preda, apoi însuşi Mîrzea, fac intrigi (p. 23). Blutte e adus ca martur (p. 35). Şi Grecii sfârşesc prin a-şi înscrie copiii, alături de Mîrzeşti, orăşeni, Andreieşti, Stănculeşti, Dimitreşti, Lăzăroi, etc. (pp. 29-30). „Sfînta şcoală" începe deci la 1832.

În boierul cel mare de la Drajna, Alexandru N. Filipescu, numit şi ocrotitor al şcolii, Gorjan găsi un puternic patron. Dar la 1833 el se îmbolnăveşte de tuberculosă (p. 40). Noi patroni se adaugă în 1836: polcovnicul Pană, a cărui casă e Şcoala de Misionare, şi Vasile Gheorghiu, în casa căruia stă autorul acestei dări de samă (p. 46).

Uneltirile unora dintre localnici aduc în 1837 cercetarea lui Petrachi Poenaru însuşi (pp. 47-8). La capătul răbdărilor, bietul Gorjan izbuteşte a fi mutat la Călăraşi (p. 49). El luase pe Frusina, fata logofătului Filip (pp. 106-7).

În urma lui se plănuieşte în sfîrşit un local propriu. De dînsul avu parte un învăţat latinist ardelean, avocatul David Almăşanu (p. 53 şi urm.). Se ajunge şi până la suta de şcolari [1], cu cei ce se pregătesc ca învăţători şi pentru judeţele vecine: era deci şi o şcoală normală (v. şi p. 74).

[1] La p. 66, Gialep, nu „Ţalep".

www.dacoromanica.ro

La 1847, un Oprea Tănăsescu e dat ca ajutor împovăratului Almășanu (p. 77). Revoluția de la 1848 aduce prigonirea acestuia, care se întoarce pe jos în Ardeal (p. 78).

Până la 1857 Tănăsescu ține o școală particulară. El e întărit de Guvernul lui Vodă Știrbei la această dată (p. 81). La 1863 e numit și un Brănean, Ilarion Pușcariu, „institutor superior"; la 1864 Ștefan Radian. Era acum și o școală de fete, cu un Grec, Deliyanide, și fiica lui (pp. 82, 86-7). O întemeiază mai bine Elena Ghinea. Pușcariu murind, locul lui e luat de Moise Nestor (p. 83).

Supt regimul școlar de la 1865, Eliade face o inspecție în 1867 (p. 84). De atunci, schimbîndu-se des „institutorii", vechiul interes pitoresc dispare. Între cei ce se urmează este și Marin Alexandrescu, fostul cioban din plaiul Buzăului, despre care m'am ocupat în studiul „Un cioban dascăl", în „Memoriile Academiei Romîne".

Cu simțire e scris capitolul „Chipuri de dascăli". Aflăm că Gorjan era fiul unui căpitan de plaiu din Gorj, devenit călugărul Gherasim. Căzut în robie la Turci, învață limbi orientale (după mărturia fiului lui, generalul); de aici dorința lui de a traduce „Halimaua". Încă de la 1825 începe a tipări mici calendare. Dascăl și la Ploiești, unde moare la 26 Octombre 1857, Gorjan s'a învrednicit de frumoasele versuri ale lui Antonin Roques, publicate în cartea de cetire francesă a acestuia. Se înseamnă și lucrările lui, tipărite sau rămase în manuscris (și un dicționar francesromîn, pp. 109-10). Frumoasele lui cuvinte: „Slava cea nemuritoare a unui înțelept este de a răbda cît de multe patimi pentru binele ce face, căci tot ce este bun este și zavistuit" (p. 111). Mihai Viteazul e pentru dînsul „cel slăvit mai presus de stele" *(ibid.)*. Urmează biografia vrednicului Almășanu. Popazu, cu care a avut legături (pp. 120-1), era și el din Văleni. Urmașii lui Almășanu sînt în mare parte Ardeleni, chiar și Oprea, sau Opriș, Tănăsescu, din ciobanii mocani cari prin aspectul îmbrăcămintii lor au dat numele satului Rîncezi, apoi Pușcariu, poate Moise Nestor, de sigur Alexandru Ghinea și Vasile Mărgineanu.

Urmează mai multe acte dintre anii 1831 și 1847: sînt și cuvîntările lui Almășanu, oneste, dar slăbuțe.

* * *

www.dacoromanica.ro

Const. Solomon, *Biblia de la Bucureşti (1688), Contribuţiuni nouă istorico-literare,* Tecuciu 1932.

Foarte bun studiu de istorie literară. Dar e sigur că „izvoadele" de care se vorbeşte în Prefaţa Bibliei de la 1688 sînt cele româneşti: „traducătorii" îndreptători lămuresc chiar publicul asupra divergenţelor. Chiar şi fără aceasta nu se poate crede că alcătuitorii textului definitiv n'ar fi ştiut de alte traduceri şi că, ştiindu-le, le-au neglijat. Nu se poate precisa *cînd a început* Nicolae Milescu traducerea Bibliei sale, dar la Stettin era nevoie de o asemenea carte (v. pp. 17-8). Indicaţia de pe manuscrisul Mitropolitului Gheorghie e mai curînd vagă [1]. N'am afirmat că opera de la 1688 reproduce textul lui Milescu; n'o puteam face şi pentru că văzusem numai în treacăt, cînd mi-am scris studiul, manuscriptul cumpărat la 1915 de d. Bianu, care nu mi l-a dat spre cercetare. N'am spus niciodată că manuscriptul din 1915 ca scriere e al lui Milescu (v. p. 25, nota 1); data de 1667 e conjecturală, în legătură cu viaţa la Stockholm a acestuia *(ibid.).* Nu e nicio dovadă că Antonie de Moldoviţa ar fi acel care a refăcut opera Spătarului (v. p. 25), dar se poate încerca ipotesa.

Partea privitoare la Biblia de la 1688 însăşi trezeşte mai puţine îndoieli. N'am calificat de „plagiatori" sau „corectori" pe acei cari au redactat frumoasa compilaţie din 1688 (v. p. 30). Dosoftei de Ierusalim, care nu ştia bine românește, n'a fost presintat de mine ca un colaborator, ci ca un îndemnător (v. p. 31). Lui Constantin Stolnicul Cantacuzino nu i-am atribuit nici eu rolul de traducător, ci, ca şi d. Solomon, de „îndreptătoriu" *(Ist. lit. rom.,* I, p. 396; este chiar cuvîntul). Data venirii lui Antim în Ţara-Românească nu e sigură (cf. p. 32, nota 7), şi *Biblia* e, tipografic, produsul unui mare meşter. Grecenii n'au făcut decît să „deslușească pre limba rumănească" „nevoinţa şi îndireptarea" „dascalilor" (cf. pp. 32-3 din cartea d-lui Solomon). Mărturia lui del Chiaro, care-i face singuri traducători, e a unui străin incompetent (p. 35). Cei invocaţi pe urmă (p. 36) s'au luat după dînsul.

Foarte importantă e semnalarea de autor a *două* versiuni ale Bibliei (p. 38 şi urm.). Ediţia definitivă are data de 10 Novembre

[1] La pagina 19, nota 8, Radu Leon şi Radu Tomşa sînt tot una, fiindcă Leon era fiul lui Ştefan Tomşa.

www.dacoromanica.ro

1688, în loc de Septembre, ca în exemplarul cunoscut. Menţiunea unei noi ediţii veneţiene (p. 40) ni arată pe Stolnic.

La urmă se semnalează, cu dreptate, şi efectul tipăririi Bibliei pentru fixarea şi simplificarea alfabetului chirilic.

N. I.

* * *

Prietenii istoriei literare, volumul I.

În această frumoasă publicaţie, d. P. V. Haneş se ocupă de întâile lucrări ale lui Eminescu (se semnalează copilăroasa imitaţie din poeţii epocei lui Bolintineanu, insistîndu-se mai mult asupra vocabulariului; se arată cum totdeauna i-a rămas ceva din cele d'întâiu influenţe şi cele d'întâiu obişnuinţi: între altele antipatia lui pentru curentul frances; dar critica lui socială nu are această origine). De d. Barbu Lăzăreanu o notiţă despre „dicţionarul de rime al lui Eminescu". Am vorbit aiurea despre aportul, slab, al d-lui Murărașu în ce priveşte originea poetului. D. Remus Caracaş dă ştiri noi despre Grigore Alexandrescu (a găsit întîmplător o parte din biblioteca lui, de mult părăsită, împreună cu hîrtii ale lui D. Georgian-Mehedinţeanu, soţul Angelinei, fiica lui Alexandrescu; se vede de aici că poetul era fiul unui Nicolae sin Ilie Licsăndroiu, soţ al unei Niţa, pomenit la 1815 (p. 39); are un frate Ioniţă, care era încă în viaţă la 1862; o biografie a poetului îl arată învăţînd la dascălul grec Rafail din Tîrgovişte, la Mitilineu, profesor de elină, şi numai de acolo la Sf. Sava; cadet, e înaintat peste nouă luni ofiţer şi lasă armata după vre-o trei ani pentru a lua parte la agitaţiile din 1840; funcţionar al lui Bibescu la 1848, cu serviciul poliţiilor, apoi „şef de secţie la secretariat"; suspendat supt Căimăcămie; supt Ştirbei contabil, apoi director al Eforiei şi efor; supt Cuza director la Culte şi apoi ministru pe şase luni, membru la Comisia Centrală alte şase luni; se însoară la Focşani cu Lucia, moartă la 31 Ianuar 1879; şi o poesie francesă slabă a lui Alescandri). D. Benedict Kanner presintă pe Eliad în însuşirea lui de critic, iar d. M. Stăncescu se ocupă de „Centenariul *Curierului Românesc*" şi de celebra gramatică a lui Eliad. Acelaşi tratează şi despre Dinicu Golescu. D. Gh. Cardaş analisează pe larg raporturile între călătoria lui von Reimers şi a lui Struwe (la mine „von Renner" e o simplă greşeală de tipar, opera lui Struwe am analisat-o în *Arhiva* din

www.dacoromanica.ro

Iași, IV. Se traduc scrisori). D. P. V. Haneș se îndeletnicește cu comparația, prețioasă, a celor mai vechi Cazanii ale noastre. De d. A. P. Todor un studiu despre „Traduceri din literatura romînă în ungurește". De d. I. V. Pătrășcanu știri despre Eminescu ca student la Berlin (1872–4). D. P. V. Haneș caută poesii populare în scrisorile soldaților Marelui Război. Un studiu frances al lui Bachelin despre Traian. D-ra Natalia Prejbeanu scrie despre Ada Negri. Tot de d. P. V. Haneș o cercetare despre Eufrosin Poteca în calitate de traducător al lui Bossuet.

D. Al. Lupeanu Melin presintă călătoria în Muntenia la 1836 a lui Cipariu.

La 1836 acesta e în Blaj și vrea să vadă Galații, Tîrgoviștea, Rîmnicul, Argeșul, Craiova, dacă se poate: Iașul, Suceava, dar, înainte de toate, Bucureștii. Pornește la drum cu Bariț. La Sibiiu află pe Nicolae Bălășescu, al cărui adevărat nume e dat aici: Bălașcu (Bilașcu); de la el află întâiu părțile rele din viața Romînilor munteni: Alexandru Ghica se luptă greu cu numeroasele rude și cunoștinți; un „slujitor" al „Filipescului", probabil, e făcut profesor la teologie fiindcă învățase franțuzește (?!); și Ardeleanul Ierotei de la Mitropolie e presintat aspru; e vorba și de organisarea Seminariului; Bălășescu arată și ultimele cărți românești apărute. Semnalarea bisericii brîncovenești de la Șercaia. Descrierea vieții românești de la Brașov (și biserica Sf. Nicolae; la p. 360 trebuie Carabeț, nu „Kajavete"; p. 367: Orețile, nu „Grețile"). Admiră „colosalul" București, haotic și inegal. Nu uită să noteze „muierile limpezi la obraz și cu fisionomie delicată". Dr. „Picul", în București, trebuie să fie Piccolo. La Mitropolie află mormîntul lui Milan, fiul lui Miloș Obrenovici, și al unui prunc Blarenberg. „Mitropolia se renovează." La Herăstrău admiră „frumusețea și toaletul damelor". La Operă („Nunta din Portici"). Apoi la „Teatrul franțuzesc". Descrierea bisericii de la Colintina. Întîlnire cu Eliad (discuție mai ales despre Ruși, ai căror dușmani mor misterios). Teatrul românesc, cu lojile goale (observă că „madama Caliopi au fost mai întîi slujnică la birturi"). Cercetează Pantelimonul, Cernica, Mihai-Vodă. La Eliad, unde „coconița arată în cuvînt o isteție, talent și frumusețe de vorbe deosebi". Vede, la o revistă militară, pe Alexandru Ghica: „statura e de mijloc, capul frumos, umbletul cam plecat înainte". „Steag tricolor: roșu, vînăt, alb". Și convorbire cu Gorjan de la Vălenii-

www.dacoromanica.ro

de-Munte. La Poienaru bolnav de friguri (cu el „Leca zugravul"): crede că în locul limbii latine trebuie germana și francesa. Aaron Florian „despre depărtarea Moldovenilor în știință". La Cîmpineanu, care vorbește contra Rusiei, Domnul nefiind „decît un gheneral și administrator rusienesc", ocrotind teatrul străin în dauna celui românesc. Murgu, întors din Iași, batjocurește pe Asachi, „Armeanul, urîtoriu de neamul românesc, împreună cu tot comitetul sau Academia" (profesori Vollhauser, Flechtenmacher, Repey, „mai întâiu brutariu", dar lăudat pentru învățătură de Florian; Săulescu, „Tatar", care ar fi furat fabulele lui Fabian; Florian se plînge că și la București un Suțu, un „Dandul" (?) au vrut să nimicească învățămîntul românesc, și alte mahalagisme). La Văcărescu, care presintă un plan de scriere cu litere latine și arată cum la Chiselev, acusat că „nu lipsește alta decît să aducă și pre Papa la București", a „trîntit scaunul", spuind că și la Arabi merge, „dară la Nord niciodată". Visită la boierul Roset, traducător din Ségur, și la Boliac, care a scris o tragedie *Radu-Vodă*.

Am vorbit de notele gălățene pe care le-a găsit d. R. Caracaș.

Urmează cronici pentru mai multe literaturi: și o largă biografie și bibliografie a d-lui Mario Roques. Bogată contribuția d-lui Árpad Bitay despre desvoltarea literaturii maghiare.

* * *

N. I. Nichiforov, *Rumînia i Rumîni, Izvestia Iuridicescago Faculteta „Vîzşaia Scola v Harbine"*, tom. III, Harbin 1926.

În acest studiu, Nichiforov, profesor de Istorie la Universitatea din Harbin, privește România supt aspectul trecut și actual.

Autorul susține că poporul românesc n'a suferit aproape nicio influență de la popoarele năvălitoare. Basa lor de origine latină a limbii a rămas neatinsă (pp. 231-3).

Spre veacul al IX-lea elementul daco-roman și balcano-roman, unit cu Slavii, dă naștere nației românești. Unirea tuturor provinciilor de Mihai Viteazul formează o tradiție sfîntă, realisată după războiul mondial.

Din veacul al XVII-lea se accentuiază influența bizantină, care contribuie la progresul cultural. Veacul al XIX-lea aduce influența rusească. Spătarul Nicolae Milescu, ambasadorul Țarului Alexei Mihailovici în China, strălucește ca o lumină a timpului, Antioh Cantemir, fiul Domnului moldovean, este creatorul satirei

www.dacoromanica.ro

ruseşti, etc. De şi toţi aceştia au servit causa rusească, ei însă sînt de origine românnească, împiedecaţi de împrejurări de a se înălţa în propria patrie.

Tratatul de la Chiuciuc-Cainargi (1774) întăreşte influenţa rusească.

Regulamentul Organic, care a funcţionat până la 1848, dacă a adus unele îmbunătăţiri, din punct de vedere social-economic, a înrăutăţit starea ţeranilor, căci boierii abusau prin prea marile sarcini ce le puneau samavolnic (pp. 238-9). Răscoala din 1848 e îndreptată şi împotriva influenţei ruseşti ca şi a Regulamentului Organic (p. 239).

În adevăr, noi am găsit câteva documente de decoraţii ruseşti *(Arhiva Spitalului Sf. Spiridon, Iaşi),* din care se constată contribuţia unor boieri romîni la înăbuşirea acestei răscoale îndreptate împotriva *„a ceia ce este rusesc“.*

Mai departe autorul spune că toţi Romînii din Vechiul Regat, ca şi cei din Basarabia, Dobrogea, Bucovina şi Transilvania, vorbesc aceiaşi limbă, ale cării elemente latine sînt aproape cinzeci la sută. Drept demonstraţie dă următoarea poesie populară cu traducerea latină (pp. 253-254) :

Fata în larga vale îmbla	Puella in larga valle ambulabat,
Iarba verde lin călca,	Herbam viridem leniter calcabat,
Cînta, şi cintînd plîngea,	Cantabat et cantando plangebat
Că toţi munţii răsuna.	Ut omnes montes resonarent.
Ea în genunchi se punea,	Illa in genua se ponebat,
Ochii în sus îndrepta ;	Oculos sursum dirigebat ;
Iată, aşa vorbe făcea :	Ecce, sic verba faciebat :
„Doamne, doamne, bune doamne“.	„Domine, domine, bone domine“.

Influenţa culturală i-a despărţit pe orăşeni de săteni, aşa încît obiceiul cu adevărat românesc se poate vedea numai la ţară. Sufletul Romînului se cunoaşte mai bine în zile de serbătoare, cînd haina tristeţei şi a jugului secular este înlocuită prin aceia a veseliei şi a inimii largi. El e mai puţin beţiv ca vecinul său din Răsărit ; e orator dibaciu, mai cu samă la petreceri (pp. 256-7).

Chestia evreiască, zice autorul, n'are nicio legătură cu religia, după cum afirmă greşit presa europeană. Problema e de domeniul pur economic ; cîndva Evreii reprezintau cinci la sută din totalul populaţiei ; localisaţi însă la oraşe, mai cu samă în Moldova, ei compuneau peste cinzeci la sută, canalizînd astfel comerţul în mînile lor şi paralisînd orice încercare de negoţ românesc.

www.dacoromanica.ro

Prin aceiași prismă explică și acordarea drepturilor la Evrei: „naturalisarea acestora, nelegată de țară, ar putea să schimbe fața Parlamentului romîn".

Țeranul romîn din fire este anti-socialist; recunoaște proprietatea individuală; azi el nu-i tocmai religios.

Romănia a dat Rusiei multe capete bisericești, care servesc drept îndreptare, cum: Grigore Țamblac (veacul al XV-lea), Mitropolitul ruso-lituan Petru Movilă, fundatorul Academiei din Chiev și al altor școli, afară de alte personalități intelectuale care au contribuit mult la ridicarea culturii rusești (p. 250).

Partea greșită autorul o găsește în adaptarea codului civil napoleonian, care a creat o prăpastie în popor, neglijîndu-se obiceiul pămîntului.

Învățămîntul secundar și superior este foarte bine îngrijit; el însă a dat naștere unei clase speciale, aceia a funcționarilor mai mulți decît numărul cerut. Nici școlile comerciale profesionale nu servesc altui scop.

Caracterul acesta de despreț al comerțului a făcut ca Romînii să nu creeze o burghesie intelectuală națională. Și aceasta este una din lacunele mari prin care *„s'a ajutat comercianților străini de țară să cîștige dobînzi fără a da ceva țerii, afară doar de clasa necăjită a muncitorilor"* (p. 252).

Cu privire la alipirea Basarabiei *„Rusia sovietică a reacționat numai pe cale de protest și prin crearea Republicei Moldovenești socialiste, compusă din Moldovenii din Rusia Nouă"* (p. 242).

Afirmare greșită: a) îndată după alipirea Basarabiei, Rusia sovietică a dat lupte împotriva Romăniei (în Tighinea și alte părți); b) Dacă Republica moldovenească transnistriană a fost creată ca un act de protest, atunci de ce a luat ființă abia peste șase ani, la 1924, și nu în momentul alipirii Basarabiei? Chiar admițînd părerea, ea e în contrazicere cu principiile fundamentale ale Constituției Uniunii Federative socialiste rusești: însuși actul de creare al Republicei moldovenești, din 12 Octombre 1924, denotă voința expresă a Moldovenilor transnistrieni. Iar astăzi între profesorii de drept constituțional sovietic e viu desbătută chestia dacă Republica moldovenească are sau nu are dreptul de separație în Stat independent (Magherovschii, Stepanensco).

Motivele alipirii Basarabiei sînt cunoscute:

1) Drepturi istorice,

www.dacoromanica.ro

2) Principiul național, și

3) Voința poporului basarabean.

Împotriva lor se ridică Basarabenii A. N. Crupenschi și A. Schmid, aderenții regimului vechiu rusesc, susținînd:

1) La anexarea Basarabiei de către Ruși (1812) provincia era puțin populată și prost îngrijită. În decursul veacului cultura și naționalitatea s'au format supt influența rusească. Basarabenii sînt pătrunși de tolstoism, puschinism, etc., așa încît ei nici n'au visat o Românie Mare.

2) De și Moldovenii sînt de același neam și sînge cu Romînii, însă compun numai 48 la sută din totalul populației, iar

3) Voința poporului n'a fost exprimată, de oare ce Sfatul Țerii nu o poate represinta.

Autorul dă aceste date fără niciun comentariu.

Iar, în conclusie, adauge: „forța de resistență a poporului romîn a ajutat pe Romănia să iasă din războiu învingătoare, iar înfăptuirea reformelor interne o introduce în familia popoarelor civilisate. Realisarea însă (dacă va avea loc cîndva) a proiectului frances de cale ferată directă Bordeaux-Odesa, prin Turin, Trieste, Belgrad, București va face din Romănia latino-slavă mijlocitoarea între Rusia slavă pe de-o parte și Italia și Franța, pe de altă parte".

N. Smochină.

* * *

A. M. Seliștev, *Colonisări slave în Albania („Slaveanscoe naselenie v Albanii")*, Sofia 1931.

Savantul filolog rus A. M. Seliștev din Moscova a publicat la Institutul de științe macedonean din Sofia lucrarea sa „Colonisări slave în Albania", aducînd multe documente inedite din archivele bulgărești, sîrbești și albanese.

Din primele secole și pănă în secolul al XVIII-lea în viața Slavilor din Peninsula Balcanică a început colonisarea Macedoniei și a Albaniei. Imediat apoi s'au simțit influențele slave în toate domeniile: cultural, economic și social. Pănă în secolul al XVI-lea s'au făcut deplasările de colonisări din Macedonia în Albania și din Albania în Macedonia.

Studiul condițiilor cum s'a făcut această colonisare, expunerea felului cum s'au răspîndit aceste colonisări, analisa istorică, culturală și lingvistică a cuvintelor împrumutate în limba albanesă și toponimia slavă în Albania răspund la întrebarea atît de impor-

www.dacoromanica.ro

tantă pentru studiarea destinului colonisării slave în Peninsula Balcanică.

Acest studiu arată limitele colonisării slave. Coloniștii slavi din Sud-Vestul Macedoniei, aparțin grupului bulgar, răspîndiți în basinurile din Sudul Bistriței, Devolului și Drinului Negru ; cei din Sud-Estul Macedoniei, din reionul Scodrei și Nordul Drinei aparțin grupului sîrb. Pe linia colonisării bulgare se găsesc două sate românești : Beliţa-de-sus și Beliţa-de-jos. Se găsesc aici și sate grecești, turcești și țigănești. Albanesii au venit aici în secolul al XVIII-lea și al XIX-lea. Colonisări albanese mai vechi din secolul al XIII-lea și al XIV-lea se găsesc în Ținutul Scumbi. De ei se pomenește în hrisovul lui Miliutin din 1299-1300, unde vorbește de participanții tîrgului de la mănăstirea Gorga, cari erau „în special Albanesi și Vlahi, cu turmele lor". În secolul al XIV-lea; al XV-lea și al XVI-lea s'au făcut colonisările Albanesilor numiți Golobîrda, în secolele XVII, XVIII și XIX, au început expansiunile furtunoase. Cuvinte slave încep să pătrundă acum în albanesă și aromînă : vatră, verigă, zăvor, plug, războiu, colac, rogojină. Nomenclatura și toponimia fie că a rămas aceiași, fie că s'a tradus din slavă în albanesă.

Procesul de albanisare s'a făcut prin raporturile politice, economice și etnice ; agricultura a fost calea cea mai directă și clară prin care s'a făcut aceasta.

În Ținutul Coriței (Corcei), și anume în cele două sate Boboștița și Drenova, s'au păstrat cele mai vechi urme ale colonisării slave în Albania.

Autorul face un scurt istoric al Albaniei între secolul al X-lea și al XIX-lea. Strînse legături politice și culturale între Albanesi și Slavi au fost în timpul Țarului Samuil, în secolul al XI-lea.

Pănă în secolul al XVIII-lea Albanesii s'au mutat în Apusul Macedoniei și Ohridei, ținuturi slave. Ocupația lor era agricultura și creșterea vitelor. În arhitectura bisericească aveau trei stiluri : bizantin, roman și gotic. Limba ce o vorbiau era cea albanesă, cea greacă și cea slavă. În secolul al XV-lea apare și dialectul aromîn în Epir. Erau împărțiți în trei clase sociale : boieri, burghesi și țerani. Majoritatea boierilor albanesi erau de origine slavă. Aceștia vorbiau mereu limba slavă, cu tot mediul albanes în care trăiau. Din ei se alegeau și Voevozii.

Analisa lingvistică a cuvintelor împrumutate în limba albanesă

www.dacoromanica.ro

și în toponimia slavă, ca și indicațiile istorice, mărturisesc că procesul albanisării în cercul colonisării slave a fost foarte încet. Sînt două grupe de cuvinte împrumutate. Unele în legătură cu influența social-culturală slavă din diferite epoci și care reprezintă diferite obiecte slave, traduse în albanesă. Aceleași cuvinte slave trecute la Albanesi le găsim și în romînă și neo-greacă. Aceste cuvinte slave le aflăm în creațiile gospodărești: agricultura, cultivarea pămîntului, creșterea vitelor, obiectele casnice, în organinisațiile sociale și administrative. În grupul al doilea intră cuvinte traduse din slavă, care exprimă diferite sentimente, complimente, cuvinte cu înțeles intim, numiri de plante și animale.

Studiul cuvintelor slave împrumutate în limba albanesă și numirilor topografice slave răspîndesc lumină asupra unor feluri de viață publică și privată ale coloniștilor slavi în Albania. Întîlnim la Albanesi multe numiri topografice pe care le întîlnim și la Romîni: Stana și Turaști, aromîne; Cărpinoasa, Cărpinosul, Cărpiți. Apoi Izvor, Izvorul, Izvorani, Izvoarele, Bistrița (numiri de ape). Bucovina (fag=buc), Borolea (bor=pin), dub (stejar), Dîmbovița; dud, tîrn (Tîrnova), Priseaca, Poiana, Poieni, Pleașa, Pleșești, Cîrceni, struga, coteț, Beajenii, Bejenia, Pribegi. Munții Pindului sînt plini de numiri topografice grece, slave și aromîne albanisate.

Toponimia slavă a Albaniei reprezintă urmele unor grupuri etnice avînd raporturi cu diferite locuri ale ținutului. În Albania ca și în alte ținuturi au trăit păstori și crescători de vite aromîni. După numele acestui popor multe sate au luat pe al lor: Vlahi, Vlahova, Vlahani, Vlaina, Vlahnia, Vlasnia. Numele Șchiau este foarte comun și la Albanesi și la Romîni; de și este un nume slav, care însemnează „bulgar, slav", numire ce o găsim și la Sîrbi. Originea acestui cuvînt „ṣkja" (slaveanin) se întîlnește la strămoșii Albanesilor și Romînilor vechi, încă din primele vremuri de contact cu Slavii în Peninsula Balcanică. O analisă mai severă a acestor date ar servi mult pentru exactitatea și determinarea lor.

Aparițiile lingvistice ale colonisării slave în Albania trebuiesc studiate odată cu studiul istoric al dialectelor Macedoniei.

În Albania au rămas foarte multe urme de cuvinte slave.

Înlocuirea lui tj (kt), dj s'a făcut în Albania, Macedonia, Tracia, Iliria și Dacia; și asimilarea vocalelor î-i. La Slavii din Bobo-șt-iția s'a păstrat acea unire a unei vocale cu o nasală; și în românește avem asemenea exemple: pîndar, timpan. Litera ă-e-ea,

www.dacoromanica.ro

comună la Romîni, se găsește și la Aromîni: Breaza, neveastă. La unele numiri slave a dispărut litera h, iar labiala l în contact cu Albanesii s'a transformat în lj, fenomene care se găsesc și la Aromîni. Grupele slave kl, gl, rn, în s'au schimbat în mediul albanes. Declinația substantivelor a rămas ca în bulgară. Se pierde infinitivul verbelor. Și în lingvistică se observă acel fenomen al repartisării grupelor slave în sub-grupe bulgare și sîrbe.

Este interesant că pe basa acestor cercetări lingvistice se poate constata că strămoșii Slavilor albanesi au trăit la un loc cu strămoșii Slavilor din Macedonia, Grecia, Tracia, Mesia și Dacia.

Elena Eftimiu.

* * *

Dr. Iosef Macurek, *Ciechové v polském vojsku v Podnistří, v letech 1531—1538,* Brno. 1931, în *Ciasopis Matice Moravské,* an. 55 (1931) *(Cehii în armata polonă la Nistru între anii 1531—1538).*

D. I. Macurek, cercetînd arhiva de la Kórnik lîngă Poznan, a găsit supt nr 1375 un catastih în care sînt însemnate numele tuturor Cehoslovacilor cari au prticipat alături de Poloni la expedițiile acestora contra Moldovenilor între anii 1531 (lupta de la Obertyn) și 1538 (lupta „Cocoșilor"). Cu această ocasie autorul arată în cîteva pagini desvoltarea armatei polone pănă la această dată.

Armata polonă începe să se desvolte la începutul secolului al XV-lea, fiind silită de împrejurări. La granița de Sud-Est regatul Poloniei și Lituaniei se mărgenia cu Moldova, iar stepa o îndepărta de Hanatul Tatarilor din Crimeia. De această graniță Polonii nu se temeau, ci numai de aceia de la Marea Neagră, unde Moldova și Muntenia veniseră încetul cu încetul supt protectoratul turcesc. Deci teama de Turci a făcut-o să-și întrebuințeze toate forțele pentru organisarea armatei, pentru care se cerea la diferite congrese să se împartă Polonia în mai multe ținuturi și fiecare din acestea să fie bine pregătită a ținea piept eventualelor atacuri turcești. Tot pentru apărarea acestei granițe s'au făcut cîteva întăriturl polone: Cameniția (Kamenic Podolski), Bielocierkiew, Chmelnik, Braczlaw, Sniatyn.

Armata, condusă de nobilime, care în cas de războiu era datoare să-i dea ajutoare, era formată din pedeștri și călăreți, împărțiți în bande numite comițiale. În fiecare secție era un șef, de care depindeau decimarii.

www.dacoromanica.ro

Armata pedestră era compusă din arbaletrieri, din trăgători cu puşca, purtători de sabie şi pavăză, iar cavaleria din cavalerie groasă, lăncieri (equi hastarum) şi cavalerie uşoară cu săgeţi (equi sagittarii).

La conducerea armatei erau chemaţi une ori şi şoltuzii, organisaţi după dreptul german. Nobilimea participa la războiu, iar, cînd trebuia să pornească în luptă într'o ţară străină, era bine plătită de rege.

În armată erau mercenari cari se formau în cas de războiu. În armata pedestră erau elemente diferite, între cari Romîni, Maloruşi, Cehi, Moravi, Silesieni, Unguri. Soldaţii cehi au fost aduşi de regele Vladislav Iagello în ajutorul fratelui său Ioan Albert, regele Poloniei, cu ocasia expediţiei din 1497 de la Cosmin. În timpul luptelor Poloniei cu Moscova şi cu ordinul Cavalerilor Teutoni au fost duşi foarte mulţi soldaţi cehi şi străini în Prusia, Lituania şi pe graniţa polono-moldo-tătarească. Între Moldova lui Petru Rareş şi Polonia s'au dat multe lupte pentru Pocuţia, la care au participat magnaţi şi nobili cehi şi poloni. Armata pedestră era condusă de Cehul Malin, iar cu conducerea generală a armatelor era însărcinat Ioan Tarnowski. În aceste lupte Cehii au repurtat victorii strălucite. În „lupta cocoşilor" din 1538 (Wojna Kokosz) au perit cei mai distinşi Poloni, şi pentru formarea unei noi armate a trebuit să se plătească sume enorme de bani. Cehii au fost chemaţi din nou la lupta ce o pregătiau Polonii, care luptă însă nu s'a mai dat, de oare ce Rareş, fiind ameninţat de Turci, a încheiat pace cu Polonia, iar chestia Pocuţiei a rămas neresolvată. Din acest an 1539 au încetat şi numele soldaţilor cehi în Polonia.

Elena Eftimiu.

* * *

I. Macurek, *Zápas Polska a Habsburkŭ o prístup k. Cernému Moŏri, na eklonku 16. stol (Lupta Poloniei cu Habsburgii pentru a ajunge la Marea Neagră la sfîrşitul secolului al XVI-lea)*, Praga 1931.

Literatura referitoare la relaţiile Poloniei cu Habsburgii şi chestiunea formării unei ligi contra Turcilor la sfîrşitul secolului al XVI-lea este modestă. Primii ani după stingerea familiei iagellonice şi epoca după moartea lui Ştefan Báthory n'au fost în de ajuns cercetate. Mayer şi Hirn s'au ocupat de această epocă, dar

www.dacoromanica.ro

nu de această chestiune. Nici cu privire la politica Poloniei față de Turci nu sînt lucrări complecte. Unele sînt învechite, altele simple reproduceri din cronicari, fără a fi adîncită politica contemporană evenimentelor ; sînt și lucrări bune, care amintesc însă în treacăt această chestiune.

În lucrarea sa d. Macurek arată cum s'a purtat Polonia la sfîrșitul secolului al XVI-lea față de încercările Papei și Împăratului de a crea liga contra Turcilor, față de dușmănia Habsburgilor cu Turcii și drumul ce și-a ales cancelarul și Hatmanul Zamoyski, adevăratul conducător al politicei externe polone, pentru ca să ducă lupta contra Turcilor alături de Habsburgi.

În primul capitol, tentativele făcute de Habsburgi pentru a cîștiga în liga contra Turcilor pe Cazaci și principatele românești cu Ardealul în anii 1593-95, autorul studiază diferitele ambasade ale Papei și Împăratului în Răsărit, arătînd situația acestora de atunci, relațiile lor cu delegații Papei și obligația ce-și ieau față de Papă. Arată relațiile Voevodului Aron cu delegatul împărătesc Komulovic, ca și alianța Principatelor cu Cazacii contra Turcilor supt protectoratul Împăratului, revolta, importanța și caracterul ei în 1594-1595.

În capitolul „Tentativele făcute de Împăratul Rudolf al II-lea și Papa Clement al VIII-lea de a atrage în liga contra Turcilor și pe Poloni", autorul ni arată toate ambasadele sosite la Curtea Poloniei, unde, în lipsa regelui, plecat în Suedia, primarul Karnkowski iea dînsul contact cu delegații Papei și caută să-i întrebuințeze pentru alte scopuri decît acelea dorite de Zamoyski, care voia lupta contra Turcilor. Aceasta a dat naștere unei neînțelegeri interne, a provocat furtună în Senat, care în cele din urmă se încheie total în favoarea și după dorința lui Zamoyski. Pe cale de a i se realisa planul, acesta caută să-și asigure o înfluență polonă în Ținuturile de lîngă Marea Neagră. Se silește să îndepărteze influența habsburgică de aici, și a reușit. Punînd pe tronul Moldovei pe Ieremia Movilă, se încheie un tratat cu Poarta, prin care Voevodul Moldovei nu trebuie să se supuie Habsburgilor și să treacă în liga contra Turcilor, ci deocamdată Principatele să rămîie în status quo. Poarta promite apoi Polonlei că nu va mai căuta să unească principatul Moldovei cu Imperiul, ci îl va lăsa liber, însă supt condiție de vasalitate. Prin aceasta politica cancelariului polon și-a atins scopul. Despărțit de Turcia, și-a putut păstra

www.dacoromanica.ro

acea „splendid isolation" în Europa centrală Din ce în ce mai mult relațiile habsburgo-polone devin aprige.

Habsburgii intervin de această dată cu multă putere în regiunea Mării Negre, cu toate sforțările Poloniei de a se opune, în special cînd tronul Ardealului era încredințat lui Maximilian. În relațiunile polono-habsburgice apar acum doi factori cu totul noi: Andrei Báthory și Mihai Viteazul, cari se amestecă în chestiunile Poloniei, avînd o atitudine falsă față de aceasta. Și de această dată Polonia iese învingătoare. În relații bune cu Turcii, reușește din nou să atragă de partea sa țerile supuse Porții și să agite nemulțămirile Turcilor cu Habsburgii, iar ea de departe să privească desfășurarea evenimentelor la Dunăre și Marea Neagră. Și Polonia, prin politica ei cu două fețe și apărată de Principate, a privit desfășurarea acestor evenimente pănă cînd „zidul de apărare", cum numiau Polonii Principatele românești, a slăbit, Suedesii și Moscova i-au declarat războiu în secolul al XVII-lea și au început luptele interne. Totuși Zamoyski a găsit noi energii pentru reînceperea influenței polone la Dunăre și Mare.

Elena Eftimiu.

* * *

Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise (Documente slavo-romîne), vol. VI, partea I, Documentele moșiilor de peste Prut: Pietrosul, Șepteliceni, Visterniceni și Soroca-tîrg (1730-1837),* Iași 1931.

O bună introducere, cu caracter mai mult genealogic, precede, pentru fiecare capitol, un șir de documente, dintre care unele sînt cu adevărat importante.

Anume acte, pomenite în acea introducere (p. 5), sînt de un deosebit interes pentru persoana și familia lui Alexandru Lăpușneanu. Îl vedem întors „de peste Mare"; deci el a fost așezat în Asia, așteptînd întoarcerea Domniei. Apare fiica lui, Chiajna, măritată cu un Vistier Apostolachi, și un Pătrașco Cămănarul, unchiul Chiajnei, deci frate cu Alexandru, care Pătrașco era eunuc — deci va fi fost mutilat pentru urmărirea tronului [1].

O „ceată a coroierilor" țigani pe la 1768 (I, no. VIII). Un frumos testament, din 1761, al lui Ioniță Vîrnav (pp. 84-5). Sandu

[1] La pagina 103 se amintește că mama lui Miron Costin a fost Safta Balica. — Note pitorești despre originea numelui de Soroca, p. 130 și urm. Cf. și *ibid.*, p. 161.

www.dacoromanica.ro

Buhuș pribeag la Ruși, pp. 81, 89 (no. VIII). Soroca e dată de Constantin-Vodă Moruzi fiicii sale Sultana, în 1781, pp. 143-4. Măritată cu un Sturza, ea scrie o bună românească, la 1803 (pp. 165-6).

* * *

Hans Roger Madol, *Godoy, Das Ende des alten Spanien,* Berlin [1931].

Foarte frumoasă lucrare, splendid ilustrată, care se sprijine și pe acte din Arhivele franceze, spaniole și prusiene, precum și din ale familiei lui Godoy, care nu apare aici ca personagiul ridicul și răufăcător cu care sîntem deprinși.

Prefața presintă Spania secolului al XVIII-lea, cu încercările de reforme (unui decret din 1760 care opria aruncarea gunoaielor în stradă i s'a opus o veche părere medicală că numai astfel se îmbunătățește aierul din Madrid; p. 21). Începînd cu tinerețea lui don Manuel Godoy, nobil din Badajoz, se observă că și fratele lui, Luis, fusese bănuit de legături cu princesa moștenitoare, viitoarea regină Maria-Luisa. Ea era cu zece ani mai în vrîstă decît adoratorul ei din interes. Cu dînsul are doi copii (p. 28). Un portret al reginei tot așa de grozav ca și icoana lui Goya la pagina 32.

După izbucnirea Revoluției franceze contele de Provența ar fi promis Languedoc, Provence și Roussillon, ca „State federale", Spaniei și Sardiniei, dacă ajută (?) (p. 40). În acel moment, 1791, favoritul era în luptă de fiecare zi cu bătrînul ministru, moștenit de la Carol al III-lea, contele de Florida Blanca. Atunci cînd acesta denunță regelui, la una din obișnuitele vînători, rușinea casei lui, Maria-Luisa smulge slabului soț hotărîrea de a înlătura pe onestul consilier (pp. 43-5). Noul ministru Aranda, în vrîstă de șaptezeci de ani, introduce în consiliu pe Godoy, care isprăvește prin a chema la el acasă pe consilieri. Îndată el devine conte de Alcudia și marchis de Alvarez, apoi ministru. Toate onorurile se îngrămădesc asupra tînărului de douăzeci și cinci de ani, care era simplu soldat cu trei ani în urmă (p. 48). I se iscodește coborîrea din regii visigoți: „Godoy", sau din regele mexican Montezuma *(ibid.)* ! Aranda fu înlăturat ca prea bătrîn.

Godoy e acum șeful Guvernului spaniol. Devine popular în toate cercurile. Împrejurările create de procesul lui Ludovic al XVI-lea îl silesc a lua o decisie față de Franța revoluționară.

www.dacoromanica.ro

Omul se pricepe a-şi juca rolul, dacă nu cu talent, măcar cu eleganţă. El merge, după executarea regelui Franciei, până la declaraţia de războiu. Şi războiul e primit de toate clasele populaţiei spaniole cu entusiasm. În acel timp regele ajută pe „amicul" său să se îmbrace şi face primblarea de dimineaţă cu dînsul (p. 72). Şi el e amorezat de don Manuel (p. 73).

În 1794 războiul era pierdut. Francesii erau pe pămînt spaniol. În acest timp Godoy are noi aventuri la Curte (ducesa de Alba). Se face uşor pacea cu Franţa. Măcar de s'ar fi căpătat copiii lui Ludovic al XVI-lea (p. 48 şi urm.)! Nenorocitul „Ludovic al XVII-lea" moare între acestea. Autorul crede într'o moarte iscodită (pp. 85-6). Pentru o astfel de ispravă ca pacea din 1795 Godoy devine prinţ al Păcii. Fusese vorba să iea pe fata regelui decapitat (p. 97). Ar fi trebuit să fie şi Mare Maestru al Ioaniţilor (pp. 97-8). Un capitol, al II-lea arată că, totuşi, Spania îi datoreşte o sumă de reforme în adevăr utile. Munca lui neobosită e lăudată în rapoarte diplomatice (pp. 100-1). O princesă de sînge, Maria-Teresa de Bourbon, născută dintr'o căsătorie morganatică (dar v. pp. 106-7), devine soţia lui (p. 111).

Totuşi retragerea ca ministru i se impune amantului infidel în Mart 1798. Saavedra, Urquijo, şi acesta un amant, îi ieau pe rînd locul (p. 116). Regina şi-a ales pe un anume Mallo. Dar prietenul regelui e încă Manuel. Scandaluri fără pereche se petrec la Curte: amantul în titlu închide pe regina în odaie (pp. 121-2).

În acest timp Godoy e proslăvit ca rudă a Stuarţilor şi Wittelsbachilor, a Casei de Portugalia, şi el se vrea, prin recunoaşterea legitimităţii soţiei sale, infant de Spania (p. 124). Reiea relaţiile cu regina şi-şi găteşte odăi în palat (pp. 126-7). Urquijo e înlocuit (1800) cu o rudă a lui Godoy.

Urmează războiul silnic cu Portugalia. Al optulea capitol porneşte de la pacea din Amiens. Urmează chinurile stăruinţilor francese pentru a intra în războiu cu Anglia, ceia ce se acordă în sfîrşit la 1804. Napoleon devenise Împărat al Francesilor. Godoy se gîndia mai mult la planuri asupra Marocului (p. 180 şi urm.).

Cearta cu moştenitorul Ferdinand începe în acest moment. Soţia prinţului, fiica reginei Neapolului, Maria-Carolina, înveninează lucrurile. Dar ea era să moară răpede. Pentru Napoleon însă Godoy e „mon cousin", un om genial (p. 189). E anul bătăliei

www.dacoromanica.ro

de la Trafalgar (1805). Stăpînul ministerial al Spaniei se vrea regent în Portugalia (p.195). Se ajunge la ideia de a-l face rege al unei părți din această țară, Algarvele (p. 197). Dar planul dispare odată cu interesul momentan al Împăratului Francesilor. La Paris se afirma însă că Godoy ar fi să ajungă rege al Spaniei ca să cedeze locul lui Lucien Bonaparte (p. 201). Neizbutind la nimic, prințul Păcii gătește războiul contra lui Napoleon (pp. 201-2). Așa ajunge la tratatul din 1807, care-i promite acel principat al Algarvelor (pp. 206-7). În acel moment începe în familia regală spaniolă lupta între tată și fiu, căreia trebuia să-i urmeze ocupația napoleoniană. Palatul lui Godoy e prădat de mulțime. El scapă abia cu viață: tîrît pe stradă, sîngeră din răni. Murat, care intră cu trupele în Madrid, îl scapă.

El iea parte la scenele de dublă abdicare din Bayonne. De la capitolul al XI-lea începe viața privată a fostului atot puternic ministru. Se arată rătăcirile, la Marsilia, la Roma, ale familiei regale. Godoy își întovărășește stăpînii al căror stăpîn fusese. La 1818 moare regina, și optsprezece zile după aceia regele. Godoy supraviețuiește. La 1820 fiica lui naturală Carlota iea pe contele Camillo Ruspoli. Soția, care-l părăsise, moare la Toledo, și el se căsătorește cu Iosefa Tudo, vechea lui prietenă. I se iea titlul princiar și el capătă altul de la Roma, de Bappano. Ferdinand, regele care-l prigonește, la urmă iea pe fiica surorii sale Isabela, care e de fapt fiica lui Godoy. În același timp acesta își scrie memoriile la Paris. Părăsit și de soție, abia în 1847, regina Isabela, care e din sîngele lui, îl restituie în drepturi. Dar fără a le fi căpătat de fapt moare, la optzeci și patru de ani, în 1851.

* * *

Ioan Bianu și G. Nicolăiasa, *Catalogul manuscriptelor românești*, tomul III, n-le 729-1461, Craiova 1931.

În acest volum al Catalogului manuscriptelor românești ale Academiei se cuprind (n-le 729-30, 732, 752-5, 917-8) actele școlare ale lui Nicolae Nifon Bălășescu, scrisorile din Chiev ale lui Vasile Scriban (no. 734), rapoarte din 1825-8 către Mitropolia din București (no. 751), un Triod scris în Sibiel la începutul secolului al XVIII-lea (no. 759), un contract de dascăl privat din 1767 (no. 761), corespondența lui Al. Papadopol-Calimah (no. 765, p. 37: Sayn, nu Layn; n-le 865-7, 929-30), un manuscript

www.dacoromanica.ro

atribuit lui Boiagi (no. 771), corespondența lui Negri cu Cuza-Vodă (no. 794), Jurnalul lui I. Alecsandri (n-le 795-800; o parte s'a publicat în revista *Literatură și artă romînă*), corespondența lui V. Alecsandri și a unora dintre contimporanii săi (no. 801 și urm.), un manuscript de Istoria Românilor până la 1802, care ar trebui studiat (no. 837), cronica lui Zilot Romînul (no. 868), condici financiare moldovenești (n-le 883 și urm), o traducere a Geometriei lui Wolf (no. 923), scrisori de la poetul Nicoleanu (no. 926), un Efrem Sirul din vremea lui Brâncoveanu (no. 934), un manual de medicină din 1760 (no. 933), un manuscript de cronică munteană (Stoica Ludescu), fost al lui Constantin Brîncoveanu Comisul, cu note de istorie moldovenească (no. 940), multe lucruri de la Bariț (n-le 966 și urm.) (p. 233, nu „Omiponte", ci Oeniponte, Innsbruck), hîrtiile lui N. Suțu (n-le 1024-52; textele grecești sînt reproduse de un necunoscător al limbii. v. p. 295).

Mai rămînind vre-o patru mii de volume, era recomandabil să se reclaseze manuscriptele după vechime și importanță și să nu se însemne și elemente de amănunt fără nicio importanță. În acest chip un nou volum ni-ar da, mai pe scurt, tot ce se ascunde încă în bogatele colecții ale Academiei.

Cea mai mare parte din carte e ocupată cu presintarea documentelor cuprinse în manuscripte.

Tablele sînt foarte bogate.

* * *

R. V. Bossy, *Agenția diplomatică a României în Paris și legăturile politice franco-romîne supt Cuza-Vodă*, București 1931.

Corespondența Agenției României la Paris dă prilej d-lui R. V. Bossy să reiea istoria Domniei lui Cuza-Vodă. Judecăți străine despre Negri, p. 14, despre Victor Place, p. 15. Legăturile cu Ungurii și chestia polonă sînt mai ales presintate pe larg, și într'un chip nou.

În Apendice scrisori inedite ale lui Cuza-Vodă. Cele către Place îl presintă altfel decât ca pe un umil ucenic al amicului său frances. Sînt și de acelea către prințul Napoleon și către ministrul de Externe frances și ambasadorul Împăratului la Constantinopol. Se vede că la 1862 era vorba de un ordin „Alexandru Ioan" sau „Spicul de aur", pe care agentul la Paris, Ioan Alecsandri, îl găsia ridicul (p. 229). La 1863 oposiția se gîndia la alegerea prințului

www.dacoromanica.ro

Napoleon (p. 243, no. LXXX). Cuza voiă „un general frances", nu un prinț străin (p. 285). El cerea „o ocupație francesă" de 25.000 de oameni (p. 295).

Resumat frances. Tabla lipsește.

* * *

Wilfred Hugo Evans, *L'historien Mézeray et la conception de l'histoire en France au XVII-e siècle,* Paris 1930.

Încercare reușită de a învia figura, de mult uitată, a precursorului din secolul al XVII-lea al istoriografiei critice francese. Se pune în legătură activitatea lui cu a predecesorilor până la o epocă destul de îndepărtată. Pe lîngă opera lui capitală se recurge la alte lucrări ale acestui om harnic și inteligent.

Ici și colo se găsesc lucruri neașteptate, mergînd mult înaintea vremii. Astfel în *Dessein d'une parfaite histoire de France,* scrisă între 1651 și 1659, se arată nevoia de a presinta — ceia ce nici până astăzi nu s'a făcut în Franța — istoria nației, nu a teritoriului: *„ar fi o istorie a Francesilor, nu a Franciei, nici a regilor Franciei, nici a monarhiei francese, pentru că ar da toate faptele Francesilor și înuntrul ca și în afara Franciei"* (p. 71). Nu lipsește nici o teorie a „fluxului și refluxului Statului", care e în legătură cu a lui Vico și înaintea aceleia a lui Dimitrie Cantemir (pp. 116-7). Neașteptate descrieri de localități. De alminterea destule eresii filologice și discursuri inventate, destule „semne ale vremilor".

* * *

Waclaw Makowski, *La Pologne nouvelle dans l'Europe nouvelle. Les transformations de l'État,* Paris [1931].

Considerații de drept constituțional în ce privește deosebirile dintre Vechiul și noul Stat polon.

* * *

George Onciul, *Istoria musicii, volumul I-iu: pînă la apariția stilului melodiei acompaniate în evul nou,* București 1929.

Bună carte de desvoltare a tehnicei musicale, cu ilustrații și note, dar fără referințe. Interesante raporturile musicei țigănești cu cea indiană, pp. 21-2. Cîteva pagini la urmă și despre musica românească.

N. Iorga.

* * *

www.dacoromanica.ro

E. P. Fotiades, *Despre scrisorile greceşti ale lui Capodistria,* extras din revista Ἑλληνικά, t. IV, p. 249-258, Atena 1931.

Mulţi dintre istoricii moderni ai Greciei şi chiar biografii primului president al Greciei desrobite susţin că Ioan Capodistria n'a întrebuinţat niciodată limba greacă în bogata lui corespondenţă. Fotiade răspinge această afirmaţie greşită, citînd textual scrisori în limba greacă care aparţin lui Capodistria, de la care au rămas şi cîteva traduceri în greaca modernă din diferiţi autori clasici.

Tot în acelaşi număr al revistei mai sus menţionate, Fotiade publică un studiu despre fostul profesor de istorie universală, Paul Karolides, şi dă un catalog, incomplect însă, al lucrărilor lui Karolides. **D. Ionescu.**

CRONICĂ

În *Revista istorică romînă,* I, 3, d. Andrei Veress caută să arăte şi prin stema Ungariei în monedele Ţerii-Româneşti şi Moldovei că acestea erau „State feudale faţă de Ungaria". De fapt, cum aceşti bani se băteau în Ungaria, se introducea de la sine şi acest element figurativ, şi el era tolerat pentru că moneda celor două ţeri româneşti trebuia să aibă curs şi în Ardeal (tot aşa figura Împăratului bizantin la regii barbari din Apus, chiar cînd nu numai ei nu erau „vasali", dar nu se elaborase nici noţiunea de „vasalitate"). Recunoscînd că legătura faţă de suzeran nu era o înjosire, nu putem admite nici consecinţile trase din presupusa „vasalitate", cu voia pentru „vitejii" unguri de a servi pe „vasali": ei veniau după aventuri şi cîştig. Că Sf. Ladislau e cavalerul de pe cutare monedă a lui Mircea I-iu nu e prin nimic dovedit. „Petrulus" de pe anume monede din Pesta e Rostislav scris cu litere latine. O greşeală sau o confusie cu acest stăpînitor slav. Ce să mai vorbim de Basarabii veniţi de la Ural, „unde au vieţuit veacuri lungi împreună cu Cumanii, Tatarii şi Ungurii, cu care popoare erau înrudiţi"! Poporul romîn ar fi fost „cucerit" de aceşti Tatari. Vulturul Basarabilor e... un şoim turanic (de aci Turia şi Turlui!). Las la o parte că d. Veress a uitat articolul mieu despre caracterul cuman al *numelui* de Băsărabă.

Articolul face, fără dreptate, şi pe d. Gh. Brătianu a gîndi la o politică românească între Tatari şi Unguri în secolul al XIV-lea. Altfel, articolul-răspuns e plin de observaţii judicioase: e însă o

www.dacoromanica.ro

întrebare dacă al d-lui Veress se putea publica într'o revistă românească. N'aș crede că „Molday", nume tătăresc, ca Octai sau Ogodai, Mamai, Nogai, Toctai, etc. are ceva a face cu Moldova.

Într'un articol frances d. Filitti lămurește originea Despinei lui Neagoe („Io Ștefan Voevod" din pomelnicul de la Argeș e de sigur Ștefan Despotul, nu Domnul Moldovei) în sensul că, fiică a despotului Ioan, ar fi sora Elenei. Se poate să fie așa.

De d. Iulian Ștefănescu, *Legende despre Sf. Constantin în literatura romînă.* E o lucrare de o rară bogăție bibliografică și de o critică deosebit de atentă.

De sigur că d. Al. Rosetti are dreptate. Trebuie cetit Goian, nu Pogan, dar facsimilele însuși arată ce ușor se putea face, într'o copiare pripită pe acea vreme, la adînci ceasuri de noapte, această greșeală.

La p. 325, documentele care preocupă pe d. P. P. Panaitescu sînt din Public Record Office și comunicate de d-ra Elvira Georgescu. Recensentul putea să vadă că la note s'au sărit 36 a și 36 b, care cuprindeau această lămurire.

*

Cîteva acte privitoare la Văratec le publică d. T. G. Bulat, în cărticica *Întemeierea mănăstirii Văratec, cîteva monumente, 1803-1845* (Chișinău 1931).

*

D. Gr. Avakian publică la Chișinău un raport către Museul Militar Național despre „Săpăturile de la Cetatea-Albă, campania din 1929". S'au găsit mici obiecte, de ceramică și de metal. Unele aparțin vechiului Tyras. Nimic scris. Foarte interesante resturile de ceramică indigenă, cu ornamente lineare, reproduse pe paginile 4-7 și 5-9.

Același dă, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, secția din Basarabia", III, „Știri nouă din Tyras, I. Toarte de amfore și țigle cu ștampile, II. Grafite".

*

Clipe grele de d. I. P. Țuculescu, Craiova 1930, e o contribuție folositoare la cunoașterea atmosferei Marelui Război în Romînia. Capitolul despre Iași e deosebit de interesant, și ca sinceritate.

www.dacoromanica.ro

În cartea Monseniorului Grente, episcop de Mans, *Une mission dans le Levant* (Paris 1922), care descrie o călătorie în Orient, făcută la 1919-20, cu cardinalul Dubois și o misiune franceză, sînt și pagini (p. 314 și urm.) cu privire la Romănia. Se critică aspru aspectul cîmpiilor din Vlașca, mai prost cultivate decît cele din Bulgaria. La București lipsește „varietatea monumentelor și maiestatea și grația" Parisului. Cuvinte bune pentru regele Ferdinand și pentru șeful Bisericii ortodoxe. Regretă că „operele francese din București sînt puțin numeroase". Regele, „de obiceiu fidel liturghiei dominicale", e împiedecat, data aceasta, de a veni din causa unei „parade militare". Se dă o parte din discursul autorului în catedrala St. Iosif. Mulțămire pentru prînzul de gală de la Palat. Autorul crede că „intrigi germane" au cucerit pe Romîni în dauna influenței francese. Părere de rău că nu s'au făcut misiunii invitații de a visita liceele, unde germanismul ar domina. E vorba și de studenți la Berlin și de guvernante germane. Dacă unii oameni politici nu știau limba franceză, era ușor de aflat că nu erau din țara veche (autorul scrie „Czernovitz", „Kolosvar" și „Temesvar"). Se scusă însă „boala" arhiepiscopului Netzhammer, care nu se presintă. Și pentru Serbia aprecierile, îmbielșugate pentru Bulgaria și Turcia, sînt foarte sărace.

•

În *Arhivele Basarabiei*, III, 3, păr. episcop Visarion dă știri istorice din eparhia Hotinului în secolul al XIX-lea. D. T. G. Bulat se ocupă de o răscoală țerănească în părțile de sus ale Sucevii (Dorna, Șarul, Păltinișul) la 1810. Ei nu voiau să plătească lui Constantin Balș „adetiul moșiilor". Lista moșiilor date de Domnii fanarioți la rudele lor, p. 159.

•

În *Genova* de la Geneva, IX (1931), d. L. Bréhier găsește elemente de artă populară, în subiect și în tehnică, la obiectele de împodobire burgunde pe care le păstrează Museul de acolo. Ici și colo forme geometrice; adesea făptura amintește, în și mai grosolan, lucrările făcute, în domeniul religios, de țeranii din Ardeal, mai ales tiparele de unt.

•

D. Artur Gorovei publică un vast studiu de folklore despre *Descîntecele Romînilor* (Academia Romînă, *Din viața poporului romîn*, XI; București 1931).

•

www.dacoromanica.ro

În *Comoara Satelor* din Blaj, 1924, n-l 1, a meritosului învățător Traian German, d. Alexandru Lupeanu observă că numele adevărat al lui Budai Deleanu, de loc din Cigmău, e *Budoi,* cum se chiamă și azi săteni din acel sat.

Tot din acea revistă, p. 59, se vede că numele Comarnicului vine de la „un fel de colibi" a ciobanilor.

*

În *Les primitifs italiens* a d-lui Louis Hautecoleur e o presintare, foarte bogat ilustrată, a ultimelor resultate cu privire la pictura italiană până în secolul al XV-lea și mai ales a celei din al XIV-lea. Ilustrația e foarte bogată.

*

D. I. N. Lungulescu dă, la Rîmnicul-Vîlcii (1931), un studiu despre „Energia spirituală", în care se cuprinde desvoltarea în o-menire a noțiunii de suflet. E o întreagă parte istorică bine lucrată.

*

D. Ioan Coman publică în „Études d'histoire ete de philosophie religieuses" ale Facultății de Teologie protestantă din Strasbourg un larg studiu despre „nemesis" a lui Eshil: *L'Idée de la Némésis chez Eschyle* (Paris 1931). E o lucrare de mare erudiție, a cuiva care arată o adîncă inițiare în subiect. Originile înseși ale zeiții anatolice (din Smirna), o „Artemis-Cibela", sînt presintate cu un extraordinar lux de amănunte. Rostul ei e căutat în toată literatura grecească. E una din cele mai bune cărți pe care un Romîn a scris-o despre cultura antică.

*

În „Rendiconti" ale Academiei din Lincei d-na M. Pinto Colombi dă un studiu bogat ilustrat despre represintația grafică a actorilor în antichitate.

*

Societatea politehnică din România publică, pentru semi-centenariul ei, două volume mari despre *Istoricul desvoltării tecnice în România* (București 1931), cu articole de diferiți specialiști. Sînt și pagini de istorie.

*

www.dacoromanica.ro

Ştiri noi despre Ioan Honterus le dă d. Oskar Netoliczka, în *Beiträge zur Geschichte des Johannes Honterus und seiner Schriften*, Braşov 1930.

*

În *Documents diplomatiques français (1871-1914), 1-ère série (1871-1910), t. I (10 mai 1871—30 juin 1875)*, Jules Fabre socoate efectele înfrîngerii Franciei asupra evenimentelor interioare din România şi ameninţărilor ruseşti (pp. 18-9). În 1873 e vorba de cum va fi primit la Viena Domnul „vasal" al României: ca prinţ de Hohenzollern (p. 249, no. 218). „Aspiraţiile lui spre independenţă" n'au fost susţinute (p. 371). Cîteva reflecţii ale ministrului Franciei la Bucureşti asupra influenţei germane în România, pp. 362—3, no. 341. E curios că în Iunie 1875 Carp, acum fost ministru, întors din Berlin, spune marchisului de Harcourt, ministru al Franciei la Viena, că Germanii sînt gata de războiu şi Franţa trebuie să se înarmeze (pp. 474-5, no. 439).

*

A se adăuga la bibliografia războiului Alfred v. Alberg *Der Siegeszug durch Rumänien, Auf den Spuren unserer Armee*, Berlin 1918.

*

D. P. Porucic publică în „Arhivele Basarabiei", II şi III, „Lexiconul termenilor eutopici din limba romînă în Basarabia" (tiragiu a parte, Chişinău 1931). Un indice alfabetic, pe capitole, ajută întrebuinţarea preţioasei lucrări. Sînt termini extrem de rari, ca *băcilişte*, ori de o arhaică derivaţie, cum e *crună*, κρούναι.

*

Pentru cugetarea politică englesă la începutul secolului al XIX-lea e interesant articolul d-lui Benvenuto Cellini, *Leigh Hunt e „The Examiner"*, în „Il giornale di politica e di litteratura", VII, 7-8.

*

În publicaţiile Universităţii din California iea un loc de frunte largul studiu al d-rei Lillian Estelle Fischer, *Viceregal administration in the Spanish-American Colonies* (Berkeley, 1926). E o analisă răbdătoare a tuturor instituţiilor în coloniile spaniole ale Americei. O bibliografie imensă e întrebuinţată. Se vede că sistemul de „exploatare" avea o puternică organisaţie şi unele avantagii. Dar

www.dacoromanica.ro

Indienii rămîneau „copii", fără drepturi, de orice fel. Se enumeră și operele de utilitate publică și cele de cultură. Interesant planul negrilor din Noua Spanie de a alege în 1537 un rege al lor (p. 257). Alt cas similar în 1607 (p. 258). Grija sănătății și gospodăriei Indienilor era între marile datorii ale vice-regelui (pp. 314-5; Indienii nu aveau voie a face comerț). Dar nativii erau puși la mine și la fabricile de postav ca sclavii. În conclusie, se relevă că dictatorii de azi sînt continuatorii vechilor căpitani-generali (p. 341). Bibliografie și tablă alfabetică.

*

A apărut din „Histoire ancienne", condusă de d. Gustave Glotz, al doilea volum al „Istoriei grecești", *La Grèce au V-e siècle,* de d. Glotz însuși. Capitolele culturale sînt deosebit de bogate.

*

Se va ceti cu folos lucrarea d-lui Jean Popovici, *Formarea capitalului în România,* Iași 1931. Multe statistici exacte. Mai ales e bună partea de la 1914 încoace.

*

În *Țara Bîrsei,* III, 6, d. A. A. Mureșianu se ocupă de școala Brașovului, care începe încă de la sfîrșitul veacului al XVI-lea.

*

În *Ateneo Veneto,* I, 1931, un studiu despre „Angelo Emo și puterea maritimă venețiană". E plină de haz povestea visitei la Veneția la 1764 a ducelui de York, plin de „desinvoltură englesă". Tot așa a visitei ducelui de Württemberg, doi ani mai tărziu. În ambele casuri doamne venețiene, de foarte bună familie, se legaseră prea strîns de oaspeții princiari. Emo are a face, pe la 1770, cu „pirați greci" (p. 23). În anexe, scrisori ale lui.

*

Tot în *Ateneo Veneto, l. c.,* p. 67 și urm., note asupra dușmăniei îndătinate dintre Castellani și Nicolotti: e, de fapt, același lucru ca între „verzi" și „vineți" la Constantinopol. Castellanii aveau beretul roșu, ceilalți negru, sau, cum zice cîntecul popular, „fassa rossa" și „fassa nera":

Se nasse un Castelan, nasse un castello,
Se nasse un Nicoloto, nasse un bordelo;
Se nasse un Castelano, nasse un Dio,
Se nasse un Nicoloto, l'è un bordio.

www.dacoromanica.ro

Acolo se mai arată că „Primo Veneziani e poi cristiani" n'are a face cu cruciata contra Turcilor, ci cu certele din secolul al XVI-lea cu Biserica romană (p. 112).

*

Este şi o parte de istorie, şi încă amănunţită, în cartea lordului Amulree, *Industrial arbitration,* Oxford-Londra, 1929. Se arată că încă din secolul al XV-lea (în Scoţia) se stabiliau prin act al Parlamentului salariile. În acelaşi timp, până pe la 1800, se opriau „combinaţiile de lucrători", sindicatele. De la această dată încep actele de arbitragiu. Se constată că „actul Elisabetei a căzut în desuetudine" (p. 41). Marele Război răstoarnă în parte politica tradiţională în aceste chestii. În conclusie: nu măsurile de împăcare de sus au valoare, ci voia de pace de jos.

*

Note despre mişcarea culturală-politică basarabeană în n-l popular, din 22 Novembre 1931, al ziarului *Cuvânt moldovenesc.*

*

În *Le Monde Oriental,* XXV, 1-3, un articol al d-lui Axel Inoberg, despre „Herodot şi reconstrucţiile moderne ale turnului Babilonului". Tot acolo un studiu al d-lui Tor Andrae despre raporturile dintre monahismul creştin şi ascetismul musulman.

*

În *Ţara Bîrsei,* 1931, no. 3, d. Aurel A. Mureşianu arată cum, la 1866, Bismarck se gîndia să întrebuinţeze şi Romănia contra Austriei, cu care se afla în război. Se vede că şi Carol I-iu era gata să ajute, cu 40.000 de oameni, o răscoală ungurească împotriva Austriei; Mihail al Serbiei se oferia şi el.

Acest studiu continuă un altul (din no. 1) despre „Rolul Ungurilor în desastrele romînismului din anii 1865-6". Se semnalează partea duşmăniei ungureşti în mişcarea din 1864 contra lui Cuza-Vodă.

*

Tot în *Ţara Bîrsei,* III, 6, d. Aurel A. Mureşianu se ocupă de vechii dascăli braşoveni, de Manole fiul lui Naum Apostol, ctitor la Sf. Nicolae din Şchei, de descendenţa Doiceştilor şi Rudenilor la Braşov: familia de ocrotitori ai cărţii Boghici. Păr. Octavian Popa continuă biografia lui Ştefan Mailat, iar d. G. Maxim-Burdujanu

www.dacoromanica.ro

aceia a lui St. O. Iosif. De d. Ştefan Paşa statistica numelor de botez în Ţara Oltului. Scrisori de-ale lui Bariţ pe la 1860, publicate de d. I. Colan.

*

Un studiu despre lupta, în 1920, a societăţii burghese contra bolşevismului la Lyon îl dă d. J. Millevoye, în *Mémoires de l'Académie de Lyon,* seria a 3-a, XVIII, 1924.

Tot acolo, acela al d-lui Raymond Biliard despre „părăsirea cîmpiilor în Imp riul roman".

Foarte interesant, în tomul XX, studiul d-lui Antoine de Tarlé despre „Spiritul public la Neapole supt domnia lui Murat (1808-12), după documente inedite". Era continuu teama anexării la Imperiul frances. Despreţul Francesilor din jurul regelui exasperează populaţia. Unul din consilierii lui Murat împărţia populaţia în „lazzaronii" prinţi şi „lazzaronii" canalii. Napoleon califica Neapole de „grande villasse".

*

D. C. Constante a publicat în 1929, la Bucureşti, o conferinţă, *Romînii din valea Timocului şi a Moravei,* în care sînt descrieri de port popular, statistice şi chiar unele cîntece populare; la urmă o scurtă bibliografie.

*

În *Memoriile Academiei Romîne,* secţia literară, III, V, 7, d. Artur Gorovei arată că averea basarabeană a lui Constantin Stamati, scriitorul, îi venia de la soţie, Catinca, fiica lui Teodor Ciure. După un exemplar din *Musa Românească* în posesiunea sa scoate tipărirea volumului la Iaşi, de Teodor Codrescu, în anul 1868.

*

În aceleaşi „Memorii", secţia istorică, d. Andrei Rădulescu semnalează unele asămănări între ideile de drept, şi altele, ale Bretonilor şi cele româneşti (baterea palmei, adălmaşul, etc.) Iar în „Memorii", XII, 1, cercetează „influenţa belgiană asupra dreptului romîn" (Teodor Veisa traduce la 1857 Constituţia Belgiei, legea electorală şi aceia de organisaţie judecătorească). Se face analisa minuţioasă a elementelor de drept ce s'au luat la noi de la Belgieni. Interesantă conclusia: „Am impresia că nu greşesc cînd aş spune că masele trăite supt Constituţia adusă din Belgia au mai multă pregătire pentru viaţa de Stat, pentru principiile constituţionale, pentru

www.dacoromanica.ro

drepturile şi îndatoririle cetăţeneşti decât masele trăite supt art. 14 din Constituţia austriacă sau supt cea ungurească, cu ordonanţele ei ministeriale, ca să nu mai pomenim pe cele trăite în complectă apăsare supt biciul muscălesc. Este ceva care nu se poate dovedi uşor, ceva care nu se poate măsură ori cîntări, dar este de sigur alt cerc mai bun în atmosfera creată de Constituţia din 1866 decît în a Ţinuturilor desrobite. Este ceva din atmosfera în care a trăit şi s'a desvoltat poporul romîn" (p. 29). Se semnalează influenţa lui Laurent asupra avocaţilor şi magistraţilor noştri şi concurenţa cu spiritul frances, care a cîştigat apoi biruinţa.

*

Ion I. Nistor, *Decorarea lui Avram Iancu şi a camarazilor săi* (în „Memoriile secţiunii istorice a Academiei Romîne", III, XI, 10).

După ştiri ardelene cuprinse în ziarul *Bucovina* posterior anului 1848, precum şi după unele inedite, d. I. Nistor arată cum se feria Guvernul austriac, şi încă mai mult Împăratul Francisc Iosif, de a decora după merit pe Romînii cari luptaseră contra revoluţiei ungureşti în Ardeal.

„Bucovina", enumerînd pe Romînii cari au suferit pentru o causă care era şi a Coroanei, ajunge la un număr de 40.000 de morţi. Raportul cu privire la răsplătiri, publicat şi în traducere şi în originalul german, cuprinde ştiri de cel mai mare interes asupra vieţii şi activităţii fruntaşilor romîni din Ardeal la 1848.

*

Într'un extras din *Ciasopis matice moravské* din Brno, LV (1931), d. Iosef Macurek se ocupă de elementele cehe care au făcut parte din oastea polonă contra lui Petru Rareş în anii 1531-8.

Acelaşi dă o lucrare de o mare întindere şi de o bogată documentare despre „Lupta Poloniei şi a Habsburgilor ca să capete o influenţă politică asupra ţerilor riverane la Vestul Mării Negre, la sfîrşitul veacului al XVI-lea" (în limba cehă). E vorba de acea lungă luptă în care de o parte era Rudolf al II-lea, cu aliaţii lui, de alta Sigismund al III-lea, condus de Zamoyski. La fiecare pas e vorba de viaţa ţerilor noastre în vremea lui Mihai Viteazul. O bogată bibliografie, în parte neîntrebuinţată până acum, e adusă înainte. Şi ineditul e citat pe alocurea.

Un larg resumat frances se dă la urmă (la pp. 146-7 trebuie „Satmar-Nemeti" şi nu „Satmar *et* Nemeti"). V. mai sus darea de samă a d-rei E. Eftimiu.

*

www.dacoromanica.ro

În *Vierteljahrs-Schrift* de la Sibiiu, 54, 4, se semnalează, într'un „Stammbuch" studenţesc din Iena şi Viena (1712), păstrat la Sas-Sebeş, cîteva versuri, de un caracter trivial, în româneşte (p. 321). Se dă, din hîrtiile Academiei Romîne, de d. G. Z. Petrescu, o scrisoare a d-rului Andreas Wolf, din 1785, în care se recomandă „borvisul" de Borsec (pp. 323-4). Şi note, de păr. Hans Petri, despre dr. Steege, a cărui carieră, şi politică, la noi e cunoscută.

*

O admirabilă publicaţie, de un lux plin de bun gust, e a profesorului Fr. Dvorník, *Saint Venceslas, duc de Bohême* (Praga 1929). Introducerea cuprinde expunerea izvoarelor privitoare la viaţa sfîntului. Urmează un capitol despre „originile istoriei naţiei cehoslovace". Se ştie resultatele pe care le-a atins în acest domeniu d. Dvorník, într'o lucrare mai întinsă.

*

În *Dacoromania*, VI (Bucureşti 1931), d. Teodor Capidan publică un mare studiu fundamental despre Fărşerioţi. Se începe cu o călătorie a autorului (p. 7: Lobniţa e pomenită şi într'un privilegiu bizantin din a doua jumătate a secolului al XII-lea). Descrierea etnografică e amănunţită. Se presintă jalnica stare a Moscopolei, odată aşa de înfloritoare; ocupaţia militară n'a cruţat nici bisericile (pp. 33-4). Se semnalează un episcop Bonus la Scutari în secolul al IV-lea. Interesante observaţiile asupra localităţilor cu nume de sfinţi, p. 51 şi urm. Toată istoria Renaşterii albanese e presintată de la pagina 64 înainte. Nume de localităţi româneşti, p. 86 şi urm. Graiul deosebit al femeilor, constatat la Farşerioţi, (p. 127 şi urm.), loveşte pe oricine aude femei mai în vrîstă în Moldova-de-sus, mai ales în părţile Botoşanilor.

Tot acolo, d. P. Skok publică o însemnare românească, de un străin de la Chiprovaţi, pe la 1699 (p. 341 şi urm.). Se vorbeşte mai jos (p. 357 şi urm.) de Petru Şoanul, autorul calendarului din 1699 (notiţă de d. C. Lacea). D. Aurel Filimon semnalează un Ceaslov de Sibiiu din 1696, un Molitvenic de Rîmnic, 1706, altul de Bucureşti, 1722, o Liturghie de Bucureşti, 1728, un Apostol de Buzău, 1743, o Liturghie de Bucureşti, 1746, un Ceaslov de Blaj, 1752 şi 1753, un Apostol de Iaşi, 1756, un Acatist de Blaj, 1763, un Ceaslov de Iaşi, 1763, o Psaltire de Blaj, 1764, un Penticostariu de Blaj, 1768, un Triod de Bucureşti, 1768, un Antologhion de

www.dacoromanica.ro

Bucureşti, 1777, un Molitvenic de Rîmnic, 1782, un protocol din 1790-2, Liturghii de Sibiiu, 1807, un Octoih mic de Sibiiu, 1808, protocoale de Sibiiu, 1811.

Pentru discuţia asupra originii locale a primelor cărţi religioase româneşti, d. Al. Procopovici, p. 396 (recensie). Textul citat pentru „maire" nu e de Constantin Stolnicul Cantacuzino, cum credea d. Tagliavini (p. 413).

*

D. Stanciu Stoian şi d-na Ode de Châteauvieux Lebel publică la Paris o bună traducere a Poveştilor lui Creangă *(Contes populaire de Roumanie)*. O prefaţă scurtă e în nota justă.

*

D. Teodor Gh. Radvan dă *Istoricul Şcoalei Primare de băieţi nr. 2 din Focşani* (Focşani 1931). Şcoala a fost întemeiată la 1831. Cîteva acte sînt intercalate în expunere. Biografia profesorilor va fi de folos. Între ei şi talentatul scriitor popular Ioan Ciocîrlan. Foarte bună ideia de a da amintirile elevilor, începînd cu ale păr. episcop de Constanţa şi ale profesorului G. G. Longinescu. Se arată cum profesorul Puiu nu lăsa pe elevi acasă pănă nu preparau cu dînsul lecţia. De relevat şi şcoala în aier liber şi voia „celor cu note mici" de a da concurs cu cei buni.

*

D. M. M. Slătăreanu dă o *Istorie critică a stabilisărilor noastre în Europa* (Bucureşti 1931).

*

D. A. P. Todor presintă multe lucruri total neştiute în broşura sa *Traduceri din literatura romînă în ungureşte* (Bucureşti 1930).

*

D. Ilie Rusmir descrie viaţa scriitorului folklorist, dar şi istoric, Mangiuca *(Viaţa şi operele lui Simion Mangiuca,* Oraviţa, f. d.). E o contribuţie şi la folklore şi la istoria literaturii româneşti. Cărticica, lucrare comemorativă, e scrisă cu pietate şi căldură.

*

În revista *Minerva* din Iaşi, 1930, n-le 2-3, un studiu al d-lui Ştefan N. Berechet despre *Obiceiul pămîntului românesc* (jurători, adălmaş, legătură, herîie, cal de ginere, colac, ciobote, etc.).

*

www.dacoromanica.ro

D. Boleslav Hrysiewiecki pubică un *Précis de l'histoire de la botanique en Pologne* (Varşovia, 1931).

*

În publicaţiile parisiene ale „Dotaţiei Carnegie", „Buletin, no. 5, 1930", d. Francisc Delaisi se ocupă de „Soviete şi datoria rusească în Franţa" (la 1914 Guvernul ţarist plătia la un capital de 18 miliarde de franci aur o anuitate de 400 de milioane de franci aur în Franţa; negocierile cu Sovietele au redus-o la 240 de milioane; s'a produs reducerea monedei: deci 1,25 în loc de 5, ceia ce face 60 de milioane; în schimb, la cererea unui împrumut de 600 de milioane aur, Franţa răspunde cu oferta de 300. Afacerea nu se realisează. Anglia dă mai ieften. Din discuţii se relevă că la 1914 Franţa avea 38 de miliarde învestite în străinătate). — D. René Cassin vorbeşte despre „Soviete şi organisaţiile păcii". — În sfîrşit, de d. Stéphane Lauzanne, o conferinţă despre „Franţa şi Rusia" (în treacăt, constatarea că Teroarea din Franţa a ţinut numai zece luni şi a produs 2.596 de victime; p. 85; în Rusia proporţii „astronomice" ale victimelor; altă statistică: la 1789 erau 4 milioane de mici proprietari francesi la 25 de milioane de locuitori, p. 86. În districtul Toulousei, din 3.000 de proprietăţi, se confiscă doar 379; 111 sînt vîndute, 259 se întorc la vechii stăpîni; la Nanterre sînt acuma mai puţini proprietari ca în 1789; 14 milioane de confiscări în Rusia; pp. 66-7). Se restituie Convenţiei şi lui Cambacérès meritul de a fi creat Codul Civil, plin de individualism; p. 88. Alte observaţii: cu bani împrumutaţi din Franţa se face în Rusia, nu numai marea operă de construcţii economice, ci şi împroprietărirea ţeranilor în 1911. „Pănă azi niciun Frances n'a primit un ban", p. 94. Şi insuccesul penetraţiei economice a Germaniei în Rusia, p. 95 şi urm.

*

La Leipzig se publică din nou admirabila carte a răposatului Eugen Ehrlich, fost profesor la Cernăuţi, *Grundlegung der Soziologie des Rechts.* Punctul de vedere, perfect îndreptăţit, e în prefaţă: *dreptul se inspiră din societate.* Se afirmă că într'un proces interesează nu numai afacerea, ci şi oamenii (p. 5). Dreptul e nu numai dreptul (p. 9). Societatea, nu Statul, îl face *(ibid.).* Importantă e partea intitulată *die Unterströmung* (p. 11), călduroasă pledoarie pentru dreptul consuetudinar (p. 13). Foarte bună definiţia siste-

www.dacoromanica.ro

mului feudal, care nu are „constituție", ci contracte de felurite origini și de valoare deosebită (p. 25). Un alt drept, spontaneu, răsare alături (p. 26). De aceia autorul cercetează „legăturile *(Verbande)* sociale" și „formele sociale" (p. 31 și urm.). Foarte interesant capitolul despre „jurisprudența englesă" (p. 218 și urm.). Larga parte de inițiativă a judecătorului, p. 235. Jurisprudența *lui* biruie (p. 237).

La pagina 298, împrejurările din Bucovina, unde *patria potestas* e păstrată de țeranul romîn, „poate singurul adevărat Roman care s'a păstrat până în ziua de azi" („vielleicht der einzige Römer der sich bis in unsere Zeit erhalten hat"). Se semnalează obiceiul ca părinții să iea leafa fiilor și fetelor. Dreptul de moștenire al colateralilor (p. 311 și urm.). La Englesi se pot invoca norme de drept seculare (p. 343). De la pagina 352 „teoria dreptului consuetudinar". Relevăm: „cercetarea dreptului viu, cu aceia trebuie să înceapă sociologia dreptului" (p. 405).

Ar trebui o traducere a cărții în limba noastră, a țerii care a lăsat să moară de foame pe autorul ei.

*

D-na Teodosia Graur publică o vastă lucrare despre poetul Amadis Jamyn, din Pleiadă *(Un disciple de Rousard: Amadis Jamyn,* Paris 1929). E o lucrare foarte meritoasă, de o construcție deosebit de solidă. Un capitol interesant privește nunta lui Carol al IX-lea și aceia a surorii lui, Margareta. Pentru solii poloni, veniți să ceară ca rege pe Henric de Valois, p. 145 și urm.: poetul ar fi vrut să meargă în Polonia Plîngeri, cu versuri frumoase, pentru moartea regelui (p. 148). Princesa de Condé, iubita lui Henric, p. 163. Întoarcerea lui Henric al III-lea, p. 229 și urm., nebunia regelui, pp. 257-8. Versuri ale lui Jamyn pentru *Histoire de Scanderbeg* a lui J. de Lavardin, pp. 336-7. De mare interes opusculul „Des moyens et occasions qu'il avoit d'entreprendre une guerre en Turquie", de Mario Verdiso, din Veneția, descriind călătoriile cavalerului de Bonnet, care fusese în Orient, prin Ragusa, Sofia, Constantinopol, Alexandria, Cairo, Creta, Lesbos, Samos, Rodos, Antiohia (Antioheta), revenind prin Corfù, periegesă care-i cere „mai mulți ani". El a murit pe mare, „estant à la guerre contre le Turc" în 1572 (p. 167).

Un Bonnet este acela care a întovărășit în Orient pe preten-

www.dacoromanica.ro

dentul romîn Ioan Bogdan. În el este a se vedea deci Guillaume care face la 1611 proiectul de cruciată pentru Marie de Médicis (p. 165). N. I.

NOTIȚE

Reproducem dintr'un foileion al „Adevărului" această interesantă notiță a d-nei Eufrosina Dvoicenco despre „mormîntul scriitorului C. Stamati":

„Cu prilejul călătoriei mele de studii prin Basarabia, unde am fost trimisă de către d. profesor N. Iorga, am visitat și Ocnița din județul Hotin. Satul acesta a fost moșia scriitorului și marelui patriot romîn cavalerul Constantin Stamati.

Din condicile bisericești am putut afla că el a venit în acest sat, în calitate de proprietar, în anul 1844, — fiind în vrîstă de patruzeci și șapte de ani, — cu soția lui a doua, Suzana Andreevna, născută Gafencu, mai tînără decît dînsul cu douăzeci și unu' de ani. A fost însoțit și de copiii lui: Constantin (din prima lui căsătorie cu Catinca Ciurea), în vrîstă de șaisprezece ani, și Mihail (din a doua căsătorie), de șase ani, și de mama lui, Smaranda Ivanovna, soția Păharnicului Toma Stamati, în vrîstă de șaptezeci și unu' de ani, precum și de o nepoată, Maria Mihailovna, de nouăsprezece ani.

Satul Ocnița n'a fost zestrea soției lui, nici a primei soții, nici a celei de a doua. Ci a fost cumpărat de Stamati de la foasta proprietăreasă a Ocniței, Elena, fiica boierului Lascăr. Pașcanu Această „pomeșciță" n'a stat la moșie, ci ținea acolo un vechil, Filip Marcoci, care a rămas și la noul proprietar.

Ceva mai tărziu, Stamati a construit, mai la deal de casa cea veche, o casă nouă, un adevărat castel, încunjurat cu un parc, ce ocupa o întindere de pămînt cam de vre-o zece desiatine. Acuma, în locul acestei case și grădini este un loc gol, și numai poarta frumoasă și rămășițile grajdului ni indică locul unde a stat și a murit scriitorul moldovean.

Tot în condicile bisericești și anume: în condica de mitrică pe anul 1869 (partea a treia pentru cei morți) am putut constata precis și data morții lui C. Stamati, necunoscută pănă acuma în istoria literaturii romîne. „Actul mitrical" No. 4 din susnumita

www.dacoromanica.ro

condică arată clar că: „proprietarul şi dvorianinul (nobilul) titu-ţiarnîi sovietnic Constantin Toma Stamati a murit la 12 Septembre 1869 în vrîstă de şaptezeci şi şase ani[1] şi a fost înmormîntat la 14 Septembre ale acestui an de preotul Alexe Bolboceanu, dascălul Ion Marcoci şi pălămarul Constantin Popovici în ograda bisericii" vechi, care acuma nu mai există. În locul prestolului acestei biserici s'a ridicat un fel de clopotniţă de lemn cu cruce mică de-asupra ei, acuma învechită şi înegrită şi ea de timp şi de ploaie; iar alături se văd urmele unui cavou devastat, unde a fost îngropat C. Stamati cu soţia lui. În timpul revoluţiei din 1918, nişte răufăcători, în speranţa de a găsi lucruri preţioase acolo, au profanat mormîntul scriitorului romîn, stricînd uşa cavoului, zidită cu piatră, şi scoţînd oasele boierului moldovean din sicriul de zinc. Oamenii cari mi-au povestit toate acestea au văzut oasele împrăştiate în jurul cavoului deschis şi cizmele putrezite ale bietului scriitor, a cărui linişte a fost turburată aşa de brutal în pămîntul ce-i aparţinea.

Altceva în mormînt profanatorii n'au găsit, şi atunci au hotărît să se folosească cel puţin de sicriu, pe care l-au întrebuinţat drept albie de luat baie.

Şi a rămas mormîntul fără niciun semn asupra lui: nici cruce, nici un monument nu indică locul unde a fost înmormîntat boierul moldovean. Mai tîrziu, nişte rămăşiţe de pietre, cu care a fost zidit cavoul, s'au aruncat de cineva de-asupra groapei, dar nu se ştie dacă s'a găsit şi vre-o mînă evlavioasă care să puie înapoi oasele împrăştiate.

Înapoindu-mă prin Bălţi, am intervenit pe lîngă episcopul Visarion Puiu, rugîndu-l a da cuvenita atenţie acestui mormînt, ce merită să fie respectat ca un monument istoric. Episcopul Hotinului mi-a făgăduit personal că va lua măsuri speciale pentru păstrarea cu sfinţenie a acestui monument. Ştiind marele interes al învăţatului episcop pentru trecutul Basarabiei, nu mă îndoiesc că în curînd o cruce frumoasă cu inscripţia potrivită se va înălţa de-asupra acestui loc unde zace ţărîna unei „muse, ce s'a auzit

[1] Aici este o contrazicere între registrul de morti şi cel de spovedanii. Îmi inspiră mai multă încredere cel din urmă, fiindcă la spovedanie el singur îşi spunea vrîsta, iar în urma morţii această informaţie a fost dată de cei rămaşi în viaţă din jurul lui. Deci în momentul morţii C. Stamati a trebuit să aibă şaptezeci şi doi, iar nu şaptezeci şi şase de ani.

www.dacoromanica.ro

din Basarabia cea întristată şi înstrăinată“ [1] şi unde acuma numa vîntul cîntă parastasul său lugubru şi mişcă iarba uscată ce a crescut printre pietrele risipite ale cavoului distrus.“

*

O inscripţie găsită în Atica dă numele unei trilogii necunoscute a lui Sofocle, *Telephia* (v. *Comptes-rendus de l'Académie de Inscriptions,* 1930, Ianuar-April, p. 43 şi urm.).

*

Pentru Grecul care a lucrat frescele din Biserica Domnească de la Argeş a se compara aceia cari la 1338 şi 1343-4 fură chemaţi la Novgorod şi Moscova, şi „Greci de şcoală“, v. Muratov, *Les icônes russes*, Paris (în „éditions de la Pléiade“), p. 86. Alte biserici din secolul al XIV-lea, p. 127. Frescele de la Sf. Nicolae-pe-Lipna, acum dispărute, ar fi precedat Cahriè-geamì şi Mistra (p. 119). Autorul, ca şi d. Diehl, e contra influenţei picturii italiene în Orient (pp. 96-7, 102-3). El crede că arta laică, neatinsă de iconoclasm, ajunge ca să explice Renaşterea de supt Paleologi (p. 105). Dar cu greu s'ar putea subscrie la formula de la pagina 101: „Seule, entre toutes, la peinture russe du XIV-e et du XV-e siècle a conservé les grandes traditions de l'art de Byzance“. Ele ar fi de origine antică (p. 109). Frumos capitolul despre Teofan Grecul, pe la 1400. Autorul crede că Ruşii sînt aceia cari au introdus, pe la sfîrşitul secolului al XIV-lea, iconostasele de lemn (pp. 161-2). S'ar fi pornit de la prea marele bilşug al icoanelor şi s'ar fi mers strat cu strat (pp. 161-2). Ba el afirmă chiar că originile trebuie căutate în vechile biserici de lemn ale Rusiei *(ibid.)*. Contemporan cu Ştefan-cel-Mare e urmaşul lui Rublev, meşterul Dionisie. La 1488 la Moscova lucra un Dalmatin (p. 218). Din fasele vechi, splendide, din cele nouă, artificiale, nimic n'a trecut asupra picturii româneşti, a celei moldoveneşti mai ales.

*

Pe un exemplar din *Regulamentul judicătoresc* de la 1839 (Bucureşti), în posesiunea mea: „Regulament judecătorilor, triimise de Marele Logt. al Dreptăţi pe la toate judecătoriile, care aflăndu-mă şi eu judecător iscălitu, am luatu pe acesta cu şapte sfanţihi, fiind a mea astăzi, iar măine al altuia şi totdeauna a nimuruia; Alecu Bag[da]t Pahr., 839, Iul. 4“.

*

[1] G. Sion, notiţă în „Revista Carpaţilor“, 1861, II, p. 340.

www.dacoromanica.ro

În „Memoriile" lui Crispi (citez după traducerea germană: *Die Memoires Francesco Crispi's, Erinnerungen und Dokumente, hggb. von T. Palamenghi-Crispi, deutsch von W. Wichmann-Rom,* Berlin 1912, p. 291 şi urm.), se notează că, la 27 Ianuar 1888, D. A. Sturdza a fost chemat la Friedrichsruh de Bismarck, care i-a vorbit de dorinţa sa de pace, pe care o crede împărtăşită de cercurile conducătoare ale Rusiei, dar că Germania e gata să se apere. La 3 Februar e vorba de uneltirile ruseşti în Bucureşti, unde Hitrovo pregăteşte ceva contra Bulgariei. „Cu Rusia merge oposiţia locală, care ţine gata pe un pretendent la tron, prinţul Bibescu, căruia Hitrovo îi dă onoruri regale cînd merge la Legaţia rusească. Bibescu şi-a crescut copiii la Paris" (p. 295). Crispi era atunci la Berlin. La 25 August conversaţie cu Kalnoky, care-i vorbeşte de cele două milioane de Romîni din Austro-Ungaria. El adauge: „Romănia nu e rusofilă. Chiar şi oposiţia, care se arată acum aşa, ajungînd la putere ar lucra naţional" (p. 345). La pagina 404 se vorbeşte de presintarea, în April, a scrisorilor ministrului României la Petersburg şi de cuvintele Ţarului: „Romănia nu-şi înţelege interesele", vorbind şi de „dinastia de prinţi străini". Şi Giers atacă, într'o conversaţie cu ambasadorul Italiei, „continuele erori ale politicei României, unde dinastia actuală, neortodoxă, e contra adevăratelor interese ale ţerii". Se reproduc declaraţiile lui Lascar Catargiu contra politicei „antinaţionale" a lui P. P. Carp şi contra guvernului „personal" al regelui. Salisbury s'ar fi grăbit a înştiinţa pe regele Carol „să nu se lase violentat de Rusia". Şi Crispi telegrafiază, la 15 April, ambasadorilor italieni la Viena şi Berlin că limbagiul lui Catargiu ar merita o observaţie, la care totuşi renunţă, dar politica italiană trebuie să iea o atitudine (pp. 404-5). La 18 Crispi telegrafiază ambasadorului la Berlin că a aflat reclamaţia rusească pentru nişte expulsări ordonate de guvernul românesc, cerînd anchetă, pedeapsă şi despăgubiri: el înştiinţează la Berlin, „pentru că acest Cabinet trebuie să se intereseze activ de ce se întîmplă în Romănia, un războiu în Orient avînd ecou până la Rin" (p. 46). Berlinul răspunde că e de aceiaşi părere, dar, de oare ce Germania nu are în Romănia interese vitale, e în prima linie lăsat Austriei" — se adauge apoi: şi a Angliei — „să supravegheze ţerile dunărene". Kalnoky arată îngrijorări, dar nu crede nici în dăinuirea guvernului romîn, nici în intenţiile războinice ale Rusiei, aşa încît nu e nevoie de o înţele-

www.dacoromanica.ro

gere a Triplicei *(ibid.)*. La 20 Crispi judecă însă că situaţia e mai serioasă. El socoteşte că ar trebui pusă la cale „o legătură militară între Serbia, Romănia şi Bulgaria", cu un singur şef şi un singur plan pentru cas de războiu. Cristici ar voi-o, ca şi regele Carol, „care de curînd şi-a arătat intenţia de a încheia convenţii vamale cu Bulgaria" (pp. 406-7). Se cere la Sofia o lămurire în această privinţă. Dar Kalnoky răspunde că ar fi bucuros, dar „nu e probabil" şi Ţarul nu vrea războiul, pentru care, în casul convenţiei militare, i s'ar da un pretext (pp. 407-8). Crispi însă e de părere că o asemenea convenţie trebuie încheiată cît e pace. La Berlin ea ar fi primită cu simpatie, şi Belgradul „ar fi aplecat". Nu era vorba de o înţelegere grăbită a membrilor Triplicei. „Oricum, nu voiu tulbura liniştea contelui Kalnoky, în speranţa că Puterile nu vor avea să se căiască de întîrziere." La 15, explicaţia că n'ar fi vorba de o impunere a convenţiei, dar că „nu trebuie să se aştepte ultimul moment", cînd orice legături sînt determinate de „interesele momentului". Nu e nici acum de „părerile optimiste ale lui Kalnoky" (p. 408).

*

În *Epistolar sau modele de scrisori* al lui V. Urzescu, I, Bucureşti 1840, între subscriitorii din Iaşi şi „d. Gh. Gheorghescu litografu", după care „d. P. Antoni", care i-a succedat. A se nota încă profesori de la Huşi: economul Ioan Silvanu şi „suplentul" Gavril Andon, la Tecuciu profesorul Stolnic Gheorghe Stehe *(sic)*, în Ardeal: Bariţ, Vasici, „d. Timotei Ţipar, prof. de teologie şi limbile răsăritene", Moise Fulea, cîţiva negustori, „d. Caracaş comisioner", „d. A. Towra (ceteşte Gavra), profesor din Arad, „d. Ilie Farago, protopop în M. Vaşarhei". Din Bulgaria: Simevan Ioan şi Hagi Simevan Petrovici, din Constantinopol, ca şi Costandin Stoianovici.

Cei mai mulţi sînt din Bucureşti, în frunte cu boierii, dar şi profesorii Ioan Eliad, Marcovici, Aaron, Ioanid, Ioan Pop, Marin, Poenaru, Poteca, „d. Costache Teodorescu, epistatul Colegiului Sf. Sava", „d. Ioan Predidici inginerul", preoţii, păr. Nichifor, „inspectorul Seminarului Sf. Mitropolii" şi profesorul N. Bălăşescu de acolo, seminariştii, doi marchitani, cîţiva zarafi, „d. Anton Pann", „d. Visarion Rusu librer", „d. Gheorghie Ioan librer", „d. Iosif Romanov librer", „d. I. Popovici librer", doi legători de cărţi, un fierar, un rachier, nişte Lipscani, doi Braşoveni, un şalvaragiu, Va-

www.dacoromanica.ro

silievici spițerul, „d. Iordache Gherman, avocat", „pensioniștii la d. Șarai". La Craiova: Grigore Pleșoianu, inginer, și soția, Catinca. fiul „Virgilie", parucicul Dimitrie Pleșoianu, inginer, Ioan Maiorescu, „inspector al școlelor", Ioan P. P. Brezoianu, „pref. jud. Cerneț". La Rîmnicul-Vîlcii profesorii de seminariu, păr. Vasilie și păr. Radu „Tempian", Toma Serghiad, „pref. județului". La Pitești N. Simonid, în aceiași calitate, și un sticlar. La Ploiești Gh. Măloreanu, „pref. județ.". La Buzău, Dionisie Romano și ca profesor la Seminariu Gavril Muntean. La Focșani A. Fortunatu, „pref. județului", ca și la Giurgiu Șt. Turnavitu, la Călărași Gherasim Gorjan și fiul August. Ca prefecți de județ apoi: M. Drăghici (Tîrgoviște), D. Jianu (Cîmpulung), I. Trutescu (Caracăl), A. Popescu (Slatina), Costandin Stanciovici (Tîrgul-Jiului), cu ajutorul I. Diaconescu, plus David Almășanu de la Vălenii-de-Munte.

*

În broșura *Private anecdotes of the late and present emperors of Russia, the King of Prussia and the Sultan, with Miscelanies, a chapter on the Principalities and some remarks on India and the anglo-indian relations* (Londra 1858), contele Henric Krasinski face lauda bogăției Principatelor, arată că Rusia dorește unirea lor, dar el socoate că e o jignire a drepturilor Sultanului și n'ar putea folosi decît Rușilor; e și călcarea datinelor locale; ar atîța pe alți creștini din Turcia și chiar din Austria, ar pune în primejdie „chiar existența ambelor mari Imperii", legate de Anglia și Franța. Ar ajunge o „ultra-democratică" mișcare, provocată de Rusia, pentru a aduce anexarea noului regat. Rusia ar ajunge stăpînă pe Dunăre, a cării importanță se relevează. E „o intrigă rusească". De altfel Romînii, mai ales clasele de sus, sînt „proverbial de ospitalieri și curtenitori cu străinii". Autorul, naturalisat Engles, își recunoaște obligații față de Turcia.

*

O carte extrem de rară e „*Carnetul*, comedie în trei acte a lui Șiler, tradusă de pe limba ghermană în cea romînească de Mihail Vătlimescul, Iașii, în litografia Sf. Mitropolii, 1839, Av." Traducerea e întovărășită de o prefață foarte naivă.

În lista de prenumeranți aflăm pe Domn, boierii, despărțiți prin liniuțe după rang, ofițerii toți (de aici se poate lua lista lor), soția lui Cuénim, „Filadelfi Cuine", pe Flaechtenmacher, „provisorii" B. Schleider și Hampel, cîte un profesor, un număr de „demoazele" și „madame" notate cu inițiale, afară de Zoița Potlog și Paulina Șendre.

N. I.

www.dacoromanica.ro

ABONAMENTUL: 120 de lei pe un an.

Manuscriptele se trimet d-lui N. Iorga
Bucureşti, Şoseaua Bonaparte, 6.

www.dacoromanica.ro